

gratis datæ à spiritu sancto, quæ in primitiua fiebant ecclesia à credentibus, in confirmationem fidei, & prædicati Euangelij: quæ cum ad literam intelligantur, expositione morali non est opus, præsertim scholasticæ.

† Act. 1. b. † Et dominus quidem Iesus postquam locutus est eis, assumpsit est in cælum, & sedet à dextris Dei: † Illi autem profecti, prædicauerunt ubique, domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.

In nouo.

Marcus hunc à dextris Dei sedere dicit: Stephanus verò vidit eum statem, quia sedere iudicatus est, qui constitutus est iudex viuorum & mortuorum, stare tamen ipsum, non repugnat, qui semper paratus est iuuare peitentes. Cætera ex alijs patent Euangelistis, & Actibus

Apostolicis. *Quia idem dicitur in Actibus apostolicis quod in hoc libro. Quod ad idem dicitur in Actibus apostolicis quod in hoc libro. Quod ad idem dicitur in Actibus apostolicis quod in hoc libro.*

FINIS

Scholorum in Marcum.

PROOEMIUM BEATI LUCÆ
IN EVANGELIUM SVVM.

Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationes, quæ in nobis completæ sunt, rerum.

Modeste hoc prologo Lucas causam adfert, quare adorsus sit Euangelium scribere: nimirum quia alij alia conscripserant Euangelia, fortasse minus certi de qua re scriberent, quodque inter eos multa circumferrentur falso nomine inscripta. Solus autem ex Euangelistis Lucas prologis vsus libros suos dicauit. Quod autem dicit, conati sunt, Græcè dicitur ἐπιχειρησάτω, Id est, aggressi sunt, vel adorsi sunt ordinare narrationes: Græcè ἀγατὰ ἔγραψα δὲ ἐν ἑσθραὶν περὶ τῶν πεπληροφορημένων ἐν ἐμοὶ πραγμάτων. ἀνατάξι δὲ οὐκ αὐτὸς αὐτῶν, Id est, studiose aliquid componere & scribere. Vnde δὲ ἔγραψα dicitur volumen studio conscriptum & elaboratum. πληροφόρηται autem significat certissimè aliquid nosse, & pro compertissimo habere. Ideo sic vertere locum possumus: Quoniam plerique earum rerum narrationem conscribere aggressi sunt, quæ indubitatae sunt inter nos, ac persuasissime fidei.

Sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis.

Pro ijs quinque vocabulis nouissimis, Græcè vnicum est αὐτόπαι. à ὑπόπαις autem Græcis dicitur, qui que narrat, ipse vidit. Plautus testem oculatū appellat. Ministri fuerunt sermonis, Græcè, ἡσὶ ὑπὸ κρητῶν αὐτῶν λόγων. ὑπὸ κρητῶν autem Græcis obsequiosus minister dicitur, qui omnem quam potest domino nauat operam. τὸ sermonis autem, & Græcum λόγος, quidam exponūt de verbo Euangelico, de Apostolis videlicet, qui Euangelicā prædicationem alijs ministrarunt. Mihi aptius videtur, vt τὸ λόγος Christum Dei patris verbum ac sermonem intelligamus. Et hæc duo verba Græca αὐτόπαι ἡσὶ ὑπὸ κρητῶν αὐτῶν referamus, vt sit sensus: Quem admodum nobis tradiderunt, qui ab initio diuini verbi spectatores fuerunt atque ministri, id est, qui ab initio illū viderunt: quod intelligas ab initio prædicationis Euangelicæ, & illi inseruireūt. Certè mihi longius petitum videtur, quòd ὑπὸ κρητῶν αὐτῶν λόγων Erasmus vertit: ac pars aliqua fuerant eorum que narrabant, præstat enim intelligere, quemadmodum nobis tradiderunt, qui spectatores illius semper fuerunt, ac ministri assidui.

Visum est & mihi affecto omnia à principio diligenter ex ordine tibi scribere optime Theophile.

Pro affecto, Græcè est παρὰ κρητῶν ἡσὶ ὑπὸ κρητῶν αὐτῶν. hic significat potius affectari, quàm assequi: quomodo assequi & consequi Latini dicunt, pro animo vel oratione comprehendere. Atque ita sensus est: Visum est & mihi, qui omnia ab initio affectus sum, & didici ab ijs, qui auctorū Christi spectatores, et oculati testes fuere, diuiniq̄ ipsius verbi assidui illius ministri & affecte, tibi scribere. Videtur et mihi hic τὸ παρὰ κρητῶν αὐτῶν pro affectari sumi posse, vt dictū est, et assidui atque indiuiduum comitē alicui se præbere, neque mihi videtur τὸ ἡσὶ ὑπὸ κρητῶν αὐτῶν referri debere ad præcedētia, sed magis ad sequentia. ἡσὶ ὑπὸ κρητῶν ἡσὶ ὑπὸ κρητῶν αὐτῶν. visum est et mihi. Quis. n. sensus est, quoniā multi conati sunt, et aggressi ordinare, et cōscribere narrationē rerū inter nos completarū, aut certissimarū, sicut tradiderūt nobis qui ab initio spectatores ac ministri verbi fuerunt. Eorū enim verborū sensus alius esse potest, nisi quòd spectatores illi ac ministri verbi Lucæ tradiderūt, plures aggressos rerum completarum & certissimarum narrationem scribere: quod mihi non videtur velle dicere Lucas. Sed quòd cūm plerique de rebus persuasissima fidei inter Christianos historiam scribere aggressi essent, visum sit & illi, quemadmodum

dum ab illis Christi ministris acceperat, quibus ab initio predicantis Christi assiduam se comitem prebuerat, ad Theophilum exacte scribere. Itaque hoc modo commodius mihi veriti posse prologus videtur: quia plerique earum rerum narrationem conscribere aggressi sunt, quas pro certissimis ipsi & persuasissimis habemus, quemadmodum eas nobis tradidere, qui ab initio diuini verbi et CHRISTI speculatores oculati, assidueque ministri fuerunt: ita & mihi visum est, qui a principio omnium illorum affectator & comes indiuiduus fuero, vel qui omnia a principio ad calcem affectatus sum, & ab illis didici, accurratius deinceps ijs de rebus optime Theophile ad te scribere, ut quibus de rebus instructus ante fueras & eruditus, certissimam veritatem agnoscas. ἄνωθεν autem, quod interpretes vertit ab initio, Latine significat (desuper) & ab initio ad finem. Primo modo sensus esse potest: Visum est mihi omnia desuper hoc est caelitus a diuina gratia affectato. Secundo modo sensus est: Visum est & mihi, qui omnia a principio scilicet actorum Christi affectatus sum. Similiter ἀρχαίως, quod interpretes vertit diligenter, quidam referunt ad πρῶτον καὶ ἔσχατον, ut sit sensus: Qui omnia diligenter affectatus sum. Praestat tamen referre ad τὸ ἄνωθεν, id est, scribere, ut sit sensus: Visum est mihi exacte & diligenter ad te scribere. Visitatus enim mihi videtur: Visum est mihi ad te scribere, quam: Visum est mihi ut ad te scriberem.

Ut cognoscas eorum verborum, De quibus eruditus sum, veritatem.

Pro cognoscas, Graece est ἐπιγινώσκεις, id est, agnoscas. Cognoscimus enim ante nobis incognita. Pro eruditus, est κατὰ νοῦν. Est autem proprie κατὰ νοῦν in uina uoce erudire & instruere aliquem. Quomodo in primitiua Ecclesia, qui ad sacrum baptismum accedere uolebant, de Christianae fidei mysterijs erudiebantur. Quod ideo κατὰ νοῦν appellabantur, iam in fidem eruditi & instructi, ac nondum baptizati. Sensus est ergo: Visum est mihi ad te scribere, ut eorum quae κατὰ νοῦν uos cognouisti, veritatem agnoscas. Pro eo autem quod interpretes habet veritatem, Graece est ἀσφάλειαν, id est, certitudinem. Interpretes autem legit, ἀληθῆς, id est, ut certissime agnoscas, quae utique catechumenus nouisti.

CAPVT PRIMVM LVCAE.

Fungenti Zachariæ vice sua, filium nasciturum angelus nunciat: cui credere nolens, mutus efficitur ad pueri natiuitatem. A Maria verò prægnante Elizabeth prægnans mutuo visitatur, quæ nato filio Ioannis, nomen indidit patre prophetante.

Fuit in diebus Herodis regis Iudææ sacerdos quidam ¶ 1. Paral. nomine Zacharius, ¶ de vice Abia, et vxor illius 24. a. de filiabus Aaron, et nomen eius Elizabeth.

De vice Abia, Græcè ἱεραρχίας Græcum autem vocabulum, & familiam significat, & vicem. Erat enim Zacharias & de familia Abia, & de vice ipsius. Quod vt intelligamus, repetere nonnulla oportet ex. 1. Paralip. 24. vbi filijs Aaron sacerdotalia munia per vices administranda Dauid distribuit. In qua diuisione & distributione octaua fors Abia contigit: vnusquisque autem vicissim secundum ordinem sue sortis ministrare debebat in templo. Itaque tempore quo hæc facta sunt quæ scripsit Lucas, Zacharias, qui de tribu & familia Abia erat, in vice sua ministrandi, id est, quod vulgo dicitur, in turno suo erat. Est enim quod paulò post scribit: Cùm sacerdotio fungeretur Zacharias in ordine vicis suæ secundum consuetudinem sacerdotij. Nam filij & posteri eorum qui tunc à Dauide instituti sunt, patribus succedebant in sacerdotio secundum vices suas & turnos. Zachariam autem de tribu Aaron fuisse, ex hoc loco dupliciter constat: Primum quòd eius vxor Elizabeth de filiabus Aaron esset, neque cuique Iudæo liceret extra tribum suam vxorem capere: Deinde quòd de vice Abia esset, Abia autem de filijs Aaron.

Erant autem iusti ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis et iustificationibus domini sine querela.

Commendantur autem à Luca parentes Ioannis, quia iusti essent, in omnibus mandatis & iustificationibus domini incedentes sine querela. Vbi pro iustificationibus Græci habent δικαιώματα. Quidam iustificationes, ceremonialia intelligunt: mandata, præcepta moralia. Tu am-

Y

plius

plius consule Hebræos. Pro eo autem quod interpres habet sine querela, Græci habent ἀμιμῆτοι, ἀπὸ τῆς ἀμιμφομαι, quod significat conueniri de aliquo, & eum inculcare ac reprehendere. Erasmus vertit irreprehensibiles. Mihi melius Græcam vocē videtur reddidisse interpres. Nam ἀμιμῆτος Græcis dicitur is qui tam modestē se in suo munere gerit, vt neque de eo quispiam conquatur, neque ipse de quopiam: quod exprimi vno verbo non potuit, dicendo: irreprehensibilis aut inculpatus. Interpres autem cū ait sine querela, intelligere potuit, quod nemo de ijs conquerebatur, neque ipsi de aliquo.

Et non erat illis filius, eo quod esset Elizabeth sterilis, & ambo processissent in diebus suis.

Quia vt plurimum iusti filios generant iustos. Vt igitur Ioannem iustum innuat, parentes eius prædixit iustos, & vt eius sanctitatem insinuet, conceptionem duplici de causâ asserit miraculosam, & quod mater eius sterilis esset, & quod ea & vir eius senes admodum essent.

† Dist. 31. cap. Tenere. *† Factum est autem cū sacerdotio fungeretur Zacharias in ordine vicis suæ ante Deum secundum consuetudinem sacerdotij, sorte exijt vt incensum poneret, ingressus in templum domini: & omnis multitudo populi erat orans foris hora incensi.*

Hoc est, contigit cū pro ordine vicis suæ secundū consuetudinem sacerdotalis functionis (qua scilicet vicissim vnaquæque tribus sacerdotale munus obibat) sacerdotio fungeretur Zacharias: quod fors exijt vt incensum poneret. Græcè pro sorte exijt vt incensum poneret, ἔλαχε τῆς θυμιάσεως. Id est, sorte designatus est qui incensum poneret, siue qui thus incenderet. λαχάνω enim sortiri significat, & λαχάνας, βελώνων dicitur, qui designabatur sorte senator. Cū enim de eadē tribu sua vice multi sacerdotes essent, sorte eligebatur inter eos qui templum introiret & incensum adoleret. Contigit autem vt qui de vice illa erat: Zacharias ea die designaretur ad adolendum incensum. Puto autē illam diem fuisse vel solennem expiationis decima die

Septem-

Septembris, vel tubarum decimaquinta die, vel cœtus vicesima secunda die, vnde ad natiuitatē Ioannis nouē sunt menses, qui cœceptus est in æquinoctio autumnali, natus verò in solstitio æstuali: sicut Christus conceptus est in æquinoctio vernali, natus verò in solstitio hyemali: de quibus Chrysoſto. elegantem scripsit homiliam in principio Lucæ. Cùm autem duplex fuerit thymiamatis seu incensi vsus: vnus quotidianus, quãdo singulis diebus, mane scilicet ac vespere incendebatur, vt scribitur Exod. 30. Alter qui fiebat in die expiationis in ipso sanctuario: vt habetur Leuiti. 16. cùm dicitur, quòd pontifex hauriēs manu compositū thymiamata in incēsum ultra velū intrabit in sancta, vt positus super ignē aromatibus coram domino, nebula eorum & vapor operiat oraculū quòd est supra testimonium, & non moriatur. Dubium est, fueritne quotidianum, an expiationis thymiamata. Caietanus putat fuisse thymiamata expiationis: quòd de Zacharia Lucas dicat, quòd ingressus est in templū domini, & quòd dicendo templū absolutē intelligebat sanctum sanctorū. Vereor autem vt nō de hoc thymiamate intelligat, quòd solius summi sacerdotis erat offerre in ipso sanctuario, quòd etiā solus summus sacerdos ingrediebatur.

† Apparuit autem illi angelus domini stans à dextris altaris incensi. Et Zacharias turbatus est videns, et timor irruit super eum. At autem ad eum angelus:

† Act.
12. b.

1. q. 1. ca.
no. Non.
nc.

Præterea dicit Lucas, quo ingresso illi apparuit angelus stans à dextris altaris incensi. de quo consule Paulum Iudeum, quid erat, & in qua parte templi. Certè ipse Caietanus dicit illud altare esse, in quo quotidie sacerdotes mane ac vespere thymiamata solebant: quãquam opinionem suam tutaturus, dicit post incensum factum in sanctuario, regressum, et orasse ad altare incensum. Populus autem erat orans foris hora incensi. Foris, extra atrium scilicet. Nam vt populo non licebat in sanctuario orare, sic neq; in atrio. Consule tñ Hebræos. Nota autē quòd pro his verbis, vt incensum poneret, Græcè est vnicū verbū *θυσιασας*, quòd Erasmus vertit, vt odores incenderet. Maluissē thus aut suffitū dicere, quia odoris vocabulū indifferēs sit ad suauē & grauē odorē. In quo loco nota

Caietani argutiam: poneret inquit, non adoleret: hoc enim verbo manifestat, quod non de adolere, sed ponere thymiana loquitur, cum Græcè non sit verbum Latino respondens. τὰ poneret: sed vnicum θymiὰ δαι, quod significat suffire, siue thus & suffitum adolere.

Ne timeas Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua: & uxor tua Elizabeth pariet tibi filium, & vocabis nomē eius Ioannem: & erit gaudium tibi, & exultatio, & multi in natiuitate eius gaudebunt.

Quod autem angeli visione turbatum dicit Zachariam, mirum non est. Ad subitam enim angelorum visionem, primum turbatos, deinde verò cōsolatos viros sanctos multis exemplis scriptura docet. Quoniam ab initio sæpius terrorem afferre solet angelorū visio. Ad Zachariæ igitur consolationem ne timeas inquit angelus: Non enim veni vt te perterrefaciam, sed vt consoler, iucundum ac lætum nuncium afferens, quoniam exaudita est deprecatio tua, siue de aduentu Messia, siue de aufertendo ab Elizabeth sterilitatis probro. Ipsa enim pariet tibi filium, & vocabis nomen eius Ioannem. Non nisi equidem magnis atque insignibus viris imposita cœlitus nomina videmus. Sic Isaac, sic Salomoni, sic Christo, sic eius præcursori Ioanni. Bene autem Ioannes nomen illi impositum est, Hebraicè Ioanna, quod gratiosum significat. Gratosus enim non esse non poterat, qui præstandæ per Christum gratiæ præco foret. Vnde & rectè angelus futurum prædicit, vt de natiuitate eius non modò Zacharias ipse, sed & multi alij gaudeant.

Erit enim magnus coram domino, & vinum, & siceram nō bibet, & spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris sue. † Et multos filiorū Israël conuertet ad dominum Deum ipsorum: & ipse præcedet ante illum in spiritu & virtute Elie.

‡ Mala.
4. b.
† Matth.
11. b.

Parua gloria est in hominum æstimatione esse, magnunq̄e censerī ab illis qui falli possunt: Christi autem testimonio probari, quem nihil latet, quem fallere nemo potest, qui nemini nouit adulari, plurimum est. Hoc tū denique summa laus est, quale fuit ad turbas de Ioanne præco.

præconium ac testimonium: quem ubi commendasset à cultus victus que austeritate, morum integritate, animique constantia: tum demum concludit: Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne baptista. Sed vide ut ista commodius in illum locum referantur. Commendat quoque angelus Ioannem ab austeritate vitæ, dicens: Vinum & siceram non bibet. Sicera autem Hebræa vox est, significans quicquid potum inebriare potest, & statum mentis euertere. Caietanus autem ait, significare omnem potum alium à vino, qui inebriare potest. Consule Hebræos. Deinde commendat eum à diuina gratia, qua ab utero matris infusus est. Demum à meritis sequentibus: quippe qui auersos à Deo Israëlitas ad Christum conuersurus esset, præcessurus dominum in spiritu & virtute Eliæ: vt quemadmodum Elias aduentum christi in iudiciū præcessurus erat, sic aduentū Christi in carnē Ioannes. Quod autē dicit in spiritu & virtute Eliæ, intelligendum est non minori virute ac gratia, quam Elias: ne fortè intelligas propter vocabulū spiritus, eandē fuisse vtrique animam, & ex cōsequenti eandem virtutem. *Vt conuertat corda patrum in filios, & incredulos ad prudentiam iustorum, parare domino plebem perfectam.*

τὸ παρᾶ, Græcè est ἰτοιμάσαι, quod conuerti debet ad connexionem, vt patet, ἐπιτελεῖται, id est, vt conuertat, scilicet corda patrum ad filios. Fateor autem quid illud sit nondum planè intelligere. Caietanus exponit: qui conuertat corda patrum in filium, id est, hominum veteris testamenti, in homines noui testamenti. Sed quid sibi velit hæc expositio, minus intelligo. Fortasse ita exponi posset: vt corda patrum, Abrahæ scilicet, Isaac, & Iacob, aliorumque veterum patrum mentem animumque conuertat in filios, id est, eorum posteros Iudæos nunc incredulos: Id est, vt fidelem credulamque patrum mentem transire faciat ad filios, eosque perinde ac patres credulos faciat. Idem enim est cum eo quod subdit: & incredulos scilicet conuertat ad prudentiā iustorum, id est, vt incredulos Iudæos sapere faciat, & ad imitationē iustorum credere. Puto autem positum esse: conuertat corda patrum in filios, pro conuertat filios ad corda pa-

trum, id est, ad imitationem animi voluntatisque parentum: sicut postea non dixit: conuertat prudentiam iustorum ad incredulos, sed incredulos ad prudentiam iustorum. Fortasse enim τὸ ἐπι, quod nunc legitur adiunctum τὸ πατρῶν, id est, in filios, iunctum erat τὸ κατὰ πατῶν: ut scilicet conuertat in corda patrum filios, id est, ut filios nouissimos, scilicet patrum fidem, & obsecundantem animum imitari faciat, & ut pareat domino plebem perfectam. Pro perfectam, Græcè est κατὰ ἀκριβοῦς. Hoc autem loco Caietanus versionem nostram emendaturus, perfectam inquit, pro apparatam. Nam significatur quod Ioannes studebit ad hoc, non ut plebem reddat perfectam, sed ad hoc ut reddat eam adornatam, apparatam, ad suscipiendum Iesum verum Messiam. Atqui ignorabat Caietanus, eiusque Græcus interpres, & quod Erasmus fortasse, τὸ κατὰ ἀκριβοῦς σημαί, significare idem quod perficere & absoluo. Quis autem Caietanum docuit, quod non studeret Ioannes parare domino plebem perfectam, id est, perfectam in dominum credentem, cum eum venisse Lucas dicat ex propheta, ut filios, id est, nouissimos Iudæos ad imitationem fidei patrum conuerteret: & incredulos ad imitandum iustorum prudentiam?

‡ Gen. 18. b. *Et dixit Zacharias ad angelum: Unde hoc sciam? ‡ Ego enim sum senex, & uxor mea processit in dielus suis. Et respondens angelus, dixit ei: Ego sum Gabriel, qui asto ante Deum, & missus sum loqui ad te, & hæc tibi euangelizare. Et eris tacens, & non poteris loqui usque in diem quo hæc fiant, ‡ pro eo quod non credidisti uerbis meis quæ implebuntur in tempore suo.*

‡ Iud. 13. b. *Vim tantum naturæ, non auctoris ipsius naturæ perpendens, Zacharias rectè dubitat: tum quòd ipse senex esset, Elizabeth quoque proeecta ætate. Itaque rectè arbitratur, si naturæ vim spectare tantum oportebat. At Gabriel facessere intelligens oportere omnem humanam rationem, vnum tantum illi proponit Dei mandatum. Et quia dubitauerat, nec nuncianti angelo domini crediderat, pœnam illi indicit silentij, vique ad Elizabeth partum duraturi. Vbi autè est: Ego sum Gabriel, qui asto*
ante

ante Deum, pro astro, est Græcum participium παριστη-
κός. παριστημι autem paulo plus significat quàm altare:
præsto scilicet semper & paratum alicui assistere, ad man-
data eius excipienda & obeunda. Neque melius videtur
Erasmus reddidisse, παριστηκός, per præteritū astiti. in-
terpres astro, quod παριστηκός sit ex genere eorum præ-
teritorum, sicut & ἴδω, quæ & præsens & præteritum si-
gnificant.

*Et erat plebs expectans Zachariam, & mirabantur quòd
tardaret ipse in templo. Egressus autem non poterat loqui
ad illos: & cognouerunt quòd visionem uidisset in templo.
Et ipse erat inuens illis, & permansit mutus.*

Ambrosius dicit Zachariam post prophetas typū ges-
sisse Iudæorum, qui licet priscorum prophetarum no-
uissent mysterium, tandem verò silentium illis inditum
est, ut actuum suorum rationem reddere nequeant.

*Et factum est. ut impleti sunt dies officij eius, abiit in do-
mum suam.*

Pro officij Græcè est λειτουργίας, quod hic significat
functionem sacerdotalem, ministeriumque quod sua vi-
ce ministrabat. Itaque Zacharias in domum suam abiit
mutus, vsque dum vox nasceretur, & qua non credide-
rat angelo nuncianti pœna plecteretur.

*Post hos autem dies concepit Elizabeth uxor eius, & occul-
tabat se mensibus quinque, dicens: Quia sic mihi fecit domi-
nus in diebus quibus respexit auferre opprobriū meum in-
ter homines.*

Et occultabat se mensibus quinque, dicens: quia sic
fecit mihi, &c. τὸ dicens, referendum est ad τὸ conce-
pit, ut sit sensus, quòd concepit honorificè Deum, qui
rationem eius habuisset, sublato ab ea sterilitatis oppro-
brio. Quæ verò intercedunt: & occultabat se mensibus
quinque, per parenthesis legendæ sunt. Caietanus pu-
tat, quòd se mensibus quinque occultauerit, in publicū
non exiens, quòd erubesceret tam grandi ætate operam
dedisse liberis, quod uterus testabatur. A duobus & tri-
bus mensibus non erat quòd se occultaret, cuius nondū
tumor vllus appareret. Mihi videtur intelligendū, quòd
occultabat se. i. cōcepisse se mōses quinq; celabat, ne ri-
diculum

diculum videretur, si post vulgationem conceptus processisset nihil, atque inaniter de conceptu gloriata videretur. Post autem quinque menses, cum iam tumor uteri apparet, non iam conceptum celauit, sed apparentem in se Dei bonitatem prædicauit ac publicauit.

In mense autem sexto missus est angelus Gabriel à Deo in ciuitatem Galilææ, cui nomen Nazareth, ad virginem desponsatam viro, cui nomen erat Ioseph, de domo David, et nomen virginis Maria. Et ingressus angelus ad eam, dixit.

Hoc est, sexto mense à mense quo ad Zachariã missus est præcursoris ortum prænunciare, Gabriel ad Mariam mittitur, Christi natiuitatem enunciare saluatoris. Considera autem hic quàm graphicè & tempus & locum & personas describit Lucas: quod illi solenne est ac perpetuum. Non ab re autem virginem desponsatam Lucas nominauit, vt & virginem intelligas permanuisse Mariã, & desponsatam fuisse: quippe quia in casto connubio nasci Christus voluerit. Ociosum autem hic puto philosophari velle, quot annos nata virgo fuerit: de quo multum laborat Caietanus. Nec temere additum est à Luca, quòd Ioseph fuerit de domo & familia David, de qua etiam Mariam fuisse oportebat, cum nemini extra tribum suam vxorem ducere liceret. nimirum vt facilius persuaderentur verum Messiam esse Christum, quem de tribu ac familia David nasciturum prophætæ prædixerant.

Aue gratia plena, Dñs tecum. Benedicã tu in mulieribus.

Græcè, *κεχαριτωμένη*, participium Græcum, quod probè vno Latino reddi non potuit: ideo interpret vertit gratiæ plenam. Significauit autem multis gratijs affectam. Quod verò sequitur: Dominus tecum, quidam bonam precationè esse putant, quomodo Gallicè dicimus *Dieu soit avec vous*: alij cum iã diuinæ gratiæ plena esset, non optantis, sed quod iam factum esset confirmantis, sermonem esse dicunt. sicut & id quod sequitur: *Benedicã tu in mulieribus*, id est, præ alijs mulieribus. Vbi Caietanus, Et hoc quoque imprecatoriè dictum est. Quo in loco bis erratum à Caietano est: Primùm quòd non

non imprecantis & execrantis ea verba essent: sed bene precantis potius, ac foelicia optantis. Et condonandum est hoc Caietano, qui cum Latine parum resciret, Graecorum sibi & Hebraeorum notionem vsurpabat. Secundò peccatum à Caietano est, quòd precantis illa verba non sunt, sed affirmantis benedictam prae caeteris virginibus Mariam, quòd cum ea dominus esset, & gratiae plena foret. Nota autem quòd Latina voce benedicta. Graece est εὐλογίμην, quod potius significat laudatà hoc loco, aut bonae existimationis. quanquam in scripturis τὸ εὐλογεῖν, quemadmodum & τὸ benedicere Latinum, vsurpatur pro beare ac foelicem reddere: praesertim cum de Deo dicitur. Nam benedicere hominem alicui, est laudibus illi afficere. Benedicere Deum homini, est beneficijs illum prosequi & afficere. quemadmodum hic, εὐλογίμην ἐν γυναιξί, sumi potest, id est, amplissimis praecæteris mulieribus à Deo beneficijs affecta.

Quae cum audisset, turbata est in sermone eius, et cogitabat qualis esset ista salutatio. Et ait angelus ei: Ne timeas Maria, inuenisti enim gratiam apud Deum. Et ecce concipies in utero, et paries filium, et uocabis nomen eius Iesum. Et hic erit magnus, et filius altissimi uocabitur.

Græcè est ἰδὲα, id est, uidissat. In quo multum torquetur Erasmus, nò aduertens τὸ videre, pro audire, imò & pro quolibet alio sensu, etiam interiori, ut refert Augustinus in plerisque locis accipit sed nec multum refert ad sensum si dicas, quæ cum uidisset insoliti angeli praesentia: an, quæ cum audisset angelum inauditum sermonem loquentem, turbata est in eius sermone audiendo. Et dabit illi dominus Deus sedem David patris eius, et regnabit in domo Iacob in eternum, et regnum eius nò erit finis.

Cum Christus Pilato dixerit regnum suum non esse de hoc mundo, manifestum est hanc promissionem angeli non tantum intelligendam esse de regno temporali, neque de Israël & Iacob secundum carnem, sed & de regno spirituali, quo in omnes vere Israelitas regnat. Quod autem ait patris eius, per anticipationem dicit, neque enim Dei filius, priusquam ex Maria nasceretur, David filius dici poterat, sed eius tantum dominus.

† Isa. 7. c.

† Inf. 2. c.

† Mat. 1. c.

Ludi. 13. c.

† Daniel.

7. d. g.

Mich. 4. c.

† 37. q. 2. Dixit autem Maria ad angelum : † Quomodo fiet istud quoniam virum non cognosco?

Sufficiat.

Id est: Quanquam vxorata & desponsata sim, deliboravi tamen apud me & constitui nullius viri copulæ adhærere. Hæsitabat igitur apud se Maria ad angeli promissionem, non de Dei promissione diffidens, sed de modo quem ignoraret inquirens. Deo enim inspirante decreuerat in virginitate degere, præter sui populi morem, cui nulla maior esset gloria, quàm in Israël relinquere semen, at contrà non relinquere, ignominia.

† Isa. 7. c. Et respondens angelus dixit ei : † Spiritus superueniet in Inf. 2. c. te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Ideoque & quod Mar. 1. c. nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei.

Respondet angelus ad quæstionem Mariæ, quæ rogauerat, quomodo fieri posset vt filium pareret: non virilis seminis opera id futurum ait, sed diuina virtute, & Spiritus sancti operationem. Ideoq; inquit, Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Quanquam Græca non habeant, ex te, nil tamen refert, quoniam de Christo intelligit, qui non modò in Maria natus est, sed ex purissimo eius sanguine conceptus. Bene autem ait, nascetur sanctum: quia cæteri sanctificantur quidem, sed sancti non nascuntur: soli id Christo cõpetit, qui ab æterno sanctus sanctorum nouissimo seculo ex Maria natus est. Quod autem ait, vocabitur, vide nũ quædã phrasis sit Hebraica: aut cũ *אָפֶּטֶחַ* significet imploro, & inuoco, *אֶל אֱלֹהֵי* verti possit, implorabitur siue inuocabitur, quasi diceret: quod nascetur ex te sanctum, inuocabitur siue implorabitur filius Dei. sed nec inconuenit simplex pro cõposito apponi: vt vocari, pro inuocari, & contrà. Et ecce Elizabeth cognata tua & ipsa concepit filium in senectute sua: & hic mensis sextus est illi quæ vocatur sterilis, quia non erit impossibile apud Deum omne verbum.

Non cõtentus autem angelus hac ratione, confirmat etiã ex factò Elizabeth id fieri posse, de quo quodãmodo ambigebat, exemplo Elizabeth, quæ quod fieri posse non putabat, tanquam iam annis grandis, & senex filium concepisset, agereturque à conceptione mensis sextus, quia inquit: non erit impossibile apud Deum omne verbum,

verbum, id est, quia Deo nulla res impossibilis est. Nam **קרי** dauar Hebraeum vocabulum, quod Lucas **ἐκμα** vertit, verbum & orationem, ac rem quamcumque significat. Eodẽ vocabulo vsus est cap. 2. **ἰδωμεν τὸ ἐκμα τῆτο τὸ γειτὸς**, id est, videamus verbum quod factum est, siue id quod factum est. Vide autem genealogiam Elizabeth.

Dixit autem Maria: Ecce ancilla domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Et discessit ab illa angelus.

Nihil iam hæsitabunda virgo, nihil ultra interrogas, totam se Deo permittit, fideque angeli verbum arripit, optans, vt quoniam Deo sic visum esset, sic illi, quemadmodum nunciasset angelus, contingeret. Fiat inquit mihi secundum verbum tuum. Statim autem ad hoc Mariæ responsum conceptum esse filium Dei, Catholici omnes & Christiani affirmant. Interea discessit angelus visibili scilicet præsentia, non autem samultio.

Exurgens autem Maria in diebus illis, abiit in montaniam cum festinatione, in ciuitatem Iuda, & intrauit in domum Zachariae, & salutauit Elizabeth.

Abijt inquit in montana, Græcè **ἰς τὴν ὄρειν**, id est, in montanam scilicet regionem. Significat enim montosam illam regionem, in qua Zacharias habitabat. Vide **τὸ ὄρειν**. Quod autem ait in ciuitatem Iuda, ciuitatem quandam intelligit in tribu Iuda sitam, quæ à peregrinis adhuc visitur, distans ab Ierusalem quatuor miliaribus, Bethlehem versus, ad austrum.

Et factum est, vt audiuit salutationem Mariæ Elizabeth, exultauit infans in utero eius. Et repleta est Spiritu sancto Elizabeth, & exclamauit voce magna, & dixit: Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui.

¶ Iud. 5. d.

Pro exultauit, Græcè est **ἠὲξήθη**, quod longè melius interpres exultauit vertit, quàm Erasmus, salijt, aut alij, subsilijt. Est enim exultare, præ gaudio subsultare. Quod tunc fecisse Ioannem in utero, paulo post testatur Elizabeth, dicens: Exultauit in gaudio, seu præ gaudio infans in utero meo.

Et vnde hoc mihi, vt mater Domini mei ad me? Ecce enim

enim ut facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exultauit in gaudio infans in utero meo.

Ex eo quod statim ab initio cōceptionis Elizabetham Maria inuisit, conijciunt veteres ac recentes theologi, statim post Mariæ consensum, conceptum simul ac verè formatum Christū hominem, simulq; in virginis utero animatum esse: alioqui si initiatus esset tantum conceptus, non vocaret eam Elizabeth matrem domini.

Et beata quæ credidisti, quoniam perficientur ea quæ dicta sunt tibi à Domino.

Hic Caietanus ex hoc quòd Elizabeth mutat personam secundam in tertiam, dicendo: Et beata quæ credit: apparet, quòd aliæ personæ erant presentes huic colloquio, ad quas conuersa Elizabeth, dixit de beata virgine: Et beata, quæ credidit. At non intelligebat Caietanus nullum esse hic verbum, sed ἀόριστον tantum participium, ἡ πιστὴ δαδα, quod ad utramvis personam referri potest, scilicet, quæ credidisti, vel quæ credidit, in quo nec gratis arguendus erat interpretes.

Et ait Maria: Magnificat anima mea dominum, & exultauit spiritus meus in Deo salutari meo. Quia respexit humilitatem ancillæ suæ: ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes: Quia fecit mihi magna qui potens est: & sanctum nomen eius.

Statim vt Mariæ cōgratulata est Elizabeth, eiusq; laudes prædicare cœpit, non sustinuit Maria, quin in Dei laudes, gratiarumq; actiones confestim erumperet, dicens: Magnificat anima mea, id est, exultat, ac verè magnum prædicat anima mea Dominum. Et exultauit spiritus meus in Deo salutari meo. Interpres legit σωτηριω. Græca nunc habent σωτηρι, id est, saluatore vel seruatore. Non refert autem si salutari legas, vel saluatore. Intelligit enim se præ gaudio exultasse ob Deū & saluatorem suum qui tanti illam fecerit, vt abiectam ipsam, humilemq; ac pauperem, ac propè nullius inter suos nominis, tantopere exaltauerit. Hoc est enim quod ait: Respexit in humilitatē ancillæ suæ. Nam Græci addunt ἐπι, id est, in. Mundus nullam humilium atque abiectorum rationem habere dignatur, neq; vel illos respicere. At cō-
trà

trā Deus ad meam ancillæ suæ humilitatem dignatus est respicere. Quapropter ex hoc (Græcè ἀπὸ τῆς υἱότητος) id est, ex nunc atque in posterum, non tam humilis & abiecta habebor, sed beatam me prædicabit omnis ætas ac natio. Id enim puto significare αἰ γένεσις. Itaque omnibus post hoc nationibus, & seculorum ætatibus, fœlix ac beata prædicabor, quā tanta magnificētia ac benignitate impar titus est Deus, vt filij sui me matrem facere dignatus sit. *Et misericordia eius à progenie in progenies timentibus eū.*

Id est, à successione in successione, quod vulgò dicitur, *De père en filz*. Græca hoc loco variant. Quædam enim habent εἰς γένεος γένεων, id est, in secula seculorum siue generationes generationum. Quædam habent εἰς γένεον καὶ γένεον: quæ geminatio auxesis est Hebraica, id est, omnibus seculorum ætatibus, vel in progeniem & progeniem. Vult autem hoc loco innuere Maria, quòd non sibi tantum Deus benefecerit, sed in omnes etiam misericordiam & benignitatem suam paratus sit impartiri, quicumque illum pie ac sanctè timuerint.

Fecit potentiam in brachio suo, dispersit superbos mente cordis sui. Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles. Isaia. 51. b. Psal. 32. b.

Vt omnes suo exemplo humiliter sapere, Deoq; obsecundare doceat, eius robur ac potentiam prædicat: quæ & superbos deiicere, & exaltare norit humiles & abiectos, modò de se humiliter sentiant, & abiectè, non magnificè ac superbè. Quòd verò ait: Fecit potentiam in brachio suo, nihil aliud est, quàm roborauit brachiū suū, id est, fortitudinem suam. Nam brachium pro fortitudine vsurpare solet scriptura, quod verò ait, dispersit superbos mente cordis sui, Græcè est pro mēte cordis sui, διανοία καρδίας αὐτῶν, id est, cogitatione cordis ipsorū: vt pro sui, quod interpretes posuit pro αὐτῶν, non ad Deū referatur, sed ad superbos ipsos. Mihi autem hoc loco videtur alludere Maria ad illorum superbiam, qui Babel ædificare moliebantur vsque ad cœlum, quos ob impiā illam cordis eorum cogitationem dispersit dominus per cunctas orbis regiones, ita cum ait: Deposuit potentes de sede, ad Saulis abiectionem, humilisq; Dauid exaltationem alludere videtur.

Esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes.

Per

Per esurientes intellige, non modò corporali cibo indigentes, sed quouis humano præsidio destitutos. Diuites autem contrà, qui non modò fortunis locupletes sunt, sed autoritate & potentia apud mundum valeant. Esurientes enim vtunq; egeni videantur, & destituti bonis, implet cum cœlesti gratia: afficit tamen interim illos, diutius egere nõ sinens: quemadmodũ ait Dauid: ❖ Non vidi iustũ derelictũ, nec semẽ eius quærẽs panẽ.

❖ Psal.
36. c.

Suscepit Israël puerum suum, recordatus misericordie suæ. Sicut locutus est ad patres nostros, Abraham, & semini eius in secula.

Græcè est, ἀντλάει Ἰσραὴλ παῖδος αὐτοῦ. ἀντιλαμβάνει verò est porrecta manu aliqui lapsurum retinere & adiuuare: quod facere solent mulieres ac nutrices pueris suis ac filiolis: perinde enim Israëlita populo, qui filius Dei ac puer dicitur, (vt Hosæ 11.) Quia puer Israël, & dilexi eum, & ex Aegypto filium meum vocui. Sic fecisse Dominum Maria narrat, quem alioqui in infidelitatis barathrum sabentem veluti porrecta manu sustinuerit, ac susceperit: promissum patribus illorũ Messiam & Christum exhibens: recordatus inquit, misericordie suæ, id est, eo quòd misericordie & benignitatis suæ, quam olim patribus promiserat, recordatus ac memor esset. Ideo subdit: Sicut locutus est ad patres nostros, &c. Id est, quemadmodum patribus nostris promiserat, Abrahamo scilicet, & semini eius, id est, Dauidi. Nam ad illos specialis facta est promissio de Christo & Messia. Notandum autem, quod hoc loco est sermonis quoddam incommodum, tam Græcè, quàm Latine: scilicet, ad patres nostros Abraham (quod est datiu casus hoc loco) & semini eius. Sed satis frequẽs est hoc in scriptura. Qui autem vitare volet hoc locutionis incommodum, ita lectionem ordinare poterit: Suscepit Deus scilicet Israëlẽm puerum suum (nam Israël hoc loco accusatiui casus esse debet.) suscepit autem in secula, id est, in æternum protegendum eum suscepit, eo quòd recordatus sit misericordie suæ Abrahæ, & semini eius Dauidi: siue Abrahæ & posteris eius Iudæis exhibendæ: quemadmodum ad patres nostros prophetas locutus fuerat.

Manfist

Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tribus, & reuersa in domum suam. Elizabeth autem impletum est tempus pariendi, & peperit filium. Et audierunt vicini & cognati eius, quia magnificauit Dominus misericordians suam cum illa, & congratulabantur ei.

Mansit itaque Maria cum Elizabeth vsque ad natiuitatem præcursoris filij sui, gratia cuius ad eam visitandam venerat, quo nato, & ab ea viso, redijt in domum suam, partum filij expectatura. Interea igitur cum Maria ageret cum Elizabeth, impletum est tempus nouè mensium à conceptione Ioannis, circa vicessimum quartum Septembris. Inde 24. Iunij peperit filium cum ingenti vicinorum tripudio, & exultatione multorum.

Et factum est in die octauo, venerunt circumcidere puerum, & vocabant eum nomine patris sui Zachariam. Et respondens mater eius dixit: Nequaquam, sed vocabitur Ioannes. Et dixerunt ad illam: quia nemo est in cognatione tua, qui vocetur hoc nomine.

Nec mater à viro suo muto nomen pueri didicerat, sed quia spiritu sancto repleta fuerat, vt Mariam filium Dei concepisse agnosceret, non mirum si filium suum spiritu prophetiæ Ioannem vocandum agnouerit.

Immuebant autem patri eius quem vellet vocari eum. Et postulans pugillarem, scripsit, dicens: Ioannes est nomen eius. Et mirati sunt vniuersi.

Contententibus itaque de recens nati pueri nomine Zachariæ affinitibus, illique patris nomen indentibus, contra autem contendente matre, vt Ioannes, tanquam à Spiritu sancto edocta esset: qui etiam super ea re interrogatus, postulato tamen pugillari, pueri nomen in tabella, in qua scribi solet, scripsit: Ioannes est nomen eius. Postea autem reddito Zachariæ eloquio, cœpit omnes regionis incolas Dei timor, qui tam admiranda in natiuitate pueri patrasset. Nam manus Domini, id est, virtus ac potentia Domini cum illo erat, siue nascituro, siue nato.

Apertum est ilico os eius, & lingua eius, & loquebatur benedicens Deum. Et factus est timor super omnes vicinos

eorum: & super omnia mōtana Iudææ diuulgabantur omnia verba hæc: & posuerunt omnes qui audierant in corde suo, dicentes: † Quis putas puer iste erit? Etenim manus Domini erat cum illo.

† Iere. 1. b

Quam incredulitas Zachariæ linguam angelica voce ligauerat, subsequens fides nato puero soluit: sed & octaua die à natiuitate prolis editæ circuncidendæ. Vnde multo maior omnium vicinorum timor & admiratio expectantium, quib; istorum sequeretur euentus, quem tot signa præcurrebant.

Et Zachariæ pater eius repletus est Spiritu sancto, & prophetauit, dicens: Benedictus dominus Deus Israël, quia uisitauit, & fecit redemptionem plebis sue.

Laudat hoc cantico Deum Israël Zacharias, beneficia populo eius præstita enumerans, utpote quem uisitauerit, & à peccatis suis, quibus uenundatus erat, redemerit. Quod autem habet interpret, plebis suæ, Græcus habet, τὸ λαὸν αὐτοῦ, id est, plebi suæ, sicq; uertit interpret, uetusta habens exemplaria, sed uſu quodam addita est s. Uisitare autem dicitur Deus, cum in bonam partem sumitur, quorum specialè habet curam, quosq; beneficijs afficit.

† Psal. 73. Et erexit cornu salutis nobis in domo Dauid pueri sui, † sicut locutus est per os sanctorum, qui à seculo sunt prophetarum eius: Salutem ex inimicis, & de manu omnium qui oderunt nos.

† Psal. 73.

e. 131. d.

Iere. 23. a.

& 30. b.

Ex eo quòd animalium cornutorum fortitudo maior, ac robur in cornu consistit, metaphoricè cornu potentia significatur. Cornu salutis autem Hebraico more dicitur, salutare cornu. Quod ergo ait Luca s: Erexit cornu salutis nobis, Græcè, ἠγάπη κίρας ὄρω ἡσάας ἡ μιν. Sensus est: Et suscitauit nobis salutarem potentiam in domo ac familia Dauid pueri & serui sui: quemadmodum per os sanctorum suorum prophetarum locutus est, qui à seculo sunt, quique longè antè præcesserunt. Nam τὸ ἀπὸ αἰῶνος, & à seculo, non semper significat tempus infinitum præcedens, sed longum admodum. Id nempe Ieremias apertè prædixit, dicens cap. 23. ✠ Ecce dies ueniūt dicit Dominus, & suscitabo Dauid germen iustum, & regna-

✠ Ierem.

23. a.

regnabit rex, & sapiens erit. Hoc autem cornu salutis, siue salutaris hæc potentia, quam suscitauit dominus Iudæis, ex domo & familia Dauid, Christus ipse est, quem toties in Psalms fortitudinem suam idem Dauid appellat, quem & salutē appellat Zacharias: Subdens salutem ex inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt nos. Sic autem ordinanda est lectio, vt secundus versus: Sicut locutus est per os sanctorum, &c. suscitauit nobis cornu salutare in domo ac familia Dauid, salutem scilicet ipsam ex inimicis nostris, hoc est, Christum ipsum, qui pro ratione nominis sui Iesus, seruat nos, & tuetur ab omnibus inimicis nostris, & coforibus. Salutem enim dominum Dauid vocat, dicens Psalmo 26. ✠ Dominus illuminatio mea, & salus mea. *Psal. 26.
Miror autem, cum pro salutem, sit Græcè σωτηρίαν, nec vllum sit verbum infinitiuum, qua re adductus Erasmus a.
verterit, fore vt seruaretur ab inimicis nostris.

Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, et memorari testamenti sui sancti.

Referendum est istud ad τὸ erexit cornu, & pro memorari, pro quo Græcè est μνησθῆναι, aptius esset vertere, ad recordandū testamenti sui. Græcè διαθήκης, id est, pacti & fœderis, quod cū Abrahamo & Dauide pepigerat, demittēdo ad nos ex eorū semine christo et Melsia.

† Iusurandum quod iurauit ad Abraham patrem nostrum, † Iere. 31. f.
daturum se nobis: Vt sine timore de manu inimicorum no- Gen. 22. c.
storum liberati, seruiamus illi in sanctitate et iustitia cor- Heb. 6. c.
ram ipso omnibus diebus nostris. d.

Daturum se nobis, quomodo verterit interpres, non video quo referatur τὸ iusurandum: neque multo facilius est lectio Græca, quæ sic habet: ἔρχον ὀν ἀμοδὸς πρὸς ἀβραάμ τὸν πατέρα ἡμῶν καὶ δεῖναι (codex Roberti Stephani pro τον habet, τῷ ἀφ᾽ ἑωσὶν ἐκ χείρος τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν ἐσθῆντας λατρεῖν αὐτῷ. Erasmus vertit: Praflaret- que iusurandū, quod iurauit ad Abraham patrem nostrū, ac daret nobis: & ibi factō puncto, nouam sententiam incipit. Vt sine timore, &c. At mihi hoc loco non recte veruisse videtur Erasmus τὸ δεῖναι ἔρχον, si referendum est τὸ δεῖναι, ad τὸ ἔρχον. Nam δεῖναι ἔρχον, non est
Z præ-

præstare ac reddere quod alicui iuramento promiseris, sed potius esset deferre iusiurandum, quod vulgò dicitur, reportare se de aliquo ad iuramentum alicuius : aut fortasse ad verbum, dare iusiurandum, quod probat medio sacramento, & iuramento aliquid promittere : quarum neutra significatio hoc loco quadrat. Itaq; aut scripsisse mihi videtur Lucas ὄρκος, pro ὄρκον : nam facilis est lapsus ab ὄ in v. aut ad ὄρκον supplendum κατὰ quemadmodum Attici dicunt, τρόπον, pro κατὰ τρόπον. Et primo modo sensus esset, vt miseretur patrum nostrorum, essetq; memor pacti sui, & testamenti sui sancti, ὄρκον, id est, ἰσχυρὸν ὄρκον : scilicet propter iusiurandum quod iuravit ad Abraham. Si supples κατὰ, sensus esset, vt memor esset pacti sui. Quod verò sequitur, τὸ δὲ ὄναι ἡμῖν, siue καὶ δὲ ὄναι ἡμῖν, mihi videtur ad sequentia referendum, & sit sensus : vt nobis contenderet ac daret, cum iam sine vilo timore de manu inimicorum nostrorum liberati essemus, in sanctitate & iustitia coram ipso cunctis vite nostrae diebus illum colere. Nec abs re dixit, iustitia coram ipso. Est enim iustitia hypocritarum, qua Dei nulla ratione habita, præclare secum agi putat, si hominibus iusti appareant, cum re vera nihil minus sint, quam tales.

Et tu puer propheta altissimi vocaberis, præbis enim ante faciem domini parare vias eius: † Ad dandam scientiam salutis plebi eius, in remissionem peccatorum eorum. Per viscera misericordiae Dei nostri, in quibus visitavit nos oriens ex alto, illuminare his qui in tenebris & in umbra mortis sedent, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.

† Malach.
3.
Zach. 3. d

Hic a prosthese ad Ioannem puerum suum, quem prophetam fore dominique præcursorem dicit, vt venienti illi vias præparet, populumque salutarem scientiam doceat, quæ consistit in remissione peccatorum per Christum, perque intimam in nos Dei misericordiam. Nam profundam misericordiam viscera misericordiae Hebraei appellant : in quibus misericordiae visceribus, est, perquam intimam & profundam misericordiam visitavit nos ex alto, id est, de caelo ipso. Ne τὸ ex alto, referas ad τὸ oriens, sed ad τὸ visitavit inquam, ipse oriens, Christus scilicet: qui Zachariae .3.
à patre

à patre oriens appellatur: Adducam inquit, feruum meum orientem. Et 6. cap. Ecce vir, oriens nomen eius. Nota autem, quòd hic oriens non participium est, sed nomen. Nam Græcè est ἀνατολή. Ad quid autem nos visitaturus esset, subdit, dicens: Illuminare his qui in tenebris & in vmbra mortis sedent. Vbi nota, quòd pro illuminare, Græcè est ἐπιφάναι, quod imperatiuum esse potest, & infinitiuum: sed præstat infinitiuo modo legere. Nam nulla hic habetur apostrophe ad Christum, sed iungitur sententia cum apostrophe ad Ioannem, vt scilicet illuminaret eos qui in tenebris ignorantia, & peccato, quæ sunt vmbra mortis, id est, vt ignorâtes doceret Ioannes salutem sibi à Christo adfore.

† Puer autem crescebat, & confortabatur spiritu.

Qui à matris utero plenus erat spiritu sancto, nihil mirum si artibus non modò, sed virtutibus etiam crescebat, & adolefcebat, spirituq; confortabatur: Græcè ἐκπαύται, id est, subinde seipso validior ac robustior fiebat, non corpore tantùm, sed & spiritu.

Et erat in desertis vsque in diem ostensionis suæ Israël.

Id est, donec aduentate Christo seipsum Israelitis visendum præbuit, vt Christi illos aduentum doceret.

CAPVT SECVDVM.

Ad Cæsaris edictum Maria cum Ioseph in Bethlehem profecta, ibi Christus peperit, ad quem visendum pastores angelus adduxit. Puer octauo die circumcissus, ad templum post tempus purificationis allatus, à Simeone benedicitur, ab Hanna redemptor mundi agnoscitur: duodecimo ætatis anno inter doctores à parentibus disputans reperitur.

FActum est autem in diebus illis, exijt edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersis orbis. Hæc descriptio prima facta est à præside Syriæ Cyrino. Et ibant oēs vt profiterentur, singuli in suâ ciuitate.

Ascendit autem et Ioseph à Galilea, de ciuitate Nazareth, in Iudeam, ciuitatem Dauid, que uocatur Bethlehem: eo quòd esset de domo et familia Dauid, ut profiteretur cum Maria desponsata sibi uxore pregnante. Factum est autem cum essent ibi, impleti sunt dies ut pareret.

Græcè pro describeretur, est ἀπογράφειν, Est aut ἀπογράφειν, nomē dare & profiteri. Edictū ergo seu decretū à Cæsare Augusto tunc factū fuit, ut oēs in ciuitatem suā, unde nati erant, nō oriūdi, (ut malè putat hic Caie-tanus) se reciperent: singuliq; singularū ciuitatū nomina sua darent in tabulis pericribenda, urbisq; ciues se profiterentur esse. Nec enim hoc loco ἀπογράφειν significat censeri, hoc est, censum pensitare, quomodo vertit Erasmus, & pleriq; interpretantur, sed recenseri potius significat. Neque puto aliud voluisse edictō suo Augustum, quā ut in acta publica deferretur Romano imperio subditorum numerus. Nam per vniuersum orbem aliud nihil intelligere potes, quā vniuersos Romano imperio subditos: & quāquam ferè tributi nomine olim censerentur, cogerenturq; apud censores, quantā quisq; in bonis haberet, declarare, hoc tamen in recensione nō fiebat. Sicut Dauid, cum populum recensuit. Quapropter nolim affirmare hoc loco, quod pleriq;, imò omnes ferè affirmant, in suam ciuitatem profectos esse Ioseph & Mariam, ut tributum pensitaret ac censum, dimidiam scilicet sici partem, nempe binas drachmas, quantū olim in tabernaculo domini Iudæi offerebant, quod Buccerus putat, & pleriq; alij, cum de eo nihil dicat scriptura. De quo tamen vide Iosephum. Nam cum olim censerentur, non omnes æquè pensitabant, sed pro facultatū ratione. Itaq; puto hanc descriptionem & recensione, quæ tūc sub Cyrino siue Cyrenio facta est, præside Syriæ, cui tunc Iudæa suberat, edictum esse ab Augusto, nō ut tributum exigeret, sed quot haberet Romano imperio subditos, nosset. Quod ergo dicit Euangelista, ut profiteretur, nihil aliud est, quā ut nomen ac ciuitatem publicè apud acta denunciarèt. Quod ut credam, adducor Tertulliani auctoritate, qui libro contra Martionem 4. asserit, cum censum Iudææ prouinciæ fidelissimum te-
stem

stem natiuitatis CHRISTI sua etiam etate in Romanis archinis asseruatum fuisse, vbi per censum, librum Actorum descriptionis illius & professionis intelligit. Cyrenius autem iste vir consularis erat. Itaque non temere, sed diuino consilio factum est, vt professuri Ioseph & Maria, in Bethlehem abirent, vt scilicet ibi CHRISTO nato impleretur Prophetia: Et tu Bethlehem terra Iuda, &c. quæ prædixerat nasciturum in ea Dominum. Quod autem ait Euangelista; eo quod esset de domo & familia Dauid: Caietanus philosophatur, quod descendentes per mulieres à Dauide, erant de domo, sed non de familia Davidis: at descendentes per viros, erant de domo & familia Davidis: Tu vide lector, quemadmodum hic aptè philosophatur. Nam hoc loco οἶκος, & Latinum domus, non materiam ipsam habitationem significat, sed & familiam ipsam. Hoc tamen Caietanus mouerat, quia Lucas dixit: eo quod esset de domo & familia Dauid: nec solam domum, vel solam familiam nominauit, & ideo vt significaret Ioseph à Dauide per lineam masculinam descendisse, dixit eum esse de domo & familia Dauid: sed nihil ad rem, quia suprâ Luc 1. dicitur, ad virginem desponsatam viro, cui nomen erat Ioseph, de domo Dauid, nec addidit familiam, eo quod domus designet vtrunque. Nec solum Ioseph Bethlehem petijt, vt professionem suæ familiæ faceret, sed vt describeretur in libris & tabulis domorum & tribuum. Nam ἀπογράφειν, significat publicis actis exscribi in futuram suæ professionis memoriam. ἀπογράφειν enim deferre in tabulas publicas, vel nomen vel rem gestam in perpetuam rei memoriam mandare & publicare. Inde suprâ, vbi est, vt describeretur, Græcè est, ἀπογράφειν, quod hic eodem modò verti potuit. Ascendit autem & Ioseph, &c. vt describeretur cum Maria desponsata sibi vxore pregnante. Quidam in dubium vertunt, an etiam Maria profiteretur & describeretur cum Ioseph, an solus Ioseph, & soli viri: sed fatius creduntur soli viri fuisse professi, & sic sensus est: ascendit Ioseph in Bethlehem cum Maria desponsata sibi vxore pregnante, vt profiteretur se esse de aliqua familiarum domus

Dauid. Aduerte autem quare Christus hoc tempus ad nascendum elegerit? Nempe cum Dominus sit pacis, & Deus pacis, vt. i. Theſſalonicenf. 5. Ipſe autem Deus pacis ſanctificet vos per omnia. Nam & Cæſar Auguſtus Octauianus, in cuius quadrageſimo ſecundo anno natus eſt Chriſtus, tanta pace regnauit, vt duodecim annis ad eò pacificus fuit, vt templum Iani 41. anno Imperij ſui tertio clauſerit, quod primò 15. anno, & ſecundò 16. anno prius clauſerit. Numam autem ferunt hiftoriæ, vt religioni felicius vacaret, Iani templum in ima parte Argiletij Romæ conſtruxiſſe, Ianumque belli & pacis indicem feciſſe, vt id templum pateret, cum ad arma properandum eſſet, & rurfus his pacatis clauderetur: vt quaſi clauſa pax in eo teneretur, ſtaretque apud Romanos. In vniuerſæ igitur pacis ſignificationem anno CHRIS TI incarnationis clauſum eſt Iani templum ab Octauiano, quod tempus, vt dictum eſt, CHRIS TVS præelegerat, qui fuit ab vrbe condita 514. annis: à primo verò Numæ anno 471. annis. Alium autem locum Chriſtus conceptionis, alium natiuitatis, & alium paſſionis elegit, quia nec paſſum pedis naſtus eſt, vbi caput ſuum reclinaret. Hæc autem tria loca prælegit in figuram, quod ad interpretationem Bethlehem domum panis deſignet, quia Chriſtus eſſet panis qui de cælo deſcendit ad homines ſatiandos, & ex qua domo proceſſit virgo Deigenitrix, quæ virgo eſt flos filius eius, in Nazareth, quod flos interpretatur: vt verè dicatur, Stirps Ieſſæ virgam producit, virgaque florem, ſed tandem hic flos in Ieruſalem, quæ viſio pacis dicitur, cecidit, ex qua electos ſuos in perpetuam & æternam pacem vocaret. Et ſi ſcholiæſtæ fines transcendere liceat, quotidie CHRIS TVS apud iuſtos in Nazareth cõcipitur, & alitur quotidie, in Bethlehem naſcitur, cum quilibet fidelis verbi flore ſuſcepto domum ſe æterni panis efficit, ſed in Ieruſalem quotidie patitur, qui per varias huius vitæ tribulationes imitari Chriſtum contendit, qui paſſus pro nobis exemplum nobis reliquit, vt ſequamur veſtigia eius. At ſicut loca redemptioni apta elegit, ita & tempus: quod, vt Ambroſ. ait, requirendum. Quid enim

enim professio secularis ad generationem Domini pertineret, nisi vt aduertamus hoc quoque diuinum esse mysterium : quia dum professio secularis obtenditur, spiritualis impletur, non terrarum regi dicanda, sed cœli, hæc ille. Genus etiam Dauidis cæteris prætulit, quod inter cæteros Iudæorum reges inuenit Dauid secundum cor suum : quem nec secundus similis secutus est, nec hunc solum, sed cuius varix & multæ essent familiae, non solum genus, sed familiam ipsam elegit : & qui per mulieres descendebant ex Dauide, necesse esset vt per viros etiam descenderent, cum Iudæis olim non liceret extra tribum & familiam vxores ducere.

† Et peperit filium suum primogenitum, et pannis eum involuit, et reclinauit eum in præsepio, quia non erat ei locus in diuersorio. † Matth. 1. d.

Primogenitus dicitur, ante quem nullus natus est, etiam si nequaquam alij postea sequantur. Quod autem in stabulo natus, & in præsepio reclinatus Christus, à summa paupertate & vilitate natiuitatem suam orsus est: docuit diuites in diuitijs sibi non placere, nec pauperes in paupertate displicere.

Et pastores erant in regione eadem vigilantes, et custodientes vigilias noctis super gregem suam. Et ecce angelus Domini stetit iuxta illos, et claritas Dei circumfusit illos, et timuerunt timore magno. Et dixit illis angelus: Nolite timere. Ecce enim euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo: quia natus est vobis hodie saluator, qui est Christus Dominus, in ciuitate Dauid. Et hoc vobis signum: inuenietis infantem pannis inuolutum, et positum in præsepio.

† Act. 9. d.
& 15. d.

Pro vigilantes, Græcè ἀγρουῦντες. ἀγρουῦν autem est rusticari, in villa degere, & non habitare in vrbe. Sensus ergo est: erant rusticantes in villa eiusdem agri, siue in eadem villa manentes. Pro custodientes vigilias noctis, Græcè est φυλάσσοντες φυλάσσειν τῆς νυκτὸς, quod perinde est ac si dixisset: φυλάσσειν τῆς νυκτὸς, id est, noctis excubias agentes, siue noctis vigilias obeuntes. Longè autem melius vertit interpres,

custodientes vigiliis, quàm custodientes: quomodo intelligenda Græca putat Caietanus. Nam cum $\varphi\lambda\lambda\epsilon\tau\alpha$ significet vigiliis collocare, & excubias agere, non dubito etiam, quin $\varphi\lambda\lambda\alpha\kappa\eta$ vigiliis significet & excubias. Quod autem ait angelum stetit iuxta illos, Græcè est $\epsilon\pi\epsilon\sigma\tau\eta$, quod magis significat, stetit super eos. Et claritas Dei, id est, diuina quædã claritas, & insolitus fulgor circumfulsit illos, id est, circum eos resplenduit. Quod autem Græcum verbum $\delta\acute{o}\xi\alpha$ claritatem vertit, licet gloriam magis significet, perbellè tamen vertit, exprimens quænam esset illa gloria: claritas nempe & fulgor diuinus, qualis ferè Christum in monte Tabor circumfulsit, insolito autem hoc fulgore perterritos & timentes pastores confirmat angelus, saluatoris natiuitatem, adiecto signo, illis annuncians. Aduertendum autem, quod qui venerat vt abiectis & contemptis nobilibus ignobiles & abiectos eligeret, abiectis primùm pastoribus innotescere voluit. Mysticè autem hoc factò admonentur Ecclesiarum pastores, super greges sibi commissos diligenter vigilent: siquidem Christi cognitione dignari volunt, eiusque natiuitatis esse participes.

† De cõ- † *Et subito facta est cum angelo multitudo militiæ cœlestis, sec. dist. 1. laudantium Deum, & dicentium: Gloria in altissimis. Deo, ca. Nocte. & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.*

capit. De Cùm autem Ioannis natiuitatem Zachariæ nunciaturus Gabriel venisset, vnus apparuit, ac decens erat, vt natiuitatis **C H R I S T I** nuntium, multitudo militiæ cœlestis, id est, angelorum (sic enim in veteri Testamento vocari solent) comitaretur: qui vnanimis cecinerunt: Gloria in altissimis **D E O**, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Vbi pro bonæ voluntatis, Græci codices qui nunc extant, habent *iudoxia* in recto: noster autem interpres legit *iudoxias*, nec dubito sic legendum. Facile autem potuit in primis codicibus **6. abradi**, & ita consequenter describi in reliquis. Nam quod hic multi philosophantur, etiam magni viri, tria hic distribui, Deo gloriam, terræ pacem, & hominibus bonam voluntatem, non magnopere mihi facere ad hanc rem videtur, neque ita tria tribus redderentur, sed duobus.

Nam

Nam si dicamus terræ pacem distribui, non video quid terræ nomine significetur, quàm homines isthac habitâtes. Itaque mihi simplicius videtur nempe quod isthac Christi natiuitas gloriam cœlis adferret, id est, laudandî & glorificandî argumentum: terrenis autem hominibus pacem. Nec omnibus (non est enim pax impijs, dicit dominus) sed hominibus tantùm bonæ voluntatis. Vbi notandum, quòd Græcum ἐν δούλῃ apud veteres Græcos theologos vsurpatur pro antegressâ Dei in nos bonæ voluntate, ac propenso fauore. Itaque hunc locum, Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis, ἐν ἀγθῶτος ἰουδαίας, id est, in hominibus, quos propenso fauore suo dignatus fuerit dominus.

Et factum est vt discesserunt ab eis angeli in cœlum, pastores loquebantur ad inuicem: Transeamus vsque Bethlehẽm, & videamus hoc verbum quod factum est, quod fecit dominus & ostendu nobis. Et venerunt festinantes, & inuenerunt Mariam & Ioseph, & infantem positum in præsepio. Videntes autem cognouerunt de verbo quod dictum erat illis de puero hoc. Et omnes qui audierant, mirati sunt & de his quæ dicta erant à pastoribus ad ipsos.

Pro verbo, Græcè est ἐγγύα, quod facit vt putem non intelligendum de verbo ac filio Dei, qui λόγος in scripturis vocari solet, nõ ἐγγύα & verbum, quòd Hebraicè דָּבָר dauar: quod significat rem nouam rumore diuulgatam. Sic 2. Reg. 1. venienti ab exercitu, vbi Saul cæsus erat, nuncio ait: quod est verbum quod factum est, indica mihi: id est, indica mihi quid nouæ rei acciderit. Videamus ergo inquit, verbum istud quod fecit dominus: quanquam Græci non habeant quod fecit dominus. & ostendit nobis: Græcè est ἐγγύα, id est, notificauit, siue indicauit nobis. Cùm autem venissent, puerumque vidissent, cognouerunt de verbo quod dictum erat illis de puero. Pro cognouerunt, Græcè est ἐγγύα. Est autem διαγγύειν propriè diuulgare ac notum alijs facere. Itaque sensus esset: diuulgauerunt de verbo hoc, id est, nouũ istud factũ, quod dictũ illiserat de puero Iesu. Postea enim sequitur: Et oēs qui audierũt mirati sunt

sunt de his quæ dicta erāt à pastoribus. Ergo quod viderant, alijs divulgauerunt. Hoc autem loco, & de ijs, Græci non habent.

Maria autem conseruabat omnia verba hæc, conferens in corde suo. Et reuersi sunt pastores glorificantes & laudantes Deum in omnibus que audierant, & viderant, sicut dictum est ad illos.

Maria corde tacito cõfert quæ circa se fieri videt, cū his quæ ex scripturis vidit prophetarū circa se agēda. Ex *Isaia*: Ecce virgo cõcipiet & pariet filiū. ex eodem: Bos cognouit possessorē suū, & asinus præsepe domini sui. Ex *michea*: Tu Bethlehé terra Iuda, &c. ex te enim exiit dux qui regat populū meū Israël. Conferebat & cū his omnibus cõuenire verba Gabrielis, nõ dubitans quo pacto in tā humili vitæ statu hæc tam ingentia venire possint promissa. Quibus visis & auditis, regressi sunt pastores ad gregem, laudantes Deum de his quæ viderant in Bethlehem, conformia his quæ ab angelis audierant.

† Genes.
17. d.

Ierc. 4. a.

25. q. 2. ca.

Ideo permittente.

† Leui. 12.
a.

† Leu. 12. a

Exo. 3. 4. c

† Leui. 5. b

& 12. c.

Num. 8. c

Et postquam consummati sunt dies octo, ut circumcideretur puer, vocatum est nomen eius Iesus: quod vocatum est ab angelo priusquam in utero conciperetur.

Præcipiebat lex, vt scribitur Leuitici. 12. ✚ vt natus infans octauo die circumcideretur: quam perficere legem ipse Christus voluit. Quippe qui legem soluere non venerat, sed consummare & implere. Circuncisio tamen ab Abraham sumperat exordium, aucto eius nomine Genes. 17. De Iesu verò nomine, quid significet, dictum fuit Matth. 1.

Et postquam impleti sunt dies purgationis eius, secundum legem Moysi, tulerunt illum in Ierusalem, vt sifterent eum domino, sicut scriptum est in lege domini: † Quia omne masculinum adaperiens vuluam, sanctum domino vocabitur: † et vt darent hostiam, secundum quod dictum est in lege domini, par turturum, aut duos pullos columbarum.

Pro eius, Græci codices variant. Quidam habent *εὐτὴ*, vt referatur ad Christum. Hispana editio Compluten. habet *εὐτὴς*, vt referatur ad Mariam. Aldinus codex,

dex, ac plerique alij legunt, *aut* $\delta\upsilon\upsilon$, vt referatur ad vtrumque. Mihi aptior videtur lectio, vt eius referatur ad Mariam. Nam Leuitici 12. de purificatione fœtus nihil dicitur, sed tantum de purificatione matris, quæ cum masculum peperisset, immunda erat septem diebus, & die octauo circumcidebatur infantulus: triginta verò post dies manebat in sanguine purificationis suæ: quibus expletis, iubebatur offerre agnum anniculum in holocaustum, & pullum columbæ, siue turturæ: aut si pauperes essent, par turturam, vel duos pullos columbarum. Trigesimo tertio ergo die à circumcissione, impletis scilicet diebus purificationis suæ, tulerunt puerum in Ierusalè, vt eum domino sisterent ac præsentarent iuxta legem Moysi, ad quæ dominus dicit: Sanctifica mihi omne primogenitum quod aperit vuluam in filijs Israël. Huic ergo legi subdere se voluit, quanuis obnoxia nõ esset, Maria: quia nascens ex ea Christus, virginis matricem non aperuit. Præterea nec obnoxia erat purificationi, cum dicat lex: Mulier quæ suscepto semine peperit masculum, sine vulo autem semine externo pepererat Maria. At vt nos obedientiam doceret, subesse legi voluit.

Et ecce homo erat in Ierusalem, cui nomen Simeon, & homo iste iustus & timoratus, expectans consolationem Israël, & spiritus sanctus erat in eo. Et respõsum acceperat à Spiritu sancto, non visurum se mortem, nisi prius videret Christum domini. Et venit in spiritu in templum.

Nota sunt ista. Notandum autem quòd pro timoratus, Græcè est *ειραστὸς*, id est, pius ac religiosus. Quòd verò ait: Et venit in spiritu in templum, significat in spiritu sancti, quo respõsum acceperat super Christi aduentu, qua reuelatione venit in templum, Christum expecturus. Miror autè cur $\delta\upsilon\upsilon$ τῷ πνεύματι, id est, in spiritu, Erasmus maluerit vertere per spiritum. Quod autè Simeonem inducit expectantem consolationem Israël, argumento est, plerosque ac iustos scripturarum ac prophetiarum non ignaros, intellexisse ex sceptro de Iuda ablatò, & completis hebdomadibus Danielis, Messiam aduentare, ac prope esse in foribus.

Et cum inducerent puerum Iesum parentes eius, ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo: & ipse accepit eum in vlnas suas, & benedixit Deum, & dixit.

Eodem spiritu quo Christum venturum agnouerat, venit in templum, & ipsum venisse cognouit, ipsumque benedixit ac laudauit per canticum sequens: quo genere laudis soliti sunt prisci laudare dominum ac benedicere. *Nunc dimittis seruum tuum domine secundum verbum tuum in pace: quia viderunt oculi mei salutare tuum.*

Pro dimittis, Græcè est, ἀπολύεις, id est, abire me facis in pace, hoc est, facis ut cum gaudio & pace hinc abeam & discedam. Secundum verbum tuum, id est, iuxta promissionem tuam mihi factam: quia viderunt oculi mei salutare tuum, id est, filium tuum Christum saluatorem meum.

Quod parasti ante faciem omnium populorum. Lumen ad reuelationem gentium, & gloriam plebis tue Israël.

Sic enim propositus est in conspectu omnium Christus, ut quotquot velint eum fide apprehendere, possint. Lumen ad reuelationem gentium, &c. τὸ lumen, & τὸ gloriam, referuntur appositivè ad τὸ salutare. Et ita ordinanda est lectio: Quia viderunt, &c. Christum tuum lumen gentium ad reuelationem, id est, ut illis reuclatur, & innotescat salutis suæ mysterium. Quòd autem gentium refero ad lumen, & non ad reuelationem, facio, quia non planè intelligo quid sit reuelatio gentium: ut quia sequitur gloriam plebis Israël, & Christus sit Iudæorū gloria, qui Deum semper nouerunt lumen gentiū: quæ non agnoscebant, donec ipse reuelauerit.

Et erat pater eius & mater eius mirantes super his que dicebantur de illo. Et benedixit illis Simeon, & dixit ad Mariam matrem eius.

Quia Ioseph nutritius erat pueri, vulgi opinione pater Christi, sicut Maria mater appellatur, qui non immeritò mirabantur, quòd præter ea quæ audierant prius, continuò mirabiliora videbant.

Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israël, & in signum cui contradicetur, (& tuam ipsum

ipſus animam pertransibit gladius) vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes.

In ruinam multorum, id est, in perditionem multorū positus est Christus. Quippe qui lapis est offensionis, & petra scandali, in quam multi impegerunt & lapsi sunt, & quotidie labuntur, occasione quidem accepta, non data, ægrè ferentes, quòd filium Dei se faceret, quòd mores & vitia publicè carperet. In resurrectionem quoque, id est, in saluationem multorum Israelitarum positus est: quippe quos & morum sanctitate, & prædicationis veritate ad meliorem frugem reduxerit. Idem est istud cū eo quod est Isa. cap. 8. ✠ Et erit vobis dominus in sanctificationem, in lapidem autem offensionis, & petram scandali duabus domibus Israël. Et in signum cui contradicetur. Græca nunc habent ἀντιλεγόμενον. Interpres noster legit ἀντιλέγόμενον: nec admodum refert. Sensus est autem: Positus est in signum, id est, propositus est omnibus veris Dei militibus tanquam signum ac vexillum sequendum, & ad quem futurus debeat esse scopus omnis noster: futurum est tamen, vt nō modò multi nō sequantur, sed apertè ei contradicant, & ad mortem vsq; persequantur: vnde futurum etiam est, vt animam tuam doloris gladius, id est, vehemens dolor penetret. Quod verò sequitur, vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes, referendum est ad id totum quod præcessit, scilicet quòd Christus positus est id ruinam & resurrectionem multorum, propositus que omnibus tanquam saluiferum vexillum, cui tamen contradicetur, vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes: vbi τὸ vt, non causam finalem dicit, sed ipsum tantum rei euentum, vt sit sensus: Ita fiet, vt dum alijs erit in ruinam, alijs in resurrectionem: alij sectabuntur vt credant, alij contradicent vt persequantur, reuelentur ex multis cordibus cogitationes, id est, quid de Christo multi sentirent, aperiat. Patientem enim Christo quosdam iniquè de illo sentire, quosdam piè & religioſè, manifestum fuit.

Et erat Anna prophetissa, filia Phanuel, de tribu Aſer: hæc proceſſerat in diebus multis, & vixerat cum viro suo annis septem à virginitate sua. Et hæc vidua vsque ad annos

Octoginta quatuor, quæ non discedebat de templo, ieiunijs et obsecrationibus seruiens nocte et die. Et hæc ipsa hora superueniens confitebatur domino, & loquebatur de illo omnibus qui expectabant redemptionem Israël.

Clarum est, quod hic de Anna dicitur, quæ vixerat cum viro suo annis septem, id est, à die nuptiarum, quando virginem illam desponderet. Et hæc inquit, vidua vsque ad annos octoginta quatuor. Interpres legit *ὄσ*, id est, vsque ad: Græci codices nunc habent *ὄσ*, id est, circiter annos scilicet octoginta quatuor. Ambiguum est autem hoc loco, an intelligendum sit, quod ipsa iam in viduitate annum agebat octuagesimum quartum, aut circiter: an quod tunc octoginta quatuor annos nataerat. Ambrosius est in prima opinione, tamen hoc non videtur multum verisimile. Nam credibile est vxoratam non esse id temporis ante decimum quintum annum, cui numero si addas septem annos in matrimonio, conflabuntur viginti duo, quibus rursus si addas octoginta quatuor, erunt anni centum & sex, quæ ætate verisimile non est tam assiduam templo fuisse, adeoque ieiunijs vacare potuisse. Quod tamen nondum notassem, nisi in annotationibus scripsisset Erasmus octoginta quatuor annos referendos ad tempus viduitatis. Quod uti non improbo, quia ita censuit diuus Ambrosius, ita puto non necessarium intelligendum sic esse illum locum. Et ut inquit Lucas, ipsa hora, quando scilicet puerum domino præsentabat, confitebatur domino. Pro confitebatur, Græcè est *ἀνθωμολογῆτο*. Est autem *ἀνθωμολογῆμαι* in scripturis sacris confiteri à domino accepta beneficia, & nos ab eo omnia habere, quod & *ἰυχαιστῆν* dicunt. Neque putandum est hoc loco *ἀντὶ* significare vicissitudinem, ne respondeat confessioni Simeonis, quod tamē Erasmus putauit. Nā *ἀνθωμολογῆμαι*, idem quod *χαρὶν ἰμολογῆν*, id est, gratias agere, & confiteri ab aliquo beneficia habere. Sensus ergo esse potest: Gratias Deo agebat de misso ad nos in carnem saluatore filio suo. Eodē verbo vtitur Grego. Nazianzenus de Simeone et Anna loquens: *μετὰ σήμερον ἐν γυναικὶ ἀμειβα, καὶ μετὰ ἑνὺς ἀνθωμολογησάμεθα*, id est: Cum Simeone amplexemur, & cum Anna accepta illi beneficia referamus, aut gratias agamus.

Ita-

Itaque hoc loco confiteri non tam pro laudare sumitur, quam gratias agere: Sicut alio loco Luc. 10. Confiteor tibi pater domine cœli & terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus, & reuelasti ea paruulis. Hoc loco pro redemptionem Israël, Græci habent *λύτωσησιν ἐν ἱερουσαλ ἡμ.* quasi inueniens, nutu Dei redemptionem Israël's populi facienda expectabat à Messia Ierosolymis in templo.

Et ut perfecerunt omnia secundum legem domini, reuersi sunt in Galileam, in ciuitatem suam Nazareth. Puer autem crescebat & confortabatur, plenus sapientia, & gratia Dei erat in illo. Et ibant parentes eius per omnes annos in Ierusalem ꝑ in die solenni pasche.

ꝑ Exod.

ꝑ 4.
Deu. 16. a

De ordine huius historię, & cōcordia cum Mattheo, qui dicit post Magorum adorationem deportatum Christum in Aegyptum, vide Matthæum cap. 2. Quod autem ait confortabatur, Græcè est *ἐκπατίζω*, id est, fortior reddebatur, & corroborabatur, addūtq; Græci *πνεύματι*, id est, spiritu. Quod est, subinde ad augmentum corporis amplior apparebat in eo diuini spiritus, omnis & gratia. Pro eo quoque quod sequitur: Ibant parentes eius, quidam codices Græci habent, Ioseph & mater.

Et cū factus esset annorum duodecim, ascendentiſ illis Ierolymam secundum consuetudinem diei festi, consummatisq; diebus cū redirent, remansit puer Iesus in Ierusalem.

Græcè *ἐγένετο*, aptius autem erat, cū natus esset annos duodecim. Nam *γένεμας* nascor, & *γένεως*, natus significat: quod miror non aduertisse Erasimum, qui multo minutiora non fert in nostro interprete.

Et non cognouerunt parentes eius. Existimantes autem illum esse in comitatu, uenerunt iter diei, & requirebant eū inter cognatos & notos. Et non inuenientes, regressi sunt in Ierusalem, requirentes eum. Et factum est post triiduum ꝑ inuenerunt illum in templo sedentem in medio doctorū, audientem illos, & interrogantem eos.

ꝑ Dist.

ꝑ 36. cap.

ꝑ Qui ec-

ꝑ clestia-

ꝑ cis.

Non est intelligendum quòd eum non cognouerunt duodennem, sed quòd non cognouerint, neq; intellexerint eum remansisse Ierolymis: sed existimabat illū esse in co-

in comitatu, id est, in societate: quomodo vernaculè dicunt: *Ilz pensoyent qu'il fust en la compaignie*. Simul enim omnes Nazarei redibant. Quod verò dicit ascendisse illos Ierosolymam secundum consuetudinem, intelligendum est quod maribus dütaxat præceptum erat, vt quisque ter in anno appareret in loco vbi erat tabernaculum fœderis: quo virum comitata est eo anno virgo Maria, & cum illis Christus: qui nacta tunc occasione, sedit inter legis doctores, sed vt humilitatis doceret exemplum, prius audit, & postea interrogat, quàm doceat:

Stupebant autem omnes qui eum audiebant, super prudentia, ac responsis eius. Et videntes admirati sunt. Et dixit mater eius ad illum: Fili, quid fecisti nobis sic? Ecce pater tuus & ego dolentes querebamus te.

Nec solum Christus audiebat, & doctè interrogabat: sed & doctius ad interrogata respondebat, vt omnes in stuporem adduceret, considerata præcipue ætate, & humana infirmitate, atque virili audacia. Interea mater superueniens non minus admiratur, rogat tamen eum super eius diuturna mora, qua eos tristitia affecerat, non quòd cum vituperare intendat, quæ illum nouerat esse Deum, nec quicquam illum moliri quod non esset equum & iustum: sed vt suum nobis erga illum manifestet, qualem decet matrem, affectum.

Et ait ad illos: Quid est quod me querebatis? Nesciebatis quia in his quæ patris mei sunt, oportet me esse?

Quasi diceret illis: Cur me cum tanta incertitia querebatis inter cognatos & notos, quem scitis præcipue missum ad opera patris mei perficienda, & ad doctrinam spiritualem & cœlestem annunciandam, atque ad templum & domum patris mei frequentandam, quàm carnalium cognatorum societatem subeundam. Verùm cū mater de adoptiuo patre quæreret, ille de patre æterno, qui natura sibi pater erat, cuius gratia ab eo missus erat, Euangelium scilicet ad vitam æternam prædicare. Sic

✠ Ioã. 9. a Ioannis 9. ait: ✠ Me oportet operari opera eius qui misit me.

Et ipsi non intellexerunt verbum quod locutus est ad eos.

Non intellexerunt quod diceret de templo sancto pa

tris sui, ad cuius sanctificationem annunciandam venerat, vt patet Ioan. 2. quando expulit ab eo vendentes & euentes, dicens: Domus mea domus orationis vocabitur, & rursus Matth. 21. cap.

Et descendit cum eis, & venit Nazareth, & erat subditus illis. Et mater eius conseruabat omnia verba hæc in corde suo. Et Iesus ꝑ proficiebat sapientia & ætate & gratia apud Deum & homines. † 1. Reg. 2. c.

Et erat subditus illis non tanquam minor, sed voluntariè se illis subdebat. Similiter quod dicitur: proficiebat sapientia & ætate & gratia, non est intelligendum quòd maiorem cum tẽpore gratiam acceperit, qui summa atque infinita gratia ab initio conceptionis suæ fuit repletus: sed quòd adolescente puero, subinde maior ac maior apparebat in eo sapientia & gratia apud Deum & homines. Subinde apparebat sapientior, & apud Deum atque homines gratiosior. Pro eo autem quod est ætate, Græcè est ἡλικία, quæ & ætatem significat, & staturam corporis. Atque hoc loco magis quadrat statura, quàm ætate, cum nemini dubium sit quin homo viuens ætate crescat.

CAPVT TERTIVM.

Ioannes pœnitentiam & pœnitentiæ baptismum prædicaturus mittitur, viuendi normam publicanis & militibus indicat, atque inter baptizandum turbas, Christum baptizauit, quem cœlesti signo Dei filium agnouit, & eius genealogia à Ioseph ad Adam vsque ascendendo textitur.

ANno autem quintodecimo Imperij Tyberij Cæsaris, procurante Pontio Pilato Iudæam, Tetrarcha autem Galilææ Herode, Philippo autem fratre eius Tetrarcha Iturææ et Traconitidis regionis, & Lysania Abilenæ Tetrarcha, sub principibus sacerdotum Anna & Caipha: factum est verbum domini super Ioannem Zachariæ filium in deserto.

Nemo est Euangelistarum qui exactius rerum gestarum tempus referat, quàm Lucas. Nam hic initiũ prædicationis

tionis per Ioannem Baptistam indicat fuisse anno quinto decimo Tyberij Cæsaris, qui quidem Tyberius Cæsargener erat Octauiani Augusti, illi imperio successit, & cum Octavianus quinquaginta septē annos, vel tantum quinquaginta sex, vt alijs placit, regnauerit, in cuius quadragesimo secundo natus est Christus, & circiter illud tempus Ioannes Baptista eius præcursor, qui quindecim annos tempore Augusti vixerunt: & cum annus Tyberij recitatus à Luca fuerit decimus quintus, tunc Ioannem Baptista natum fuisse 30. annorum cum semisse, Christum verò 30. Nec contentus Lucas Imperatorem sub quo hæc acta sunt connumerasse, Iudææ etiam præfides & Tetrarchas nominat, qui Tetrarchæ filij fuerunt Herodis infanticidæ. Tetrarcha autem dicitur, qui præest quatuor agminibus in vna regione. Certè Herodes maior, sub quo natus est Christus, morbo pediculari obiit, relictis filijs Herode Ioannis homicida, Philippo & Archelao, quibus Beda Lysaniam addit: quam non constat, an Lysanias filius aut nepos, aut alius Herodis illius affinis fuerit. Iosephus Antiquit. lib. 14. asserit Lysaniam Ptolomæo Minæo vel Mennæo patre, & Alexandra Aristobuli filia matre natum: mortui autem Herodis maioris regnum, vt minores essent plurium, quàm vnus vires, filijs ipsius diuisit Augustus. Et Archelao quidem Iudæam & Pamæam Tetrarchæ nomine regendam tradidit: Herodi Galilæam, Philippo eius fratri Ithuream & Traconitidem, Lysaniæ obrogit Abilina regio, quæ est inter Lybanium & Antilybanum, Ptolomæo dicta Lysaniam. Archelao autem decimo sui principatus anno ob immanitatem Viennam Galliæ relegato, data est Iudæa prouincia, Pontio Pilato præfidi administranda. Hoc est quod dicit Lucas: procurante Pótio Pilato Iudæam, Græcè δὲ Πόντιου Πιλάτου, id est, præfide, siue præfidem agente. Quod verò ait Lucas, sub principibus sacerdotum Anna & Caïpha, Iosephus institutionem à Valerio Grato Iudææ præfide: hic adempto Anano siue Anna sacerdote, Ismaelem Fabi filium iussit esse pontificem: quo paulo pòst deiecto, in Eleazarum Annæ pontificis filium eum honorè transtulit. Elapso deinde anno, & huic redegit in ordinè, & Simon

Simoni Camithi filio pontificatum tribuit. Huic quoque anno in hac dignitate exacto, iussus est eam cedere Iosepho, qui cognominabatur Caiphas. Hæc ille Antiq. lib. 18. cap. 3.

† Et venit in omnem regionem Iordanis, prædicans baptismum penitentiae in remissionem peccatorum: sicut scriptum est in libro sermonum Isaie prophetae.

† Matth. 3. a.
Marc. 1. a.
Ioan. 3. c.

Græci hoc loco addunt τῆς πεισιχωρίας, id est, in omnem regionem finitimam, siue circumiacentem Iordani, prædicans baptismum penitentiae in remissionem peccatorum. Nota autem, quod dicit baptismum penitentiae, non gratiam: quia Ioannis baptismum gratiam ex se conferebat, sed ad penitentiam tantum Iudeos hortabatur, ut idonei essent ad accipiendam à Christo remissionem peccatorum.

† Vox clamantis in deserto. Parate viam domini, rectas facite semitas eius. Omnis vallis implebitur, et omnis mons & collis humiliabitur, & erunt prava in directa, & aspera in vias planas: & videbit omnis caro salutare Dei.

† Isa. 40. a.
Matt. 3. a.
Marc. 1. a.
Ioan. 1. c.

Matth. 3. explicatum est istud. Quod autem dicit: omnis vallis implebitur, & omnis mons & collis humiliabitur, metaphorica locutio est, significans fore ut omnes abiecto atque humili animo exaltentur à Deo, diuinarumque gratiarum largitate ditentur & impleantur. Omnis autem mons & collis humiliabitur. Montis & collis nomine superbi & elati intelliguntur: quorum nonnulli plus sunt, alij minus, quos tandem non dubium est humiliandos esse à Deo. Perinde autem significatur his prophetae verbis, quod in cantico Maria ihs: Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles. Esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes. Quidam interpretantur verba prophetae, Omnis vallis implebitur, &c. quod in aduentu Christi, omnis vallis implebitur, id est, si qua vallis est in via, qua transiturus est, implebitur terra, ut sit via æqua & plana. Et omnis mons & collis, qui propter altitudinem sui, viam æquitatem impedit, humiliabitur, eiecta scilicet superflua altitudine in valles, ut sint viæ planæ & æquatæ, videantque omnes Christum venientem, & erunt prava in vias rectas. Pro prava, Græcè est ὄκλιτα, quod proprie significat oblitum, tor

tuosum, & inæquale, & aspera in vias planas, Græcè λίσας, id est, læues, vt opponatur asperis. Nam quod interpretres per neutrum, quia Græcè deerat substantiuum τὴν ὁδὸν, id est, viam Græci habent τραχῆσαι, & λίσας in sœmineo genere. Hoc est, vt inquit Chrysof. tortuosa & laciniosa legis præcepta, quæ implere nemo, aut penè nemo poterat, in facilia ac plana Euangelij mandata conuertantur. Et tunc videbit omnis caro, id est, quicumque vult. Nam modò carnem, modò animam pro toto homine Hebræi vsurpant. Salutare Dei, id est, Christum, scilicet Dei filium saluatorem nostrum: ad quem tam facilis cuique patebit accessus, vt nullum sit penitus impedimentum.

Dicebat ergo ad turbas, quæ exhibant vt baptizarentur ab ipso: † Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere à ventura ira? facite ergo fructus dignos penitentia.

† Matth.
3. c.

Iuxta Matthæum cap. 3. Ioannes hic Phariseos & Sadduceos alloquitur, quos viperarum genimina vocat, quia parentes venenosos venenosi filij imitantur in persecutione bonorum. Cùm igitur inuidiæ in bonos pleni sint, hos ad veneni depositionem per penitentiam inuitat Ioannes, vt vel solum fructu penitentia dignum faciant, antequam ad baptismum veniant, vel saltem vt à ventura ira sibi caueant, patrum conditiones omitant. Cætera Matth. 3. patent.

Et ne cœperitis dicere: Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham.

Quoniam Iudæi ab Abraham genere gloriabatur descendisse, se genus electum absque peccato existimabant. Ioannes ad iustitiam, & erga Deum pietatem dicit cognitionis nihil aut parum prodesse: quia hi soli Abraham apud Deum filij reputantur, qui & fidem, & mores imitantur Abraham, quippe quia dominus ex gentibus, quos lapidibus duriores existimabat Iudæi, potest filios Abraham instituire, qui eius fidem & mores imitentur, De quibus Ezechiel. ☿ Auferam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis cor carneum, vt in præceptis meis ambulent.

☿ Ezech.
11. & 36. f

† Iam

‡ *Iam enim securis ad radicem arboris posita est. Omnis er- ‡ Matth.
go arbor non faciens fructum bonum, excidetur, & in ignē 3. b.
mittetur. Et interrogabant eum turbæ, dicentes: Quid ergo
faciemus?*

Quemadmodum homines lapidibus propter duritiē,
& lapidum cultum, sic & arboribus propter fructum vel
sterilitatem. Arborem igitur intelligit hominem: radicē,
eius voluntatem, quæ & operationis, & fructus est prin-
cipium: securis autem, Christi Euangelium, per quod
paratus erat confidentes generi Abrahæ sine eius imita-
tione Iudæos & excidere, & perpetuæ destinare gehē-
næ, iuxta illud Pauli ad Roma. 1. 1. † Si enim Deus natu † Rom.
ralibus ramis non pepercit, ne fortē nec tibi parcat. Cæ 11. c.
tera Matth. 3.

*Respondens autem dicebat illis: Qui habet duas tunicas, det
non habenti: & qui habet escas, similiter faciat. Venerūt au-
tem & publicani ut baptizarentur. Et dixerunt ad illum:
Magister, quid faciemus? At ille dixit ad eos: nihil amplius
quàm quod constitutum est vobis faciatis. ‡ Interrogabāt ‡ 23. q. 1.
autem eum & milites, dicentes: Quid faciemus & nos? Et paratus,
ait illis: Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, et & c. Quid
contenti estote stipendijs vestris. culpatur.*

His verbis generaliter omnes ad eleemosynā & mise-
ricordiam faciendam inuitat, iubens contentos esse ijs re-
bus, quæ necessariæ nobis sunt: de ijs autem quæ supe-
rant, eleemosynas largiri. Specialiter autem venienti-
bus ad baptismum publicanis, qui redemptores vecti-
galium sunt (honoratum olim Romanis nomen, Iudæis
autem, & nunc quoque Christianis inuisum) nihil aliud
præcipit, quod ad eorum manus attinet, nisi vt ultra con-
stitutam legis aut principis edicto summā non exigant.
Nam verbum *πράττω*, quo hic Lucas vsus est, facere si-
gnificat, & exigere. Itaque melius quadrat exigatis, quā
faciatis. Similiter & militibus quid faciant rogantibus,
nihil aliud indicit, quàm vt stipendijs suis contēti, nihil
præterea à populo exigant, neque calumniam faciant,
falso crimine apud magistratus illos deferentes: & ne
quem etiam concutiant, vniquē vlli afferant. Non est au-
tē putandum, quod nulli alteri rei faciendæ obnoxii es-

sent publicani aut milites. Nam legi obnoxij erant, quoadmodum & reliqui è plebe: sed cum odiosa esse populo solent eiusmodi duo hominum genera, Ioannem rogabant, quomodo se in suo munere gererent: qua de re illis etiam respondet.

Existimante autem populo, & cogitantibus omnibus in cordibus suis de Ioanne, ne forte ipse esset Christus: respondit

† Matth. 3. c. *Ioannes, dicens omnibus: † Ego quidem aqua baptizo vos, veniet autem fortior me, cuius non sum dignus soluere corrigiam calceamentorum eius, † ipse vos baptizabit in spiritu sancto & igni: cuius ventilabrum in manu eius, et purgabit aream suam, & congregabit triticum in horreum suum: paleas autem comburet igni inextinguibili. † Multa quidem & alia exhortans euangelizabat populo.*

14. a. *Græca quæ nunc extant, pro existimante, habent*
 Mar. 6. c. *περὸς ἰωάννην, id est, expectante autem populo, atque ita omnibus cogitantibus, num Christus ipse ac Messias esset. Noster autem interpres legisse videtur ἰωάννης, est, existimante. Cætera Matth. 3.*

Herodes autem Tetrarcha cum corripere ab illo de Herodia de uxore fratris sui, et de omnibus malis quæ fecit Herodes, adiecit et hoc super omnia, et inclusit Ioannem in carcerem.

Hoc quoque factum puta post Christi baptismum: sed & hoc Evangelista præoccupat, ut Herodem comparet ad Phariseos, Sadduceos, & Herodis milites, qui omnes ad Ioannes prædicationem conuersi sunt ad penitentiam. Herodes autem nequaquam, qui prudentior esse debuisset, & ideo citius conuerti. Ideo post illos & populum statim subdit Herodem, tanquam illis deteriore & incorrigibilem. Historia hæc patet amplius Matth. 14. & Marc. 6.

Factum est autem cum baptizaretur omnis populus, & Iesu baptizato & orante, apertum est cæli: † & descendit spiritus sanctus corporali specie sicut columba in ipsum. Et vox de cælo facta est: Tu es filius meus dilectus, in te complacuit mihi.

† Matth. 3. b.
 Mar. 1. b.
 Ioan. 1. c.
 Isa. 42. a.

Apertum est cælum, non quod reuera fissum sit ac diuisum, sed per apparentiam, quia tantus desuper fulgor ac splen-

ac splendor super Christũ apparuit, vt cœlum findi videretur & aperiri: quemadmodum in magnis fulgetris fieri videmus. Pro eo autem quod Lucas habet: in te complacuit mihi, Græcè est, ἐν σοὶ ἠυλόησα, id est, in te nimo meo obsecutus sum, in te opus meum probaui, in te mihi placui, in te acquieuit animus meus. Tot enim modis verti posse dicit Budæus in Commenta. Amplius cætera Matthæi. 3. explanata sunt, & hæc ibidem videas.

Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta, et putabatur filius Ioseph.

Græcè est ἡλικίας αὐτοῦ ὅτε ἰνῆρσι ἔτι ἄν τετακτοῦ α ἄρχόμενος ἄν, Id est, & ipse Iesus erat propè ingrediens annum trigessimũ. ἄρχομαι autè, vnde ἀρχόμενος, sic sumptum, significat incipere, & ingredi. Et reuera iuxta Ecclesiæ ritum, quæ Christi baptisma celebrat in die Epiphaniæ. Christus iam tredecim diebus ingressus erat annum trigessimũ, & hoc iuxta annos Imperatorũ Octauiani & Iberij, quoniam quindecim annorum erat in morte Octauiani, & Tyberij decimoquinto, vt patet in hoc capite, ipse baptizatus est, non minus quàm triginta annos natus, vel saltem ingressus trigessimũ 13. diebus. Vnde parum refert hoc loco, vtro modo dicas, & veritas, scilicet incipiebat esse quasi annorum triginta, aut ingrediebatur circiter tricessimũ annum. Quidam Græci non habent ἄντι, & hoc modo sensus est: Ingressus erat annum tricessimũ: cuius vsum tenet Ecclesia.

Qui fuit Heli, qui fuit Mathat, qui fuit Leui, qui fuit Melchi, qui fuit Ianne, qui fuit Ioseph, qui fuit Mathathie, qui fuit Amos, qui fuit Nahum, qui fuit Hesi, qui fuit Nægge, qui fuit Maath, qui fuit Mathathie, qui fuit Semei, qui fuit Ioseph, qui fuit Iuda, qui fuit Ioanna, qui fuit Resa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri, qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Cosam, qui fuit Elmadam, qui fuit Her, qui fuit Iesus, qui fuit Eliezer, qui fuit Iorm, qui fuit Mathath, qui fuit Leui, qui fuit Simeon, qui fuit Iuda, qui fuit Ioseph, qui fuit Iona, qui fuit Eliachim, qui fuit Melcha, qui fuit Menna, qui fuit

Mathata, qui fuit Nathan, qui fuit Dauid, qui fuit Iesse,
 qui fuit Obed, qui fuit Booz, qui fuit Salmon, qui fuit Na-
 hafon, qui fuit Aminadab, qui fuit Aram, qui fuit Esrom,
 qui fuit Phares, qui fuit Iude, qui fuit Iacob, qui fuit Isaac,
 qui fuit Abraham, qui fuit Thare, qui fuit Nachor, qui fuit
 Saruz, qui fuit Ragau, qui fuit Phaleg, qui fuit Heber, qui
 fuit Sale, qui fuit Chaynan, qui fuit Arphaxat, qui fuit
 Sem, qui fuit Noë, qui fuit Lamech, qui fuit Mathufale,
 qui fuit Enoch, qui fuit Iared, qui fuit Malaleel, qui fuit
 Chaynan, qui fuit Enos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui
 fuit Dei.

De catalogo & enumeratione huius genealogiæ,
 quam recitat Lucas, vide Ioannem Lucidum in suo
 Chronico lib. 2. cap. 9. & lib. 7. cap. 1. In qua Christum
 ad Adam 77. reperire est, quod non vacat à mysterio. In
 hac itaq; genealogia Lucas omnes generationes natura
 procedentes iuxta lineam Nathan profequitur, incipiens
 à patre virginis Mariæ, qui dictus est Hely vel Ioachim,
 quia fuit binomius, naturalis pater Mariæ, & legalis Io-
 seph, quia socer eius. Aduerte autem quod Zorobabel
 duos habuit filios Rhesa, & Abiud. Lucas igitur per
 Rhesa virginis genealogiam texuit, vsque ad patrem
 eius Heli: Matthæus verò per Abiud vsque ad patrem
 Ioseph coniugis Mariæ virginis. Vterque igitur à Zo-
 robabel filio Salathiel descendit. Quatuor autem ordi-
 nibus continuatur hæc genealogia, quæ contrario or-
 dine texitur atque illa Matthæi. Nam Matthæus à ma-
 ioribus incipit, Lucas à posteris vsque ad Adam, in quo
 quatuor facit ordines. Primò recenset quasdam pri-
 uatas personas, ab Heli vsque ad illum locum, qui fuit
 Mathathæ: à quo ad Neri duces recenset. ab eo au-
 tem vsque ad Abraham, reges & præfectos aulae. à quo
 ad Adam, patriarchas. Vide amplius Matth. 1. cap.

CAPVT QVARTVM.

Iesus exacto ieiunio tentatus euincit, in Nazareth docet, & inde in Capharnaum descendens demoniacum curat, foerum Petri à febre liberat, & plerosque à varijs morbis prædicando purgat.

Iesus autem plenus spiritu sancto regressus est à Iordane: † & agebatur in spiritu in deserto diebus quadraginta, & tentabatur à diabolo. Et nihil manducauit in diebus illis: & consummatis illis esurijt. Dixit illi diabolus: Si filius Dei es, dic lapidi huic vt panis fiat. Et respondit ad illum Iesus: Scriptum est: † Quia non in solo pane uiuit homo, sed in omni uerbo Dei.

Ab hoc loco vsque ad illum: & egressus est Iesus in uirtute, uide Matth. 4. Tantùm quædam annotada sunt, scilicet quòd Lucas perfectionem ieiunij exposuerit, cùm ait: & nihil manducauit in diebus illis. Hoc autem ieiunium Moyses & Helias expresserant, quadraginta totos dies nihil manducantes.

Et duxit illum diabolus in montem excelsum, & ostendit illi omnia regna orbis terræ in momento temporis, & ait illi: Tibi dabo potestatem hanc uniuersam, & gloriam illorum, quia mihi tradita sunt, & cui uolo, do illa. Tu ergo procidens si adoraueris coram me, erunt tua omnia. Et respondens Iesus, dixit illi: Scriptum est: † Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Et duxit illum in Ierusalem; & statuit eum super pinnam templi, & dixit illi: Si filius Dei es, mitte te hinc deorsum. Scriptum est enim: quòd † Angelis suis mandauit de te, vt conseruent te, & quia in manibus tollent te, ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum. Et respondens, Iesus ait illi: Dictum est: † Non tentabis dominum Deum tuum. Et consummata omni tentatione, diabolus recessit ab illo vsque ad tempus.

Quomodo autem assumpserit eum diabolus, vt Matthæus ait: siue duxerit eum, vt Lucas, in montem excelsum, per quem intelligit vnum montium Galilææ, qui adhuc uocatur mons tentationis Christi, distans à monte Quarentane, ubi ieiunauerat, & primò tentatus fuerat,

† Mat. 4. a
 Marc. 1. b
 Exo. 34. d

† De offi.
 ordi. cap.
 Inter cetera.
 Deut. 8. a

† Deut. 6.
 a & 10. d

† Psal. 90.
 c.

† Mat. 4. a
 † Deuter.
 6. c.

Mat. 4. b

rat, duobus milibus, à quo omnia regna mundi in momento temporis ostenderit, siue per phantasiam, & in visione regnorum omnium species obiectans, siue uiciora regna ostendens, & sub eis cætera comprehendens: non est de ijs admodum contendendum. Similiter quòd Lucas addit hæc uerba diaboli: quia mihi tradita sunt, & cui uolo, do illa. In quo mentiebatur pater mendacij. Quòd autem statuerit super pinnam templi, non est existimandum, quòd eadem die, eum montes illi in quibus prius fuerat tentatus, plusquam sexaginta milibus distent ab Ierosolymis, nisi fingas miraculum, quo non erat opus. Aduertendum similiter, quòd cùm Mattheus dixerit: Reliquit eum diabolus, Lucas addidit, usque ad tempus: in quo uidetur innuere, quòd rursus redijt Christum tentaturus: quod cùm ceteri Euangelistæ taceant, neque amplius Lucas recitet, arbitrandum est Lucam intellexisse, quod per ministros suos scribas & Phariseos alias eum tentauerit.

† Matth. 4. b. *† Et regressus est Iesus in uirtute spiritus in Galileam: & fama exijt per uniuersam regionem de illo. Et ipse docebat in synagogis eorum: & magnificabatur ab omnibus.*

Reuersus est itaque Iesus in Ierusalem, duce spiritu sancto, vel etiam uirtute Dei sibi vnita, ut doceat nos, post diaboli uictoriam spiritum nobis semper adesse. Tunc cœpit Iesus palàm docere, & plebem humilem ad se, cum admiratione, & eius glorificatione.

† Ioã. 4. f. *† Et uenit Nazareth, ubi erat nutritus, & intrauit secundum consuetudinem suam die sabbati in synagogam: & surrexit legere. Et traditus est illi liber Isaiæ prophete. Et ut reuoluit librum, inuenit locum ubi scriptum erat: Spiritus domini super me, propter quod unxit me, euangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, predicare de sacra captiuis remissionem, et cæcis uisum, dimittere cophætos in remissionem, & cum pluciuisset librum, reddidit ministro, & sedit.*

Pro die sabbati, Græci habent, die sabbatorum. Unde Caietanus putat interessè inter diem sabbati, & diem sabbatorum, quod dies sabbati quemcunque diem festum hebdomadæ significat, siue septimo die occurrat, siue

Sive non: dies autem sabbatorum, diem solum sabbatorum. Consule autem super hæc Hebræos. Quoniam conuenire solebant die sabbati Iudæi in synagogam, ad audiendam legis interpretationem: ita consueuerat Iesus diebus sabbati synagogam introire, partim vt se alijs conformans, interpretationem legis audiret (quanquã non indigens) partim etiam vt alijs prælegeret, aliosque doceret: quod nunc quoque fecit, aperto Isaïæ libro, vbi in locum incidit, non temere, vel fortuitò, sed diuina dispositione, qui 61. capit. habetur, & de Christo prædictus est: Spiritus Domini super me: quemadmodum antè prædixerat Isaïas cap. 11. Et requiescet super eum spiritus Domini, &c. Propter quod vnxit me: quemadmodum Act. 10. refertur: Vnxit eum Deus spiritu sancto, & virtute. & Psal. 44. ✠ Propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo latitiæ præ confortibus tuis. E-
 uangelizare pauperibus misit me, & hoc indubiè præstitit Christus, qui discipulos Ioannis referre illi iussit: Pauperes euangelizantur. Hoc autem infinitium euangelizare, & cætera quæ sequuntur, interpretanda sunt, vt euangelizarem, & alia similia. Sanare contritos corde. Contriti corde hoc loco sumi possunt, qui anxium habent nimijs afflictionibus animus, siue qui verè de peccatis suis dolent, & anxij sunt, quod ait Dauid: Cor contritum & humiliatum Deus non despicias. Et prædicare captiuis remissionem. Captiuis inquam, diabolici irretitis captiuitate per peccata sua, quæ omnibus in se credentibus, venit Christus vt remitteret. Cæcis visum. Cæci dicuntur, qui viã suã salutis non vident: quam oibus indicaturus venerat Christus, quanquã ad literam etiã de cæcis corporeis oculis intelligatur. Et dimittere contractos in remissionè. Græcè est ἀρραπισθε, id est, in remissionè, hoc est, vt seu aduersitatibus fatigatos, seu ceremonialium legalium onere pressos, ab eis liberos dimittat & releuem. Prædicare annum Domini acceptum, id est, tempus gratiæ, & legis euangelicæ, de qua Paulus 2. Cor. 6. ✠ Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Quod autem sequitur: Et retributionis, id est, iudicij. in quo vnicique secundum opera sua retribuetur. In Græcis codicibus qui nunc extant, non habetur.

✠ Psal.
 44. b.

✠ 1. Cor.
 6. 3.

Et omnium in synagoga oculi erant intendentes in eum. Cœpit autem dicere ad illos: Quia hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris. Et omnes testimonium illi dabat, & mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipsius, & dicebant: Nōne hic est filius Ioseph.

Hæc tam mirā audientes pendebant ab eo, quomodo exponeret ea quæ legerat, quod vidēs, ait illis: Quia hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris, id est, vobis audientibus. Ostendit Christus prophetiam in se completam esse. Et omnes, inquit Lucas, testimoniū illi dabant, id est, testificabantur in eo completam esse prophetiam, admirantes in verbis gratiæ, id est, in gratioso eloquio, quod prodibat ab ore eius. Non enim vti Deū & hominem censebant, sed perinde atq; aliquē è vulgo. Verē Ioseph fabri filium dicebāt, de quo vide Matth. 13.

Et ait illis: Vtique dicetis mihi hanc similitudinem, Medice, cura te ipsum: quanta audiimus facta in Capharnaum, facta & hic in patria tua. Ait autem: † Amen dico vobis: quia nemo propheta acceptus est in patria sua. † In veritate dico vobis: Multæ viduæ erant in diebus Eliæ in Israël, † quando clausum est cœlum annis tribus & mensibus sex, cum facta esset fames magna in omni terra, & ad nullam illarum missus est Elias, nisi in Sarepta Sidoniæ ad mulierem viduam. † Et multi leprosi erant in Israël sub Eliseo propheta, & nemo eorū mundatus est, nisi Naaman Syrus.

† Matth.

13. g.

Marc. 6. a

Ioan. 4. f.

† De iure

iuran. ca.

Et si Chri-

stus.

† 3. Reg.

17. a.

Iaco. 5. d.

† 4. Reg.

Quia me non pluris inquit facitis, quàm vnū de vulgo, scio vos dicturos: Medice, cura te ipsum, quasi dicerent: Quis nouus iste medicus, qui cū curare seipsum non possit, alios vult curare. Quis doctor iste, qui cū literas non norit, vult nos docere. Quanta audiimus facta in Capharnaum, id est, si nos doctrinæ tuæ fidē habere cupis, ede inter nos miracula, & in patria tua, quæ admodum & apud Capharnaitas. Quod autem respondet Christus: Nemo propheta acceptus est in patria sua, Vide Matth. 13. Ostendit autem nihil mirum esse si pauca inter suos miracula ediderit, quod defectu fidei illorum, non per suam impotentiam factum est, Eliæ & Elisei exemplo, quorum Elias, cū annis tribus & mensibus

bus sex clausum esset cœlum, id est, non pluisset, oborta fame, ad vnam Sareptanam viduam, cum alioqui multe essent in Israël viduæ. De quo miraculo vide 3. Regum. 17. Est autem Sarepta parua vrbs inter Tyrû & Sidonem. Vide de hoc Topographiam. Elisæi autem tempore cum multi essent leprosi in Israël, sicut 4. Reg. 7. de quatuor leprosis legitur, qui annunciauerunt fugâ Syrorû: & tamen in nullo suæ gêtis lepræ curatione operatus est, sed in solo Naaman Syro, vt scribitur 4. Reg. 5. non quod apud suos miracula operari prophetæ non potuissent, sed quia indigni erant, ita indignos innuit fore Christum ciues suos apud quos miracula edat, vt pote qui purum illum hominẽ crederent, nec vt Deũ honorarẽt.

Et repleti sunt oēs in synagoga ira, hæc audientes. Et surrexerunt, & eiecerunt illum extra ciuitatem, & duxerunt illum vsque ad supercilium montis, super quem ciuitas illorum erat edificata, vt præcipitarent eum. † Ipse autẽ transiens per medium illorum ibat.

† Ioã. 10. d

Itaq; cum ad se spectare exempla illa intelligerẽt, indignati extra ciuitatem illum eiecim e supercilio montis præcipitare voluerunt: virtute autem sua per medios illos immunis euasit, spiritus sancti præsidio fultus.

† Et descendit in Capharnaum ciuitatem Galilææ, ibiq; docebat illos sabbatis. † Et stupebant in doctrina eius, quia in potestate erat sermo ipsius.

† Matth.

4. b.

† Mat. 7. d

Marc. 1. e.

Agit quod postea docuit: Si persecuti vos fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam, ideo fugatus à patria sua, fugit in Capharnaum, vbi & docuit, & doctrinam suã opere compleuit, quod est in potestate sermonem habere. Sermo enim in doctoris fit potestate, cum ea quæ docet, agit. Nam qui factis sua dicta destruit, vt inquit Bæda, doctrinam suam reddit contemptibilem. Vide amplius Matth. 7. & Marc. 1.

† Et in Synagoga erat homo habens demonium immundũ † Mar. 1. e
 & exclamauit voce magna, dicens: Sine, quid nobis & tibi Iesu Nazarene? venisti perdere nos? Scio te qui sis, sanctus Dei. Et increpauit illum Iesus, dicens: Obmurescere, & exi ab eo. Et cum proiecisset illum demonium in medium, exiit ab illo,

ab illo, nihilq; illum nocuit. Et factus est pavor in omnibus, & colloquebantur ad inuicem, dicentes: Quod est hoc verbum, quia in potestate & virtute imperat inmundis spiritibus: & exeant. Et diuulgabatur fama de illo in omnem locum regionis.

Hoc expositum est Marc. i. capit. At hoc loco, vbi interpres habet dæmonium inmundum, Græci habent spiritum dæmonij inmundi. Phrasi autem Hebræa dixit. Quid est hoc verbum? id est, quid hoc rei est? quasi dicerent: quantum doctrina hæc à doctrina scribarum & Phariseorum differt, quam tanta signa sequuntur: quod illi tantum doceant, hic autem cum potestate dæmones eicit, & expellit ab obsessis.

† Math. 8. b.

† Marc. i. c.

† Surgens autem Iesus de synagoga, introiuit in domū Simonis. Socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus, & rogauerunt illum pro ea. Et stans super illam, imperauit febrim, & dimisit illam. Et continuo surgens ministrabat illis. Cum autem sol occidisset, omnes qui habebant infirmos varijs languoribus, ducebant illos ad eum. At ille singulis manus imponens, curabat eos.

Pro eo autem quod interpres habet: Imperauit febrim, Græca quæ nunc extant, habent ἐπιτίμησθε, id est, increpauit: & ita forsitan verterat interpres: aut fortasse legit ἐπιτίμησθε, id est, imperauit, quod commodius videtur: nō enim increpantur inanimata. Vide Matth. 8.

† Mar. i. c.

† Exibant autem demonia à multis, clamantia & dicentia: Quia tu es filius Dei. Et increpans non sinebat ea loqui: quia sciebant ipsum esse Christum.

Vide horum interpretationem Marc. i.

† Ibidem.

† Facta autem die ibat in desertum locum, & turbæ requirebant eum, & venerunt usque ad ipsum: & detinebant eum, ne discederet ab eis. Quibus ille ait: † Quia & alijs ciuitatibus oportet me euangelizare regnum Dei: quia ideo missus sum. Et erat predicans in synagogis Galilææ.

† Mar. i. d. & j. c.

Hæc quoque Marc. i. dicta sunt. Verum Marcus ait: Diluculo valde surgens: quasi summo mane, cum adhuc nox esset. Lucas verò: Facto die ibat in desertum locum, Nec tamen contradicunt. Nam valde mane, & diluculum,

luculum, est diei principium: sicut de mulieribus euntibus ad sepulchrum, de quibus Ioannes dixit: Valde mane eum adhuc tenebræ essent. Alter Euangelista: Valde mane orto iam sole, quoniam diluculum partim noctem sapit, & partim diem.

CAPVT QVINTVM.

Christus cum de naui docuisset turbas, in piscatione multa piscium vocauit Petrum, & duos filios Zebedæi: curauit leprosum & paralyticum, discumbens in domo Leui, simul & vocauit eum, Phariseos suum cum peccatoribus conuersatione, & discipulorum abstinentia conuincit, & rationem addit.

F† *Altum est autem cum turbæ irruerent in eum, ut audirent verbum Dei, & ipse stabat secus stagnum Genezareth. Et vidit duas naues stantes secus stagnum. Piscatores autem descenderant, & lauabant retia. Ascendens autem in unam nauim quæ erat Simonis, rogauit eum à terra reducere pusillum. Et sedens docebat de nauicula turbas.* †Matth. 4. c. †Mar. 1. 6

Stagnum Genezareth, idem est quod Matthæus vocat mare Galilææ. De hoc mari, quod est etiam Tyberiadis, & lacus Genezar, vide Topographiam Galilææ. Consideranda sunt autem multa in hac Petri, Ioannis, & Iacobi vocatione. Primum quod cum Petro iubere posset Christus, maluit tamen seruum rogare Dominus, ut nauiculam paululum à terra reduceret, illincque turbis prædicaret, ne in littore stantem & prædicantem eum turbæ vrgerent, & docentem opprimerent: sed & ut facilius turbas contempleretur, & coram se stantes conspiceret attentas.

† *Cessauit autem loqui, dixit ad Simonem: Duc in altum, & laxate retia vestra in capturam. Et respondens Simon dixit illi: Præceptor, per totam noctem laborâtes nihil cepimus: in verbo autem tuo laxabo rete. Et cum hoc fecissent, concluderunt piscium multitudinē copiosam, rumpebatur autem rete eorum. Et annuerunt socijs qui erant in alia naue,* †Ioã. 21. d. 24. q. 1. ca. Non turbatur. *ut ve-*

ut venirent, & adiuuarent eos. Et venerunt, & impleuerunt ambas nauiculas, ita ut penè mergerentur.

Christus sermone facto, ait Petro: Duc nauiculam in altum mare, remotius à littore, ut inde piscaretur cum socijs suis, quod fecerunt tanto cum fructu, ut duas nauiculas piscibus impleuerint. Quo miraculo perterritus Petrus, adeò ut indignù se arbitraretur qui Christo accederet. Et cõsolationem accipit ab eo, & audit: Ex hoc, id est, de cætero posthac eris homines capiens, Græcè ζωιστων, id est, viuos capiens: quod de hominibus intelligendum est. Quo verbo innuit Euangeliista, aliã fore posthac Petri piscationem, quã antea. Nam olim pisces captabat ad occidendũ, posthac verò homines peccatis mortuos piscari cœpit, ad Christo viuificandum. Vnde dicit:

Quod cum videret Simon Petrus, procidit ad genua Iesu, dicens: Exi à me, quia homo peccator sum, domine. Stupor enim circumdederat eum, & omnes qui cum illo erant, in captiua piscum, quam ceperant.

Quinetiam vero simile est, Petrum non fuisse solum, sed & Andream, & quosdam sibi famulantes, & mercenarios, qui eum ad hoc iuuarēt. Stupefactus igitur cum socijs, indignù se ducit Christi societate, & præ stupore, quasi loqui non potens, socios nutu vocat in auxilium.

Similiter autem Iacobum & Ioannem filios Zebedæi, qui erant socij Simonis. Et ait ad Simonem Iesus: Noli timere.

† Matth. 4. c. † Ex hoc iam homines eris capiens. Et subductis ad terram nauibus, relictis omnibus, secuti sunt eum.

† Marc. 1. c. Quod autem ait Iacobum & Ioannem fuisse socios Simonis, intelligo participes fructus piscationis. Nam Græcè est verbum κοινωνοι, id est, participes, siue communicantes.

† Matth. 8. a. † Et factum est cum esset in vna ciuitatum: ecce vir plenus lepra, videns Iesum, & procidens in faciem suam, rogauit eum, dicens: Domine, si vis potes me mundare. Et extendens manum, tetigit eum, dicens: Volo: Mundare. Et confestim lepra discessit ab illo. Et ipse præcepit illi ut nemini diceret: † sed vade ostende te sacerdoti, & offer pro emunda-

† Leui. 14

emundatione tua, sicut precepit Moyses in testimonium illis.

Quidam ciuitatem illam putant Capharnaum, ad quam dominus à mote descendit. sed & inter montem, & ciuitatem, utpote in suburbio, leprosus occurrit. Nec locum præcisè exprimit, aut ciuitatem ubi leprosum sanauit, quia nec vnus ciuitatis leprosus sanaturus uenerat, sed omnium ciuitatum. Hic leprosus à Luca quartus senatus, à Matthæo uerò primus dicitur, quòd dominus in monte dixisset: Non ueni legem soluere, sed adimplere. Et quia per legem leprosus maximè à plebe exclusus erat, ideo post annunciatam nouam legem, leprosum populo affociat & reconciliat. Vnde hic leprosus sanitatem petens, suam uoluntatem diuinæ subijcit uoluntati, dicens: Domine, si uis potes me mundare. Et ideo eius uoluntati dominus annuens, respondit, dicens: Volo, mundare. & continuò mundatus est à lepra eius. Vide cætera Matth. 8.

† Perambulabat autem magis sermo de illo: & conueniebant turbe multe, ut audirent, & curarentur ab infirmitatibus suis. Ipse autè sedebat in desertu, & orabat. † Matth. 4. g. Mar. 3. b.

Pro perambulabat, Græcè est *διήμιτο*, quod significantius uerteretur, peruagabatur, siue percurrerebat. Nam sermo currere magis dicitur, quàm ambulare. Vnde Paulus: Orate ut sermo Dei currat, & clarificetur.

Et factum est in una dierum, & ipse sedebat docens. Et erant Pharisei sedentes, & legis doctores, qui uenerant ex omni castello Galilææ, & Iudææ, & Ierusalem, & uirtus domini erat ad sanandum eos.

Nunc Christus turbas fugiebat, nunc orabat, nunc uerò docebat: exèplo cuius debemus modò turbarum gloriam post aliquod egregium, si contingat, opus uitare, modò orare, ut opus domini, & spiritus sancti donum conseruetur in nobis, ad uictoriam inimicorù. Ad cuius doctrinam confluebant undique populi, etiam doctores & legis peritiores.

† Et ecce uiri portantes in lecto hominem, qui erat paralyticus, & querebant eum inferre, & ponere ante eum. Et non inuenientes qua parte illum inferrent præ turba, ascende- † Matth. 9. a. Mar. 2. a.

ascenderunt super tectum, & per regulas summiserunt eum cum lecto in medium, ante Iesum. ¶ Quorum fidem ut vidit, dixit: Homo, remittuntur tibi peccata tua.

† Mat. 9. a
Marc. 2. b

Hunc paralyticum alterum esse constat ab eo, de quo Ioannis quinto, quoniã hic in Bethsaida, ille in Capharnaum. Iesus autem vt illorum omnium fidem agnouit, non solum deserentium, sed & delati paralytici, ait illi: Remittuntur tibi peccata tua. Nam vt plurimum peccata morborum causæ sunt, & à peccatis oriuntur: ideo prius animam peccatorum subiectum curat, quàm corpus. Quoniam plerique sancti & medici corporis curant ægrotudines: Deus verò solus ex officio peccata remittit, ceteri ministerio.

Et cœperunt cogitare scribæ & Pharisei, dicentes: Quis est hic qui loquitur blasphemias? Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? ¶ Vt cognouit autem Iesus cogitationes eorum respondens dixit ad illos: Quid cogitatis mala in cordibus vestris? Quid est facilius dicere, remittuntur tibi peccata, an dicere: Surge & ambula. Vt autem sciatis quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, ait paralytico: Tibi dico, surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam.

† Mat. 9. a
Marc. 2. b

In hoc Christi virtutem & diuinitatem aduertere poterant, quòd eorum videbat cogitationes, quòd solus Dei est, vt 1. Reg. 16. Homo enim videt ea quæ patent, dominus autem intuetur cor. Et. 2. Paral. 6. Tu enim solus nosti corda filiorum hominum. Propterea si cogitationes interiores agnoscere, & peccata remittere posset, quid obstaret ipsum debere, confiteri Deum. Et ideo quia vtrunque homini naturaliter impossibile est, sed dictu, facile, iubet in confirmationem inuisibilis virtutis visibile signum.

Et confestim cõsurgens coram illis, tulit lectum in quo iacebat, & abiit in domum suam, magnificans Deum. Et stupor apprehendit omnes, & magnificabant Deum. Et repleti sunt

si sunt timore, dicentes: Quia vidimus mirabilia hodie.

Hanc autem paralytici historiã vide Matth. 9. Quod autem ait Lucas: abiit in domum suam, magnificãs Deũ, Græcè est *δοξάζων*, id est, glorificans: quanquam non malè interpres verterit, ac melius, quàm Erasmus, glorificans. Quandoquidem glorificare latinum non est: magnificare autem significat laudibus aliquem extollere, & magnificè æstimare. Pro eo autem quod est mirabilia, Græcè est *μαρὰ δόξα*. Erasmus mauult incredibilia: quanquam paradoxum admirabile significat, & inopinatum, atq; inauditum. Admirationis autem causã erat, quòd is qui ab omnibus homo videbatur & credebatur, opera tamen Dei, & humanam transcendentiam facultatem operabatur, cuius virtutem negare non possent, qui & infirmitatem paralytici, & consequentem sanitatẽ viderant, & vtriusque testes erant.

† Et post hæc exiit, & vidit publicanum nomine Leui, sedentem ad telonium, & ait illi, sequere me. Et relictis omnibus, surgens secutus est eum. Et fecit ei conuiuium magnum Leui in domo sua. Et erat turba multa publicanorum, & aliorum qui cum illis erant discumbentes.

† Mat. 9. b
Marc. 2. d.

Marcus & Lucas nomen Matthæi, & eius officium publicani subticuerunt, illamq; cum honore Leui nomine, quo vt plurimum vocabatur, nominauerunt. Cuius quidem officium nec Christus indignum duxit vocandum, vt quia peccatores vocaturus aduenerat, nec eorum puderet nominare conuersationem & vocationem, à qua maximè vocatione & telonij lucro difficile est incumbentes auertere. Plura patent Matth. 9. Pro eo autẽ quod hic dicit conuiuium magnum, Græcè est *δοχὴν μεγάλην*, id est, quod vulgò dicunt, magnam receptionẽ, hoc est, magnificè eum excepit atque tractauit.

Et murmurabant Pharisei & scribæ eorum, dicentes ad discipulos eius: † Quare cum publicanis & peccatoribus mēducatis & bibitis? Et respondens Iesus, dixit ad illos? Non egent qui sani sunt medico, sed qui malè habent. Non veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam.

† Mat. 9. c
Marc. 2. d.

Inuidia nil nisi discordiã quærit. Cùm igitur Pharisei

B b 2 & feri-

& scribæ videant Christi discipulos erga eum maximo affici amore & cõcordia: vt autem eos separent, conueruntur apud discipulos super actis magistri, & continuo apud magistrum super discipulorum errore. Primo satisfecit Christus, dicens: Qui se putant sanos & iustos à lege Moyfi, nec alia indigere lege, non egent opera mea, qui veni eos vocaturus, qui se committunt tanquam peccatores Euangelio, nec legem iustificare sufficientem æstimantes. Apud tales diuerto, qui pœnitentiam quærunt, tanquam peccatores pœnitentia indigentes, non apud vos, qui vos ipsos in lege iustificatis, & ex lege iustos, ceteros autem iniustos & peccatores reputatis.

At illi dixerunt ad eum: Quare discipuli Ioannis ieiunant frequenter, & obsecrationes faciunt, similiter & Phariseorum, tui autem edunt & bibunt? Quibus ipse ait: † Nunquid potestis filios sponsi, dum cum illis est sponsus, facere ieiunare? Venient autem dies, & cum ablatus ab eis erit sponsus, tunc ieiunabunt in illis diebus.

† Mat. 9. d
Marc. 2. c.

Secundo quæsto satisfacit Christus, qui non solum venit vt medicus, ad sanandum contritos corde, sed vt sponsus, Ecclesiam sibi despondens. Non est inquit, tẽpus luctus in tempore nuptiarum, ideo quandiu cum eis nuptias celebros, non æquum duco vt ipsi lugeant & ieiunent: cum autem ab eis corporis præsentia discessero, tunc ieiunandi locus erit, propter varias, quas à vobis & similibus patientur, tribulationes. Pro eo aut quod est, si lii sponsi, Græcè est *υμφῶνος*, id est, filios thalami nuptialis. Est aut Hebraismus, vt filios nuptiarum vel thalami nuptialis dicamus eos, qui inuitati sunt ad nuptias, quos nequaquã par est ieiunare. Ampliora Matth. 9. videbis.

† Mat. 9. d
Marc. 2. f.

Dicebant autem & similitudinem ad illos: † Quia nemo commissuram à nouo vestimento immittit in vestimentum vetus, alioquin & nouum rumpit, & veteri non conuenit commissura à nouo. Et nemo mittit vinum nouum in vtres veteres, alioquin rumpit vinum nouum vtres, & vinum effundetur, & vtres peribunt: sed vinum nouum in vtres novos mittendũ est, & vtraque conseruatur. Et nemo bibens vetus, statim vult nouum. Dicit enim: Vetus melius est.

Volens

Volens hac similitudine Christus solutionem suam confirmare, suos discipulos tanquam veteres, & legis vetustati assuetos, absoluit à tantis oneribus ieiuniorum & abstinentiæ, sed illos paulatim nouę legis moribus & disciplinis assuescere, vsque ad Sancti spiritus missionem: quia nemo faciliē veteres deserit mores, quoniam si quis veterem velit vestem refarcire, pannum etiā veterem affuit illi: quòd si nouum assueret, maius foramen fieret. Vt etiam nec vinum nouum in vtres veteres infundit, ne virtus noui vini rumpat vasa, & effundatur vinum. Sic nec discipuli veteres adhuc, & legis veteris addicti, adhuc imbecilles, nouę verò legis capaces, dissoluantur & desperent, nec vini noui, nouęq; virtutē ferre queant: sed paria paribus, & lac paruulis concedatur. Pro eo autem quod ait commissuram, Græci dicunt ἐπιβλυμα, quod magis auctarium significat, & additamentum, quàm commissurā, quę Græcè ἐπιφύση diceretur.

CAPVT SEXTVM.

Christus discipulos spicas sabbato vellentes excusat: aridam manum in sabbato curat: Apostolos in monte nominatim vocat, quos à monte descendens, cum plerisq; alijs docet beatitudines: quibus subdit plurima & consilia, & præcepta euangelica, per quasdam similitudines non impertinentes.

F† *Etum est autem in sabbato secundo primo, cum transiret per sata, vellebant discipuli eius spicas, & manducabant, confricant es manibus. Quidam autem Phariseorum dicebant illis: Quid facitis quod non licet in sabbatis? Et respondens Iesus ad eos dixit: Nec hoc legis quod fecit David, cum esuisset ipse, & qui cum illo erant: quomodo intrauit in domum Dei, & panes propositionis sumpsit, & manducauit: & dedit his qui cum ipso erant, quos non licet manducare, nisi tantum sacerdotibus? Et dicebat illis: Quia dominus est filius hominis, etiam sabbati.*

† Matth. 12. a.
 Marc. 2. d.
 Leui. 23. b.
 De cōsec. dist. 5. ca.
 Discipulos.
 † 1. Regū 21. b.
 Matt. 12. a
 Marc. 2. g

Græcè Δευτεροπρωτον, id est, secundo à primo, dies fo-

lennis Paschæ. Hebræis primum ac principale, dicebatur sabbatum: Durabat autem huiusmodi sollemnitas à sabbato illo Phaschæ in aliud sabbatum, quod dicitur secundo primum, hoc est, secundo loco primum ac principale: quia tanræ solënitatis erat, quantæ magnum sabbatum, quemadmodum dicitur Exod. 12. ☿ Dies prima erit sancta atq; solennis, & dies septima eadem festiuitate venerabilis, incidebatq; semper eiusmodi festiuitate mense nouorum. Quod ergo ait Lucas: Factum est in sabbato secundo primo, sensus est: contigit in octaua die sollemnitis Paschæ, quæ celebris est Iudæis, vti & Pascha, vt discipuli transirent per sata, spicasq; iam penè maturas manibus confricarent, & manducarent. Incidit enim, vt diximus, Paschæ sollemnitas mense nouarum frugum. 13. die inquam mensis Aprilis, octaua verò Paschæ. 20. die eiusdem. De hoc autem discipulorum facto vide Matth. 12.

☿ Exodi.
12. c.

† Matth.
12. b.
Marc. 3. a.
Infr. 14. a.

Factum est autem & in alio sabbato, vt intraret in synagogam, & doceret, & erat ibi homo, & manus eius dextera erat arida. † Observabant autem scribæ & Pharisei si in sabbato curaret, vt inuenient vnde accusarent eum. Ipse verò sciebat cogitationes eorum, & ait homini qui habebat manum aridam, Surge, & sta in medium. Et surgens stetit, Ait autem ad illos Iesus. Interrogo vos, si licet sabbatis benefacere, an male? animam saluam facere, an perdere?

† Matth.
12. b.
Marc. 3. a.

Et circumspiciens omnibus, dixit homini: † Extende manum tuam. Et extendit, & restituta est manus eius. Ipsi autem repleti sunt insipientia, & colloquebantur ad inuicem, quidnam facerent de Iesu.

Vide hæc Matth. 12. apprimè enarrata. Quod autem ait Lucas: Silicet sabbatis curare, Græca habent τi, id est, quid, vt sit sensus: quid licet sabbatis, id est, diebus festis benefacere, an male? Interpres verò legit τi, id est, si: quemadmodum legitur Matth. 12.

† Matth.
10. a
Marc. 3. b
Act. 2. c.

Factum est autem in illis diebus, exiit in montem orare, & erat pernoctans in oratione Dei. Et cum dies factus esset, vocauit discipulos suos, † & elegit duodecim ex ipsis, quos &
Aposto-

Apostolos nominauit, Simonem, quem cognominauit Petrum, & Andream fratrem eius, Iacobum & Ioannem, Philippum & Bartholomæum, Mattheum & Thomam, Iacobum Alphæi, & Simonem qui uocatur Zelotes, & Iudam Iacobi, & Iudam Iscarioten, qui fuit proditor.

Hic nobis orandi formam præscribit Christus, ut magnum quid aggressuri, ipsum imitemur. Volens enim Apostolos duodecim ex plurimis sequentibus seligere, patrem orat, non pro se, qui non ignorabat quid esset facturus, sed pro Apostolis suis, tanquam aduocatus iam à Deo nobis constitutus, & quanto sublimiora rogat, tanto petit sublimiorem ad orandum locum. Principes igitur orbis electurus, montem ascendit, pernoctat orans, & die facto, quos nouit digniores, elegit. Nec Iudam respuit, ut qui tunc bonus erat, illi seruiret, donec malus efficeretur. Qui autem diuitias, honores, & officia rogant, ima petunt, non montes, & Dei speculationem. Quorum meminit Apostolus. Coloss. 3. Quæ sursum sunt, sapite, & non quæ super terram. Et Philipp. 3. Gloria in confusione eorum qui terrena sapiunt. Cætera Matth. 10. & Marc. 3. patent.

Et descendens cum illis, stetit in loco campestri, & turba discipulorum eius, & multitudo copiosa plebis ab omni Iudæa & Ierusalem, & maritima & Tyri, & Sidonis, qui uenerant ut audirent eum, & sanarentur à læguoribus suis. Et qui vexabantur à spiritibus immundis, curabantur. Et omnis turba querebat eum tangere, quia uirtus de illo exibat, & sanabat omnes.

† Matth.

4. 2.

Marc. 3. b

Ioan. 6. 2.

Christus relictis turbis in imo, ad sublimia discipulos ducit, cum quibus in excelsis selectis, ad turbas in sublime descendit sublimiorum incapaces. Nempe in excelsis infirmi non sunt, sed in infirmis, quos, ut descendit, inuenit, & sanauit, qui semper humiles sanare paratus est: ex quo diuina exit uirtus, tangentes eum, & corpore & spiritu sanat.

Et ipse eleuatis oculis in discipulos, dicebat: Beati pauperes, quia uestrum est regnum Dei. † Beati qui nunc esuritis, † Isa. 65. 2.

Bb 4

quis

† Isa. 61. 3.

† 23. 9. 4.

cap.

Quod

Christus.

Matt. 5. a.

Iaco. 4. c.

† Mat. 5. a.

1. Pet. 4. c.

quia saturabimini. † Beati qui nunc fletis, quia ridebitis. † Beati eritis cum vos oderint homines, & cum separauerint vos, & exprobrauerint, & eiecerint nomen vestrum tanquam malum propter filium hominis. † Gaudete in illa die & exultate, ecce enim merces vestra multa est in celo. Secundum hæc enim faciebant prophetis patres eorum.

Has beatitudines plerique ab his, quæ Matthæus in monte dicit, prædicatas dicunt diuersas, quòd illas ad perfectiorem hominum statum spectare doceret Apostolos: has verò ad communem hominum vitam & conuersionem, quæ solùm sunt quatuor, per quas quatuor virtutes Cardinales docebat, super quas hominum vitam, quemadmodum super cardinem ostium, voluit. Prima temperantiæ aptatur, cuius est superflua refecare. Secunda iustitiæ, quæ castigat corpus, & in seruitutem redigit. Tertia prudentiæ, quæ præligit gaudium futurum. Quarta fortitudini, quæ circa difficillima versatur. De quibus Sapi. 8. Sobrietatem & sapientiam docet, & iustitiam, & virtutem, quibus nihil est vtilius in vita hominibus.

† Amos.

6. a.)

Ecc. 31. a.

Isa. 65. c.

† Veruntamē vae vobis diuitibus, qui habetis consolationem vestram. Vae vobis qui saturati estis, quia esurietis. Vae vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis. Vae cum benedixerint vobis omnes homines: secundum hæc enim faciebant pseudopphetis patres eorum.

Præter verba Matthæi, qui benedictiones annumerat, quæ eos manent qui pro Christo male afficiuntur, annumerat hoc loco Lucas eorum maledictiones, qui bonis fruuntur omnibus, nihilque aduersi interim ferunt. Magnum enim reprobationis indicium doctores sancti ponunt, cum prospera omnia succedunt, aduersi autem nihil: & hoc certè verum, siquidè verum est quod scribitur Acto. 14. Quoniam per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. Et Iudith. 8. Per multas tribulationes transierunt fideles omnes qui Deo placuerunt.

† Mat. 5. g

Sed vobis dico qui auditis: † Diligite inimicos vestros: benefacite his qui oderunt vos. Benedicite maledicentibus vobis:

vobis: & orate pro calumniantibus vos. † Et qui te percutit in maxillam, præbe illi & alteram. Et ab eo qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere. Omni autem petenti te tribue, & qui aufert quæ tua sunt, ne repetas. † Et prout vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis similiter. † Et si diligitis eos qui vos diligunt, quæ vobis est gratia: nam & peccatores diligentes se diligunt. Et si benefeceritis his qui vobis benefaciunt, quæ vobis est gratia: siquidem & peccatores hoc faciunt.

Multi putabant beneficijs solùm inimicos esse diligendos, & beneficos beneficijs cumulâdos: at quia hæc non sunt virtutis, sed naturæ, ideo ad virtutem nos incitans Christus, ostendit non sufficere nobis non odifese inimicos, sed dilectione erga eos affici oportere. Quinam verò dicantur inimici, quos iussi sumus diligere, ne factis tantùm, an verò adiuncta etiam animi in eos affectione, & nunquid hoc fieri possit? Respondet Basilus Magnus Interroga. 176. Regulæ breuio. Inimici proprium est nocere & insidiari. Quicumq; itaq; quocunq; modo alicui nocet, ipsius ritè inimicus appellari potest: præcipuè autem qui peccatum committit. Nā quantum in ipso est, varijs modis nocet, & insidiatur ei qui cum viuuit, aut consuetudinem habet. Quoniam autem homo constat ex animo & corpore, quod quidem ad animum attinet, eos qui huiusmodi sunt, diligemus, castigando, admonendo, & omnibus modis ad sanitatē reuocâdo: quod verò ad corpus pertinet, beneficijs eos subleuando, cùm aliqua re egeant, earum quæ sunt ad vitam necessariæ. Hæc ille, & multo plura, ibid.

† Et si mutuum dederitis his à quibus speratis accipere quæ gratia est vobis? nam & peccatores peccatoribus fœnerant, ut recipiant equalia. Veruntamen diligite inimicos vestros: benefacite, & mutuum date, nihil inde sperantes, & erit merces vestra multa, & eritis filij altissimi, quia ipse benignus est super ingratos & malos.

Cùm dicit, peccatores peccatoribus fœnerantur, Græcè est δανίζουσιν, quod significat & ad vsuram dare, suo fœnerari, & simpliciter mutuū dare: quomodo hic abfque dubio vertitur. Vult enim hoc loco Christus inci-

† Mat. 5. f

1. Cor. 6.

b.

Ro. 12. d.

† Mat. 7. c

† Tob. 4.

c.

Mat. 5. g.

† Exod.

12. d.

Deu. 15. b

De vsur.

capite.

Consu-

luit.

tare Christianos non ad mutuam dandum simpliciter, etiam si recepturos se principale non sperant: quandoquidem etiam peccatores & gentiles inter se mutuam dant sine ullo fœnore, & sine vlla spe recipiendi. Christi autem veros discipulos hac re præstare oportet, vt proximorū necessitati occurrant & subueniant, etsi nunquam mutuū ipsum recipere sperēt. Nā paulo pōst propter eos quibus tāta non est charitas, vt vlla sua iactura fratribus subuenire velint subdit: Mutuū date, nihil inde sperātes: vbi pro sperātes, Græcè est ἀπὸ τῆς ἐλπίδος, id est, ab ipso, seu propter ipsum mutuū vltra illud sperātes.

† De reg. † Estote misericordes, sicut & pater vester misericors est.
iu. ex. ca. † Nolite iudicare, & nō iudicabimini: nolite cōdemnare, et
Estote. † Non cōdemnabimini. Dimittite, & dimittentur vobis. Mensuram bonam, & confertam, & coagitatam, & superfluentem dabunt in sinum vestrum. Eadem quippe mensura qua mensi fueritis, remetietur vobis.
† Mat. 7. a
Mar. 4. c

Dei proprium est misereri, non vindicare: ideo vult nos Christus ad misericordiam assuescere, & vitandam vindictam: quoniam vt Iacob. 2. Iudicium sine misericordia illi, qui non facit misericordiam. Sic nec alterum condemnemus, nisi velimus condemnari, iuxta dictum Pauli 1. Cor. 11. Si nos ipsos diiudicemus, non utique iudicemur. Sed & offensas remittere nos vult proximis, vt nobis à Deo nostræ dimittantur. Et alijs dare, vt & nobis donetur mensura plena, pro dimidia mensura superfluentem, pro plena: & pressa ac coagitata, pro semipressa vel semicoacta. Vnde adhibet mēsuras quas nobis promittit, si alijs etiā minores impettiamur: pro quibus reddet vnicique secundum opera eorum, siue mente, siue lingua, siue manu gesta sint, iuxta Paulū 2. Cor. 5. Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis, pro vt gessit, siue bonum, siue malum. Ita si fuerimus alijs misericordes, similiter nobis misericors erit dominus, sin aut immisericordes, Deus quoque seuerus erit nobis, vt vnusquisque præmium recipiat æternum secundum temporale meritum.

† Matth.
15. b.

Dicebat autem illis & similitudinem: † Nunquid potest cæcus

cæcus cæcum ducere? nōne ambo in foueam cadunt. † Non est discipulus super magistrum: perfectus autem omnis erit, sicut sicut magister eius.

† 6. q. 1. ca.
Sacerdotes.

Cæcus hoc loco non tam ignorans dicitur, quàm qui de industria salutis suæ necessaria vult ignorare. Quod si qui eiusmodi est, viam præire vult alteri, necesse est vt in barathrum & præcipitium æternæ damnationis vterque incidat. Quod autem sequitur: Non est discipulus super magistrū, tractatū est Mat. 10. sed alia ratione ibi adducitur à Matthæo, quā hic à Luca, vt ibi videbis. Hic autem generaliter nonnullorū discipulorū arrogantia dānat Christus, qui sapientes plus quā oportet, aduersum magistros inolefcūt, superiores se illis arroganter existimātes: quibus satis esse docet, si ad magistri perfectionem accedant. Quod verò ait Lucas: Perfectus oīs erit, Græcè est πᾶς, id est, oīs. Puto autē τὸ πᾶς vsurpari ἀγτὶ τὸ ὄλου, & omnis pro totus, ne putes hic significare quēlibet, aut vnūquenque. Sic Cic. dixit tota mēte, atq; omni animo intueri aliquē. Pro vocabulo autem perfectus, Græcè est κατὰ ἕκαστον, qđ significat omnibus numeris et partib⁹ absolutū.

Mat. 10. e.
Ioan. 13. d.
& 15. f.

† Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem que in oculo tuo est, non consideras? Aut quomodo potes dicere fratri tuo: Frater, sine eijciam festucam de oculo tuo, ipse in oculo tuo trabem non vides? Hypocrita, eijce primum trabem de oculo tuo, & tunc perspicies vt educas festucam de oculo fratris tui.

† Matth.
7. a.

Oidium enim ira est inueterata. Quantum autem distat festuca à trabe, tantum distat ira ab odio: ergo ira peccans, non est odij arguendus. Ergo conscius sibi maiorū delictorum, & grauissimorum, debet sibi prius à grauius temperare, quàm in alijs minora reprehendere. Hūc enim absque morbo esse oportet, qui aliorum vulnera curare satagit, alioquin illi dicetur: Medice cura te ipsum: cum turpe sit doctōri, cum culpa redarguit ipsum. Cætera Matth. 7.

† Non est enim arbor bona, que facit fructus malos: neque arbor mala, faciens fructum bonum. Vnaqueque enim arbor de fructu suo cognoscitur. Neque enim de spinis colligitur ficus, neq; de rubo vindemiāt uua. Bonus homo de bono thesaurō

† Matth.
12. c.

sauro

sauro cordis sui profert bonum, & malus homo de malo thesauro profert malum. Ex abundantia enim cordis os loquitur.

Rubo & tribulo notat hypocritas & hæreticos, qui suis aculeis pungere & sauciare solent incautorum animas & mentes suis verborum blanditijs: ficus autem & vna, sunt dulcedo & feruor diuinæ dilectionis, quæ nec in hæreticorum aut hypocritarum verbis quærere oportet. Ex quibus infert, non esse quærendum bonum fructum in malis arboribus, hæreticis inquam & hypocritis. De quibus in Epistola Iudæ: Hi sunt arbores autumnales, infructuosæ, bis mortuæ, eradicatæ. Bona ergo arbor fructus bonos ex natura facit, & mala malos contra naturam: quoniam vtraque ad bonum condita est. Arbor quippe, homo est, fructus autem, opus eius. Quod si operator ex opere agnoscitur bonum opus bonum quoque arguit operatorem. Oris verò locutione non solum quæ agitur, sed & quæ cogitantur, Christus voluit significare, quæ nõ minus inter arboris fructus, quàm opera reputantur.

Quid autem vocatis me domine domine, & non facitis quæ dico: † Omnis qui venit ad me, & audit sermones meos, & facit eos, ostendam vobis cui similis sit. Similis est homini ædificanti domum, qui fodit in altum, & posuit fundamentum supra petram. Inundatione autem facta, illisum est flumen domui illi, & non potuit eam mouere: fundata enim erat supra firmam petram. Qui autem audit & non facit, similis est homini ædificanti domum suam supra petram sine fundamento, in quam illisus est fluuius, & continuo cecidit, & facta est ruina domus illius magna.

‡ Matth. 7. d.
Rom. 2. d
Iacob. 1. d

Itaque neque sola fides sufficit ad æternam vitam, nisi & vita cõformis & fide digna addatur: iuxta Iacobi dictum cap. 2. Sic & fides, si non habeat opera, mortua est. Nec igitur omnis qui in Christum credit, inuocans dominum, nisi etiam præcepta quæ dicit, impleat, regnum cœlorum ingredietur. Similiter nec vita fidelibus conformis, vt quorundam fortè hæreticorum, nisi fidem integram inuiolatamque seruauerint, meretur vitam æternam.

eternam: quandoquidem appellare dominum, fidei tantum est, facere verò quæ dicit, operis: vt nec alterum separetur ab altero. Horum vtrunque similitudine probat architectorum, quorū, prior & sapiens fundat domū supra firmam petram, supra quam fundata est ecclesia, nec descendit ab illa, quacūq; tentatione ingruente, nec ab illa semoueri potest, vsque adeò adhærescit illi. Alter autem tanquam stultus ecclesiæ, petram non curat, & sic tanquam in arena fundatus, minima quaque tentatione, & gloriæ vento inanis, deturbatur ad ima: & fit illius ruina magna, vtpote à fide in hæresim, qua nulla est ruina maior.

CAPVT SEPTIMVM.

Ingressus Capharnaum christus, Centurionis fidem admirans, seruum eius sanat, viduæ filium iuxta Naim suscitatur, Ioannis discipulos erudit, Iudæos illius verbis insultantes confutat, à peccatrice pedes vntus, Simonem murmurantem ex proposita illi parabola confirmat.

Cum autem impleisset omnia verba sua in aures plebis, intrauit Capharnaum. † Centurionis † Matth. 8.a. autem cuiusdam seruus malè habens, erat mortuus, qui illi erat preciosus. Et cum audisset de Iesu, misit ad eum seniores Iudeorum, rogans eum vt veniret, & saluaret seruum eius. At illi cum venissent ad Iesum, rogabant eū sollicitè, dicentes ei: Quia dignus est vt hoc illi præstes. Diligit enim gentem nostram, & synagogam ipse edificauit nobis. ¶ At cum iam non longè esset à domo, misit ad eum Centurio amicos, dicēs: Domine, noli vexari.

Quod autem Matthæus ait accessisse ad Christum Centurionem, Lucas autem non accessisse, sed seniores rogatum misisse, nulla ob id est discordia. Matthæus enim accessisse ait, quomodo vulgò dicimus: Qui per alium facit, per seipsum facere videtur. Hic autem infirmus, quem τῷ ἰδᾶ Matthæus vocat, Lucas modò δούλου, id est, seruum vocat, modò τῷ ἰδᾶ, id est, puerum.

puerum. Quapropter cum Matthæus semper puerum appellet, intellige *παῖς* & siue puerum ea significatione, quæ puerum, seruum, non filium appellamus, aut puerilis ætatis aliquem. *Παῖς* enim nihil aliud significat. Noluit autem Christus descendere Capharnaum ad filium reguli sanandum: descendebat tamen ad Centurionem, cum illum in itinere obuium habuit, ne & diuitias seruituti præponere diceretur, & honores humilitati.

† Matth.

8. b.

23. q. 1. ca.

no. Noli.

De con-

secra. dist.

2. capite.

Quoti-

die.

† Matth.

8. c.

‡ Non enim sum dignus ut sub tellum meum intres, propter quod & me ipsum non sum dignum arbitratus, ut venirem ad te: sed dic verbo, & sanabitur puer meus. Nam & ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites, & dico huic vade, & vidit: & alij veni, & venit: & seruo meo fac hoc, & facit. Quo audito, Iesus miratus est, & conuersus, sequentibus se turbis dixit: ‡ Amen dico vobis, nec in Israël tantam fidem inueni. Et reuersi qui missi fuerant domum, inuenerunt seruum qui languerat sanum.

Iandudum Centurio credebatur unum esse Deum, & cum tanta Christi signa audiret, credidit ipsum esse Deum, ad quem obuius exiuit, deprecaturus ne vexaretur domum eius intrare, qui non minorem absens, quæ præfens omnipotentiam habebat, ut quodcumque solo verbo iuberet fieri, id factum esset. Quoniam Dei & hominis inquit, non est comparatio: ego autem purus & nudus homo, habeo milites & seruos, qui omnia iussa mea fideliter exequuntur, quanto magis tu qui Deus es, iubere potes angelis tuis, & statim iussa tua capessunt. In quibus Christus Centurionis fidem agnouit, quia vir gentilis tanta de Deo æstimabat: humilitatem, qui indignum credidit ad quem Christus diuersaretur: & prudentiam, quæ sub tantillo corpore Christi tectam agnouit diuinitatem. Quæ singula miratus Christus, non ut passione perturbatus, sed ut nos talia admiremur, dixit turbis: Fidẽ gentium tandem fore Iudæorum fidei præponendam, quod nudæ legi Iudæi adhærerent, hic autem gentilis absque doctore & lege hunc credidit esse Deum.

Et factum est deinceps, ibat Iesus in ciuitatem, quæ voca-

tur Naim, & ibant cum eo discipuli eius, & turba copiosa. Cùm autem appropinquaret portæ ciuitatis, ecce defunctus efferebatur, filius unicus matris sue, & hec vidua erat, & turba ciuitatis multa cum illa. Quam cùm vidisset dominus, misericordia motus super eam, dixit illi: Noli flere. Et accessit, & tetigit loculum. Hi autem qui portabant, steterunt. Et ait: Adulescens, tibi dico, surge. Et resedit qui erat mortuus, & cepit loqui: & dedit illum matri sue. Accepit autem omnes timor, & magnificabant Deum, dicentes: ¶ Quia propheta magnus surrexit in nobis, & quia Deus visitauit plebem suam. Et exiit hic sermo in vniuersam Iudeam de eo, & in vniuersam circa regionem.

† 4. Reg.
4. d.

¶ Ioã. 4. 6
& 6. b.

Naim ciuitas est Galilææ, in sorte Zabulon sita, sub monte Tabor, duobus miliaribus ab eo distans, iuxta montem Hermon, in latere Aquilonari. In hoc autem miraculo de suscitato viduæ filio, consideranda est quanta fuerit matris afflictio, quæ vngentum amiserat, & quia vidua, nullam spem habebat recipiendi alterius filij. Considerandum quoque, quòd non in domo suscitatur, ac priuatim, ne quis diceret non verè tunc mortuum fuisse. Nec abs re dixit Lucas, quòd tetigit Christus loculum siue feretrum caudaueris, vt ostenderet verè mortuum & sepultum. De allegorica huius historię expositione, videre potes Bedam & alios. Scholiasta autem non est in ijs immorari, quæ vnusquisque non indoctus modò pie comminisci potest.

Et nunciauerunt Ioanni discipuli eius de omnibus his. † Et conuocauit duos de discipulis suis Ioanes, & misit ad Iesum. ¶ Matth. 11. a. dicens: Tu es qui venturus es, an alium expectamus? Cùm autem venissent ad eum viri, dixerunt: Ioannes Baptistamisit nos ad te, dicens: Tu es qui venturus es, an alium expectamus? In ipsa autem hora multos curauit à languoribus suis, & plagis, & spiritibus malis, & cæcis multis donauit visum. Et respondens dixit illis: Euntes renunciate Ioanni que audistis & vidistis: quia cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes euangelizantur: & beatus est quicumque non fuerit scandalizatus in me.

Hæc

Hæc nuntiantur Ioanni in carcere & vinculis, vt hæbet Matthæus. Cùm verò discipulos ad Christum mittit, non vt dubius interrogat, sed vel vt discipulos suos informet super veritate Christi, & virtutibus eius, vel vt illi mandet, an sit eum ad inferos etiam adnunciaturus fore venturum, quasi dubitaret, an descensurus esset Christus in infernum, & eius descensum prædicere deberet, sicut eum mundi redemptorem nouerat, & eum digito ostenderat talem ea gratia in mundum venisse. Hæc autem in præsentia fecit nunciorum, vt Ioanni referrent maiora signa, & plura prioribus. Et sic discipulis Ioannis per signa exponit quæcunque quæsitæ, quod factis potius respondeat, quàm dictis, quæ nullus antea tot & tanta & talia fecerat.

- Et cùm discessissent nuncij Ioannis, cœpit de Ioanne dicere ad turbas: † Quid existis in desertum videre? Arundinẽ vento agitatam? Sed quid existis videre? hominem mollibus vestimẽtis indutum? Ecce qui in veste preciosa sunt et delitijs, in domibus regum sunt. Sed quid existis videre? Prophetam? vtrique dico vobis, et plusquam prophetam.*
- † Mala. *Hic est de quo scriptum est: † Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Di*
3. a. *co enim vobis. Maior inter natos mulierum propheta Ioan*
- Marc. 1. a. *ne Baptista nemo est, qui autem minor est in regno Dei, maior est illo.*

Nec præsentibus discipulis Ioannis voluit tanta de Ioanne turbis referre præconia, ne discipulis illis videretur adulari: sed illis abeuntibus dixit turbis: Quid existis in desertum videre? Vbi aduerte cùm dicit: Ecce qui in veste preciosa sunt & delitijs, &c. Pro veste preciosa, Græcè est, *ἰν ἰματίοις καὶ ἐν δόξῳ*. Est autem *ἰματίοις*, non ipsa vestis aut vestimentum, sed vestitus aut cultus, & quod etiam Latini dicunt, vestiarium. Cætera Matth. 11. patent.

Et omnis populus audiens, et publicani iustificauerunt Deum, baptizati baptismo Ioannis. Pharisei autem et legisperiti consilium Dei spreuerunt in semetipsos, non baptizati ab eo.

Sensus est: Omnis populus & publicani iustum & veracem esse Deum prædicauerunt, baptizati baptismo Ioannis. Pharisei autem & legisperiti recusantes baptizari à Ioanne baptismo poenitentiae, consilium Dei, id est, consilium Ioannis à Deo profectum spreuerunt in semetipsos, in suam eorum perniciem.

At autem dominus: † Cui ergo similes dicam homines generationis huius, & cui similes sunt? Similes sunt pueris sedentibus in foro, & loquentibus ad inuicem, & dicentibus: Cantauimus vobis tibijs, & non saltastis: lamentauimus, & non plorastis. † Venit autem Ioannes Baptista, neque manducans panem, neque bibens vinum, & dicitis: Dæmonium habet. Venit filius hominis manducans & bibens; & dicitis: Ecce homo deuorator, & bibens vinum, amicus publicanorum & peccatorum. Et iustificata est sapientia ab omnibus filijs suis.

Quoniam videt Iudæos non facile posse conuinci, ideo eos confert paruulis in sapientibus, & in foro sedentibus, & sibi inuicem improperantibus & facilem viam, & difficilem, quasi dicerent, quid iucundius cantu & ludu, & hanc viuendi normam vos docuimus, nec illa vobis placuit, quid tristius luctu, & hūc vobis ostendimus, & multo minus vobis placuit, ita nec facile nec difficile vobis placet. Hanc autem similitudinem applicat ad Ioannis difficilem viuendi normam, quæ illis summè displicebat, quem propterea vocabant dæmoniacum. Et ad suam satis facilem, huic tamen clamabant ebriosum & voracem. Veruntamen veri sapientiæ filij facile discerunt inter cibū et potum, & quod nō est regnū Dei esca & potus, quorum nec vsus, sed intemperata & concupiscentia ab illis arguitur: quia iustitia magis opera, quā voces attendit. Cætera Matth. 11.

Rogabat autem illum quidam de Phariseis vt manducaret cum illo. Et ingressus domum Pharisei, discubuit. † Et ecce mulier quæ erat in ciuitate peccatrix, vt cognouit quod Iesus accubuit in domo Pharisei, attulit alabastrum vnguenti, & stans retrò secus pedes eius, lachrymis cepit rigare pedes eius, & capillis capitis sui tergebat, & osculabatur pedes.

pedes eius, & unguento ungebat.

Christus Phariseos maiores predicabat peccatores, quam publicanos. Verum quia apud publicanos sapius devertebat, ne Pharisei murmuris ansam caperent, quia illos fugeret, nec ad eos vocatus recufavit intrare. De mulieris autem huius unctiōe, quodque eadem sit cum ea de qua agit Lucas: Matthæus, Marcus, & Ioannes, Matt. 26. diximus, quod te remittimus, & ad eos qui de vnica Magdalena aduersus Fabrum scripserunt. Hoc autem loco non possum tibi non indicare audaculi nostri librarij versutiam, qui concordantiam, vt appellant, de vnctrice ista muliere, cum alijs Euangelistis, quæ in veteribus omnibus Biblijs habebatur, è suis expunxit, nimirum vt cum Fabro ex vna plures faceret Magdalenas. Nota autem quod Phariseus qui Iesum exceperat, multis modis hic peccat. Et perperam videlicet ac temerè de muliere iudicando, quæ iam peccatrix esse desiderat: & Christo ob id prophetiam derogando, quod mulierem contrectaret, peccatricem esse ignorans (nam & talè esse nouerat) neq; si non nosset, propheta esse non desisset (cum non necesse sit propheta omnia nosse) talè esse sciens Christus, qui vocare peccatores, & nõ iustos venerat, misericorditer susciperet. Idcirco temerarij eius iudicium, qui peccatricè aspernaretur, reprehensurus Christus, ostèdit plus de se merità esse peccatricè, quàm eū à quo exceptus erat. Hac autem similitudine probat: Duo debitores inquit erant cuidam sceneratori: pro quo verbo Græcè est δανειστῶν, quod & sceneratorum significat, & creditorè: magisq; hoc loco quadrabit creditor, quod sceneratores ratò aliena nomina debitoribus cōdonare soleant. His autem inquit debitoribus, quorum alter quingentos, alter quinquaginta denarios debebat, debitum remisit: vter inquit plus creditorem diligit? Cumque ille respondisset: is cui plus donatum est: subiunxit Christus, non minorem assumens, sed maiorem: Sed ista plus me dilexit quàm tu: ergo plus ei quàm tibi remissum est. Hoc est enim quod postea concludit: Propter quod dico tibi, remittuntur ei peccata multa quoniam dilexit multum. Probat autem quod mulier plus dilexit, quàm Pharisæus,

faus, qui se plus de Christo meritum esse cęsebat, quod
 qui se iustū putabat, conuiuio Christum exceperisset. Pro-
 bat autem ex humanitatis obsequijs hic enumeratis, quę
 sibi mulier pręstitisset, ex qua dilectione concludit plus
 illi remissum esse. Sed quorsum inquit, vt iam non as-
 pernetur mulierē hanc tanquā peccatricē, quę peccatrix
 esse desierat, remissis sibi propter ingentem dilectionem
 omnibus peccatis, ob idque nec erat à Pharisęo iam iu-
 dicanda peccatrix, nec abhorrenda vt peccatrix. Si autē
 iuat & παραβολὰς parabolam hanc explicare: Fcnerator
 iste, seu si mauis, creditor, Deus est, qui gratiarum
 suarum talenta nobis mutuat: debitores autem ipsi su-
 mus, cum ea talenta multiplicare, aut eis bene vti negle-
 ximus. Non æquę autem dicere vult omnibus. At inter
 eos qui soluendo non sunt, si æquam omnibus creditor
 Deus gratiam faciat, debitum, hoc est peccata & admissa
 remittendo, indubię plus ille diligere obnoxius, cui
 plura remittuntur debita & admissa. Quod autem po-
 stea Christus dicit: Cui minus dimittur, minus dili-
 git, non est simpliciter intelligendum, sed inter debito-
 res, & eos non ingratos. Maria enim virgo, cui nihil vn-
 quam dimissum est, quia nunquam peccauit, non minus,
 imò magis diligebat, quàm Magdalena, cui multa dimis-
 sa erant. Sicut etiam nonnunquam debitores ingrati, qui
 pluribus acceptis beneficijs, minus tamen diligunt, in
 quo remissionem facit causam dilectionis. Sed vt mu-
 lier suę intentionis certior fieret, & petitionis, contulit
 ei quod petebat, vt cęteros duceret in admirationem.

CAPVT OCTAVVM.

Plurimis turbis & sequētibus seminis multiplicis propo-
 sitā exponit parabolam matrē suā fratresq; suos docet ab
 alijs discerni: mare traiiciens excitatus ventum sedat:
 legionem dæmoniorum à dæmoniaco eiectam per-
 mittit in porcos intrare, & eos in mare submer-
 gere: inde reuersus Iairi filiam suscitatu-
 rus, hæmorrhoißam à profluuiio
 sanat, eamque filiam
 suscitatur.

C c e

Et

ET factum est deinceps, et ipse iter faciebat per ciuitates et castella, predicans, et euangelizans regnum Dei, et duodecim cum illo: et mulieres aliquae quae curatae erant à spiritibus malignis, et infirmitatibus, et Maria quae uocatur Magdalene, de qua septem daemonia exierant, et Ioanna uxor Chuse procuratoris Herodis, et Susanna, et aliae multae quae ministrabant ei de facultatibus suis.

† De pœ.
dist. 3. ca.
Sunt plu.
res.
Mar. 16. b

Cum apostolis sequebantur eum mulieres insignes ab eo sanatae, quae & illi de facultatibus suis necessaria ministrabant. Inde ex hoc loco probari potest, licere Euangelico praedicatori de substantijs ac facultatibus eorum uiuere, quibus praedicat. Hanc autem Magdalenam bona doctorum pars asserit, quae cap. praecedenti à Luca uocata est peccatrix, quam fortasse etià ob peccatum & lubricam uiuendi rationem septem daemonia obsederat, à quibus eam Christus liberauerat, licet de eo miraculo nihil recitent aliud Euangelistae.

† Matth.
13. a.

Mar. 4. 3.

De ver-

bo signi-

fic. in 6.

Exijt qui

seminat.

Cum autem turba plurima conueniret, et de ciuitatibus properarent ad eum, dixit per similitudinem: et Exijt qui seminat seminare semen suum: et dum seminat, aliud cecidit secus uiam, et conculcatum est, et uolucres caeli comederunt illud. Et aliud cecidit supra petram, et natum aruit, quia non habebat humorem. Et aliud cecidit inter spinas, et simul exortae spinae suffocauerunt illud. Et aliud cecidit in terram bonam, et ortum, fecit fructum centuplum. Haec dicens clamabat: qui habet aures audiendi audiat.

Nec eget alia expositione haec parabola, quam ea qua eam Christus exposuit, ueruntamen sola exercitatione opus est: & imprimis cauendum, ne simus uia, petra: aut spinæ, in quibus semen iactum, nullum facit fructum, sed bona terra, apta ad iactum semen recipiendum & fructum multiplicem faciendum, bonum, meliorem, optimum. Vide Matth. 13.

Interrogabant autem eum discipuli eius quae esset haec parabola.

Quibus ipse dixit: Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, ceteris autem in parabolis, ut et uidentes non uideant, et audientes non intelligant. Est autem haec parabola:

† Isa. 6. c.

Mat. 13. b

bola:

bola: Semen est verbum Dei. Qui autem secus viam, hi sunt qui audiunt, deinde venit diabolus & tollit verbum de corde eorum, ne credentes salui fiant. Nam qui supra terram, qui cum audierint, cum gaudio suscipiunt verbum, et hi, radices non habent, qui ad tempus credunt, & in temptationis recedunt. Qui autem in spinas cecidit, hi sunt qui audierunt, & a sollicitudinibus, & diuitijs, & voluptatibus vitæ, euntes suffocantur, & non referunt fructum. Qui autem in bonam terram, hi sunt qui in corde bono & optimo audientes verbum retinēt, et fructum afferunt in patientia.

Ex hac Christi expositione constat cor nostrum vel mentem nostram esse terram, super quam iacitur semen verbi Dei. Quod si fuerit inutilium cogitationum attrita, dicitur via, si duritia peccatorum exciccata, dicitur petra, si voluptatibus & diuitijs addicta, dicitur spina, & cura spinarum sollicita, sin verò his omnibus vacua, dicitur terra bona, boni fructus effectiua. Primæ autem terræ fructum rapiunt dæmones, secundæ impedit æstus, tertiæ verò curæ diuitiarum. Quemadmodum verò mala terra tres malas habet varias conditiones, ita bona tres bonas, quibus fructum trigecuplum, sexagecuplum, & centuplum, pro incipientibus, proficientibus, & perfectis. Vbi dicit, euntes suffocantur, Græcè est, *πορεύουσιν* facilius esset, inter eundem, quasi diceret: quod sunt nonnulli qui verbum Dei libenter quidem audiunt, sed inter eundem, & paulatim ac progressu temporis suffocatur in ijs verbum à diuitijs & voluptatibus. Ampliora videbis Matth. 13.

† Nemo autem lucernam accendens operit eam vase, aut subtus lectum ponit, sed supra candelabrum ponit, ut intrantes videant lumen. † Non est enim occultum, quod non manifestetur, nec absconditum quod non cognoscatur, & in patulum veniat. Videte ergo quid audiat, † Qui enim habet, dabitur illi: & quicumque non habet, etiam quod putat se habere, auferetur ab illo.

Hæc sententia à superioribus pendere videtur, ut qui terram bonam ac frugiferam esse desyderant, Christum imitentur & Apostolos, quorum est verbum Dei intrepidè propalare, non sub vase vel lecto occultare, hoc est

Mar. 4. b.
Ioan. 12. f.
Act. 28. f.
Ro. 11. b.

† Mat. 5. b
Mar. 4. c.
† Mat. h
10. c.
Mar. 4. c.
† Mat. h
13. b. &
25. c.
Mar. 4. c.
Inf. 19. d.

huius vitæ illecebris detineri, & illis Dei verbum quasi lucernam operire. Supra candelabrū autem erigendū est, vt per ministerium nostrū veritatis prædicatio manifestior fiat, et corporis seruitus in Dei obsequium omnino redigatur. Iuxta Paulum 1. Cor. 9. Castigo corpus meū, & in seruitutē redigo, ne forte cū alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Quæ singula Matth. 3. declarat, cū subdit: Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videāt opera vestra bona, & quæ sequentur in textu, Matthæus varijs locis ponit, vbi latius explicantur.

‡ Matth.
12. g.
Marc. 3. g.

† Venerunt autem ad illum mater & fratres eius, & non poterant adire eum præ turba. Et nunciatum est illi: Mater tua, & fratres tui stant foris, volentes te videre. Qui respondens dixit ad eos: Mater mea & fratres mei hi sunt, qui verbum Dei audiunt & faciunt.

Quidam Iudæorum tentauit eum, an carnem & sanguinem spiritali præferret operi, & prædicationem pro matre et cognatis interrūperet. Cui respondit: Mater mea est, quæ me in credētibus per fidei prædicationē generat: Fratres mei sunt, qui opera patris mei propter eī verba faciūt. In quib⁹ nec matrē, nec matris negat obsequiū, nec fratres ac cōsanguineos contēnit, sed quōd qui operi spiritali occupat⁹ est, nō omittat pro tēporalivel carnali.

† Matth.
8. c.
Mar. 4. d.

Factum est autem in vna dierum, & † ipse ascendit in nauiculam, & discipuli eius, & ipse ait ad illos: Transfremus trans stagnū, & ascenderunt. Et nauigantibus illis obdormiuit: & descendit procella venti in stagnum, & compellebantur, & periclitabantur. Accedentes autem suscitauerunt eum, dicentes: Præceptor, perimus. At ille surgens increpauit ventum, & tempestatem aquæ, & cessauit, & facta est tranquillitas. Dixit autem illis: Vbi est fides vestra? Qui timentes mirati sunt, ad inuicem dicentes: Quis putas, hic est: quia & ventis & mari imperat, & obediunt ei?

Vbi Matthæus vocat mare, Lucas appellat stagnum, à stādo, q̄ contra naturā suā sit procellosum. Vbi autē Matthæus vocat motū maris, Lucas procellā, quæ plus dicit, quā motū: dicitur. n. à procello, quod peruertere & percutere signat, cū grauis nubes ex ventorū impetu percutitur,

cutitur, & frāgitur, ex qua fractione egreditur fulgetrum cū tonitru, quod sequitur grādis tēpestas & motus. Hoc aut stagnū, idē quod mare Galilææ, seu Tyberiadis, vel lacus Genesareth, siue Genesar, satis celebris apud Euangelistas iuxta hæc singula nomina. Quod autem dicit: ubi est fides vestra? increpat eos, quod timerent cum saluatore mundi, qui nec perire poterat, nec eos permittere se-cum perire. Cætera vide Matth. 8.

† Et nauigauerunt ad regionem Gerasenorum, quæ est con-
tra Galileam. Et cū de nauī egressus esset ad terram, oc-
currit illi uir quidam, qui habebat dæmonium iam tempo-
ribus multis, & uesimento non induebatur, neque in domo
manebat, sed in monumentis: † Is ut uidit Iesum, proci-dit
ante illum, & exclamans uoce magna, dixit: Quid mihi &
tibi est Iesu fili Dei altissimi? Obsecro te ne me torqueas.
Præcipiebat enim spiritui immundo, ut exiret ab homine.
Multis enim temporibus arripiebat illum: & uinciebat ut
catenis, & compedibus custoditus, & ruptis uinculis age-
batur à dæmonio in deserta.

Interpres, ubi Græca habent γαδαραῖν, id est, Gada-
renorum, vertit Gerasenorum, quod idem est, cū eadē
fit regio Gerasa, Gergesa, & Gadara, ut supra dictum est
Matth. 8. & Marc. 5. de quibus & alijs ibi uideas. Quod
autem Christus immundo spiritui tanquam uni loqua-
tur, cū plures essent, hoc intellige, quod unanimes in
malum istius hominis illum possidebant: ideo sub unius
nomine omnibus imperat Christus, ut exeant ab homi-
ne, quem tanto tempore vexuerant.

† Interrogauit autem illum Iesus, dicens: Quod tibi nomē
est? At ille dixit: Legio: quia intrauerant dæmonia multa
in eum. Et rogauerunt illum, ne imperaret illis ut in aby-
ssum irent. Erat autem ibi grex porcorum multorum pascen-
tium in monte: & rogabant eum ut permitteret eis in illos
ingredi. Et permisit illis. Exierunt ergo dæmonia ab homi-
ne, & intrauerunt in porcos: & impetu abijs grex per præ-
ceps in stagnum, & suffocatus est. † Quod ut uiderunt sa-
-ctum qui pascebant, fugerunt, & nunciauerunt in ciuita-
tem & in uillis.

† Matth.
8. d.

Mar. 5. a.

† Mat. 3. f.
Marc. 5. f.

† Mat. 8. f.
Marc. 5. b

† Ibidem.

Matthæus duos dæmoniacos, Marcus & Lucas vnum Christo referunt occurriffe: quia vt inquit August. de concordia Euangelistarum, vnus eorum celebrioris personæ, & maioris insanix fuit, & eius curatio famosior. Nam ab mundo spiritu velut inscius nomen inquit: sed vt possessus & Christi virtutem, & dæmonum multitudinem ex nomine agnoscat, & imminens sibi ab illis periculum aduertat, & tandem caueat. Non obstat quòd hic Lucas gregem porcorum ait pascentium in monte, Marcus autem circa montem, quoniam tam multus grex poterat esse, vt pars eius super montem, pars verò circa montem, qui totus in monte dicitur esse. Dæmonibus autem in porcos præcipitandos à Christo permittitur ingressus, in pœnam peccatorum: qua ratione pestes, febres, cæcitatem, & pœnas, ac damna penè infinita ob peccata mittit in homines.

Exierunt autem videre quod factum est, & venerunt ad Iesum, & inuenerunt hominem sedentem à quo dæmonia exierant, vestitum, ac sana mente, ad pedes eius, & timerunt. Nunciauerunt illis & qui viderant, quomodo sanus factus esset à legione. Et rogauerunt illum omnis multitudinis Gerasensorum, vt discederet ab ipsis, quia magno timore tenebantur. Ipse autem ascendens nauim, reuersus est. Et rogauit illum vir à quo dæmonia exierant, vt cum eo esset. Dimisit autem eum Iesus, cūens: Redi in domum tuam & narra quanta tibi fecit Deus. Et abiit per vniuersam ciuitatem, prædicans quanta illi fecisset Iesus.

Ciues autem ciuitatis illius egressi in occursum Iesu, videtes hominè sanū, sed & audiètes porcos submersos, rogauerūt eū vt discederet à finibus eorū, timètes ne demones post submersos porcos in eos fortasse sæuirent: quibus annuit, quòd indigni essent, nec inuitos vellet curare, & qui eius abhorrebāt præsentiam. Quibus igitur diutius molestus nō fuit, tanquā sapiētix indignis: sed rursus nauē ascendit, ad patriā reuersurus. Liberatus à legione dæmonū remittitur in domū suā, annūciatur quāta fecerat illi Iesus: sicut tenetur liberati à periculis, morbis & peccatis: quod in præsentia christi nō fecisset, nec miraculum alijs euulgasset. Cætera Marc. 5.

Factum

‡ Factum est autem cum redisset Iesus, excepit illum turba. Erant autem omnes expectantes eum. Et ecce venit vir, cui nomen Iairus, & ipse princeps synagoga erat: & cecidit ad pedes Iesu, rogans eum, ut in miraret in domū eius, quia unica filia erat ei, ferè annorum duodecim, & hæc moriebatur.

‡ Matth.
9.c.
Mar. 5. b.
Ioan. 4.g

Matthæus cap. 8. dicit illam iam defunctam: Marcus verò & Lucas, illam in extremis laborantem, quia fortè eum domum Iairus exiret, ad Christum iturus, reliquit eam iam, ut aiunt, à medicis desperatam & morti proximam: cum verò ad Christum accessit, putavit iam esse defunctam, ideo iuxta Matthæum dixit Iairus Christo: Filia mea modò defuncta est, vel fortasse primò dixit, sicut cæteri dicunt Euangelistæ, filiam suam proximam morti, imò potius tunc credere, iam iam esse defunctam.

‡ Et contigit dum iret, à turbis comprimebatur. Et mulier quædam erat in fluxu sanguinis ab annis duodecim, que in medicos erogauerat omnem substantiam suam, nec ab ullo potuit curari: accessit retrò, & tetigit simbriam vestimenti eius, & confestim stetit fluxus sanguinis eius. Et ait Iesus: Quis est qui me tetigit? Negantibus autem omnibus, dixit Petrus, & qui cum illo erant: Præceptor, turbe te compriment & affligunt, & tu dicis: Quis me tetigit? Et dixit Iesus: Tetigit me aliquis. Nam & ego noui viri utem de me exiisse. ‡ Videns autem mulier: quia non latuit, iremens venit, & pro. idit ante pedes eius, & ob quam causam tetigerit eum, indicauit coram omni populo, & quemadmodum confestim sanata sit. At ipse dixit ei: Filia, fides tua saluam te fecit, vade in pace.

‡ Matth.
9.d.
Mar. 5.d.

‡ Matth.
9.c.
Mar. 5.f.

Quoniam hæmorrhoiisæ & fluxū patiētes à plebe excluderentur, ideo hæc mulier non palàm audebat suam manifestare infirmitatē, nec Christum alloqui, sed propter morbi sceditatem timebat à turba repelli, cupiebatque occulte Christum tangere, ipsum que latere: atque fidem firmam habebat, si quomodo illum tangere posset, salua esset. Christus autem hunc tactum non ignorans, querit: Quis me tetigit? sed ut illa cognosceret, quòd nō

ignorante illo sanata fuit, sed ipso volente, & ut nec alias lateret miraculum, sed mulieris fidem imitarentur, Christi que omnipotentiam admirarentur, & crederent.

Adhuc illo loquente, venit quidam ad principem synagoge, dicens ei: Quia mortua est filia tua, noli vexare illum.

Iesus autem audito hoc verbo, respondit patri puella: Noli timere, crede tantum, & salua erit. Et cum venisset do-

¶ De pcc. di. i. cap. Quē pcc. nitet;

num, non permisit intrare secum quenquam, nisi Petrum, & Iacobum, & Ioannem, & patrem & matrem puella. Flebant autem omnes, & plangebant illam. At ille dixit: Nolite flere: Non est mortua puella, sed dormit. Et deridebant eum, scientes quod mortua esset. Ipse autem tenens

¶ Mat. 9. e
 Marc. 5. g.

manum eius, clama uit, dicens: Puella, surge. Et reuersus est spiritus eius: & surrexit continuo. Et iussit illi dare manducare. Et stupeuerunt parentes eius. Quibus precepit, ne alicui dicerent quod factum erat.

Principis famuli in solos morbos arbitrantes Christum habere potestatem, occurrunt illi & magistro, annunciantque filiam esse defunctam, propterea non esse Christum vexandum. Quibus auditis, nec archisynagogus illis crederet, & in fide, qua prius ad Christum accesserat, dubitaret, ac verbis illorum seduceretur, ait illi, Noli timere, sed tantum crede. Ingrediens uero cubiculum ubi iacebat defuncta, solos tres secum assumpsit discipulos, quos solitus erat in grauibus secretis accipere, ac patrem & matrem filiae defunctae. Dixitque illis: Nolite flere, mortua non est filia uestra, sed tantum dormit, quo ad me, qui dominus sum non minus mortis, quam uitae, nec minor mihi potestas est eam a morte, quam a somno excitare: ideo tantum credite mihi. Nec in hoc irrideri erubuit, ut post signum ipsi se iudicarent potius ridiculos. Et apprehensa manu puellae, suscitauit eam, & in signum uerae resurrectionis iussit illi dari cibum, quem palam comedit. Parentibus autem ne miraculum uulgent, prohibet, ut ipsi in se uitarent iactantiam & inanem gloriam.

CAPVT NONVM,

Christus Apostolos binos ad prædicandum cum potestate & autoritate mittit, quos reuersos in desertum ducit, vbi quinque virorum milia ex quinque panibus, & duobus piscibus satiat. Inde confessionem suæ diuinitatis ab Apostolis inquirēs, à Petro excipit, transfiguratus coram tribus Moyses & Elias comitantur eum: descendens de monte lunaticum curat: atque discipulorum controuersiam super præfulatu sedat, illosque Samaritanis inensos à maledicto prohibet.

C† Onuocatis autem Iesus duodecim Apostolis, dedit illis virtutem & potestatem super omnia demonia, & ut languores curarent. Et misit illos prædicare regnū Dei, & sanare infirmos. Et ait ad illos: † Nihil tuleritis in uia, neq; virgā, neq; perā, neq; pānem, neque pecuniam, neque duas tunicas habeatis. Et in quamcunque domum intraueritis, ibi manete, & inde ne exeatis. † Et quicumque non receperint vos, exeuntes de ciuitate illa, etiam puluerem pedum uestrorum excutite in testimonium supra illos. Egressi autem circuibant per castella, euangelizantes & curantes ubique.

† Matth.

10. 2.

Marc. 6. 8.

120. q. 1.

Præfens. 11

q. 3. Ira

sæpe.

† Matth.

10. c.

Mar. 6. b.

Act. 13. g.

Facta prædicandi regnum Dei Apostolis facultate, prædicationi necessaria simul committit. Primò quo ad animam, ut demonia ab obsessis eijciant: secundò languores curent, & infirmos sanent. Quales autem esse debeant, si suum velint euangelium fore gratum auditoribus, sine virga, sine pera, sine cibus, atque pecunijs, & veste simplici contenti incedant: nõ diffidentes quominus necessaria uitæ sibi suppetant. Hospitalis præterea necessitudinis iura commendat, alienum astruens à prædicatore regni Dei per domos passim cursitare, à quibus si non recipiantur, à ciuitate exeant, & puluerem à pedibus in signum reprobationis & maledictionis excutiant. Quòd autem dicit: Nihil tuleritis in uia, Græcè est, *τὸν ὄδον*, hoc est, in uiam, id est, Nolite solliciti esse de necessarijs ad iter uestrum peragenda.

† Audiuit

† Matth.
14. a.
Marc. 6. b

† *Audiuit autem Herodes Tetrarcha omnia quæ fiebāt ab eo, & hæsitabat, eò quod diceretur à quibusdam: Quia Ioannes surrexit à mortuis, à quibusdam verò: quia Elias apparuit, ab alijs autem: quia propheta vnus de antiquis surrexit. Et ait Herodes: Ioannem ego decollavi, quis est aut iste, de quo ego talia audio? & querebat videre eum.*

Matthæus & Marcus asserunt Herodē credidisse Ioannem, quem decollauerat, suscitatum, & ideo talia facere miracula. Lucas verò Herodem ait dubitasse, imò impossibile potius duxisse, quia dicebat: Ioannem decollavi, ex quo inferebat: nō igitur hic est Ioannes. Qui itaque hunc esse Ioannem dicebat, non palām audebat hunc esse Ioannem asserere, timens ne populus Ioannis hortatu in eum sæuiret, vel ne eum audacius argueret. Itaque timebat quem interemerat mortuum, ne & ipse apud Deum post mortem tantam impetrasset potestatem ab illo, vt miracula faceret, & in peccatores grauius inueheret.

† Matth.
14. c.
† Mar. 6. d

† *Et reuerſi Apostoli, narrauerunt illi quæcunque fecerunt: & assumptis illis, secessit seorsum in locum desertum, qui est Bethsaidæ. Quod cum cognouissent turbe, secutæ sunt illum: & excepit eos, & loquebatur illis de regno Dei, & eos qui cura indigebant, sanabat. Dies autem cæperat declinare.*

Reuerſi Apostoli, narrauerunt quæcunq; contigerant illis, dæmones inquam, illis subijci, morbos nullo discrimine curari, auditores faciliè attentos reddi, & nec illis penitus quid defuisse in via asseruerunt. Quos vt audiuit, duxit illos in desertum locum, qui dicitur Bethsaidæ, eo quòd esset prope Bethsaidam, ciuitatem Petri & Andreæ. Vbi dicit: qui est Bethsaidæ, Græcè est *καὶ βεθσαιδᾶς*, id est, ciuitatis, quæ dicitur Bethsaidæ. Interpres verò intelligit *C H R I S T V M* secessisse in desertum, quod erat iuxta Bethsaidam, vel pertinebat ad ciuitatem Bethsaidam, vel ab illa dependebat. Nec clam desertum potuit Christus petere, quin plurima turba virorum, mulierum, & paruulorum eum sequeretur pedes, vt aliquid fructus ab eo consequeretur. Vnde languidos eorum curauit, & ad vesperam vsque vel prædicauit, vel morbos ab his qui eius cura indigebant, expulit, omnesq;

nesq; sanauit agrotos.

Et accedentes duodecim, dixerunt illi: †Dimitte turbas, vt †Ioā.6.a.
euntes in castella villasq; que circa sunt, diuertant, & in-
ueniant escas: qui hic in deserto loco sumus. Ait autem ad
illos: Vos date illis manducare. At illi dixerunt: Non sunt
nobis plus quàm quinque panes, & duo pisces: nisi fortè nos
eamus, & emanus in omnem hanc turbam escas. Erant
autem ferè viri quinque milia. Ait autè ad discipulos suos:
facite illos discumbere per conuiuia quinquagenos. Et ita
fecerunt. Et discubuerunt omnes. †Acceptis autem quin-
que panibus, & duobus piscibus, respexit in cælum, & benedi-
xit illis, & fregit, & distribuit discipulis suis, vt ponerent
ante turbas. Et manducauerunt omnes, & saturati sunt.
Et sublatum est quod supersuit illis, fragmentorum cophini
duodecim.

†Matth.

14. d.

Marc. 6. f

Ioan. 6. b.

Postquam Christus eos qui sequuntur eum sanauit
ab infirmitatibus suis, hos pane cœlesti verbo regni Dei
satiauerat, hos corporali & materiali pane satiat. Nō au-
tem ociosos, non in urbibus aut villis oscitantes, sed ver-
ba Dei, & prædicationes frequentantes, & spiritualiter
& corporaliter à Christo aluntur, & ab ægritudinibus
curantur. Hos autem panes dedit discipulis distribuendos,
qui tam paucos Christo obtulerant, vt illos inintimè
lateret miraculum, qui & cæteris futuri erant vtriusque
cibi dispensatores, qui animo etiam toto parati erant cū-
cta quæ habebant pro nomine Christi expendere in tan-
tæ multitudinis alimentū, cū dixissent: Eamus & ema-
mus in omnem hanc turbam escas. Quod autem dicit:
Facite illos discumbere per cōuiuia quinquagenos. Pro
conuiuia, Græcè est *κλιμας*, id est, accubitus, alij legunt
κλιμας, id est, cateruatim, q. d. Facite illos discumbere
quinquagenos, vel singulo quoq; accubitu quinquagin-
ta. Comederunt & saturati sunt, & fragmenta, quorum
rudes incapaces erant, dantur Apostolis referuāda: quia
vt dicit August. Mysteria quæ à rudibus non capiūtur,
à perfectis inquiruntur. Sunt enim fragmenta quæ po-
pulus non potuit manducare, quædam secretiores intel-
ligentiæ,

CAP. IX. EVANGELIUM

ligentia, quibus impleti sunt Apostoli, quasi cophini duodecim, quorum est mysteria secreta seruare, & non rudioris vulgi, contra neotericos huius tempestatis, qui secretiora sacrae mysteria scripturae ad idiotas etiam mulieres spectare contendunt.

- † Matth. 16. c. Marc. 8. c. † Et factum est cum solus esset orans, erant cum illo et discipuli, et interrogauit illos, dicens: Quem me dicunt esse turbæ? At illi responderunt, et dixerunt: Ioannem baptistam: alij autem Eliam: alij vero quia unus propheta de prioribus surrexit. Dixit autem illis: Vos autem quem me esse dicitis? Respondens Simon Petrus dixit: Christum Dei. At ille increpans illos, præcepit ne cui dicerent hoc, dicens: † Matth. 17. d. Marc. 8. c. † Quia oportet filium hominis multa pati, et reprobari a senioribus, et principibus sacerdotum, et scribis, et occidi, et tertia die resurgere.

Lucas hic videtur velle Christum statim post miraculum quinque panum hanc quaestionem Apostolis proposuisse. Matthæus autem vult Christum illos longius a Iudæis abduxisse, vt liberè absque formidine veritatem & opinionem eorum exquireret. Duxit autem illos vsque ad fines Iudææ, vbi Cæsaream Philippi construxerat Philippus Herodis filius in honorem Tiberij Cæsaris, quæ nunc Paneas dicitur. Nec discipulos suos interrogat, quasi sententiæ eorum nescius, sed vt nos eorum fidem doceret, & eorum confessionem renumeraret. Nec Petrus solus sciebat, quamuis pro cæteris responderit, ipsum esse Christum Dei, in quo & diuinitatem, & humanitatem simul explicuit. Christus autem prohibuit, ne cui Petri reuelarent confessionem, quod scilicet ipse esset Christus Dei, & filius, quod per patrem volebat in transfiguratione reuelari, & seipsum per passionem, quam prædicit exhibendam, & consequenter per resurrectionem Deum confirmare.

- † Matth. 10 d. & 16. d. Marc. 8. d. Ioan. 12. d. Dicebat autem ad omnes: † Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam quotidie, et sequatur me. Qui enim voluerit animam suam saluam facere, perdet illam. Nam qui perdidit animam suam propter me, saluam faciet illam. † Quid enim proficit homo, si lucretur

lucretur vniuersum mundum, se autem ipsum perdat, & detrimentum sui faciat? Nam qui me erubuerit, & meos sermones, huic filius hominis erubescet, cum venerit in maiestate sua, & patris, & sanctorum angelorum. † Dico autem vobis verè, sunt aliqui hic stantes, qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei.

† Matth.
16. d.
Marc. 9. a

Christus ideo incarnari voluit, vt homines deos faceret, factus homo, & hominem à paradiso exulem ad cœlestia regna reuocaret. Verùm nec ipse absque tribulatione & passione ad propria redire voluit: vnde post prædictam Apostolis suis passionem & resurrectionem, docet illos modum, quo ipsum imitari debeât, si ad eius peruenire velint resurrectionis participium. Inde qui vult illum imitari, veterem deponat hominem cum concupiscentijs, & fiat de superbo humilis, de luxurioso castus, & huiusmodi, quod est seipsum abnegare, & per has virtutes corpus animæ subijciat, cum Apostolo dicente: Castigo corpus meum, & in seruitutem scilicet animæ redigo: quod est crucem suam tollere, & Christum in suis sequi passionibus. Sed & si persecutionis tempore pro Christo & eius fidei testimonio dignū ducit vitam perdere, saluā inueniet eam in cœlo, ad quod vita data est consequendum. Cæterum Apostoli difficile putabant posse negare, quod essent, tollere crucē suā, seipsum in tribulationes & mortem dare, & animam propriam periculis exponere, quos præmio futuræ gloriæ certiores reddere curans, ait: Sunt quidam ex his qui mecum stant, & parati sunt pericula mecum subire, qui antequam moriantur, videbunt gloriā meam sibi paratā, utpote in transfiguratione mea: vel, non gustabūt mortem, donec me videāt in ecclesia mea vniuersa regnantē, quæ maximè regnū Dei dicitur. Cætera vide Matth. 17.

† Factum est autē post hæc verba serè dies octo, & assumpsit Petrum, & Iacobum, & Ioannem, & ascendit in montem vt oraret. Et facta est, dum oraret, species vultus eius alterans, & vestitus eius albus & resplēns. Et ecce duo viri loquebantur cum illo: erant autē Moyses & Elias visi in maiestate, & dicebant excessum eius, quem completurus

† Matth.
17. a.
Marc. 9. a

erat in Ierusalem. Petrus verò & qui cum illo erant, grauati erant somno. Et euigilantes uiderunt maiestatem eius, & duos uiros qui stabant cum illo. Et factum est cum discederent ab illo, ait Petrus ad Iesum: Preceptor, bonum est nos hic esse, & faciamus tria tabernacula, unum tibi, & unum Moysi, & unum Elie: nesciens quid diceret.

Christus à terra in montem excelsum tres secum abduxit, qui ad testimonium sufficerent, post dies circiter octo, ex quo prædixerat: Sunt quidam hic stantes, &c. Verùm Lucas primum & postremum diem annumerat: Matthæus verò sex intermedios. Hic autè orans in aliam formam & figuram transfiguratus est, non in aliud corpus, vel aliam personam, sed eodem manente claritas interior diuinitatis exteriora ad eò illustrauit, nec tantum corporis, sed & vestimètorum, vt & alijs omnino appareret transformatus. Et vt ait Hiero. talis apparuit Apostolis, qualis futurus est in iudicio, vbi omnes & boni & mali visuri sunt ipsum iudicem, vnusquisq; ad suam retributionem. Nemo putet eum amisisse corporis veritatem, & assumpsisse corpus spirituale, vel ærium: vbi enim splendor faciei, & candor vestium describitur, non substantia tollitur. Et vt Apostolorum fidem augeat, dat signum de cælo, & de inferis, Elia illinc descendente, quo conscenderat, & Moysè hinc resurgente, quo descenderat. Ideo autem viuus & mortuus apparent, vt Christum viuum moriturum designent, & postea victurum: sed & vt nos viui simus Deo, mortui autem mundo. Quod autem hic dicit Lucas: Et dicebant excessum eius, græcè est ἕξος, quod excessum significat, siue mortem. Est ergo sensus: Loquebantur de morte eius, quam passurus erat in Ierusalem. Vides ad quantam eleuet oratio iustorum gloriam, cum sit debite: quandoquidem Petrus Christi orationi assistens, nõ solum Christum sensit transformatũ, sed etiã seipsum, vt etiam diceret quod nesciret, scilicet tria faciendã tabernacula, qui nec faber esset, nec materiam aut instrumenta apta haberet: ita vt tanquam confusa mente inconsideratè loqueretur.

Hec autem eo loquente, facta est nubes, & obumbravit eos, & timuerunt, intrantibus illis in nubem. Et vox facta est

de nube, dicens: † Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. † Mat. 3. g
Et dum fieret vox, inuentus est Iesus solus. Et ipsi tacue- & 17. b.
runt, & nemini dixerunt in illis diebus quicquam ex his Marc. 1. b.
que viderant. & 9. a.
2. Pet. 1. d

Recedentibus igitur Moyse & Elia, nubes obumbravit eos, & vox patris audita est, dicens: Hic est filius meus dilectus, non Moyse, quantumuis legem meam vulgauerit, nec Elias, quantumuis legem meam zelauerit, vt nec etiam ipsum mortem adhuc pati permiserim, sed hic Christus quem ad consummandum, quicquid vel Moyse, vel Elias, cæteri que prophætæ de me & ipso prædixerint, destinauerim. Propterea ipsum præ omnibus alijs audite, & credite, qui est terminus & finis omnium aliorum. Cætera reperies Mat. 17. & Marc. 9. Factum est autem in sequenti die, descendentibus illis de monte, occurrit illis turba multa. Et ecce vir de turba exclamauit, dicens: Magister, obsecro te, respice filium meum, quia vnicus est mihi: & ecce, spiritus apprehendit eum, & subito clamat, & elidit, & dissipat eum cum spuma, & vix discedit dilanians eum: & rogavi discipulos tuos, vt eijcerent illum, & non potuerunt. Respondens autem Iesus, dixit. † O generatio infidelis, & peruersa, usquequo ero † Matth. 17. c.
apud vos, & patiar vos? Adduc huc filium tuum. Et cum accederet, elisit illum dæmonium, & dissipauit. Et incre- Mar. 9. c.
pauit Iesus spiritum immundum, & sanauit puerum, & reddidit illum patri eius.

Huius viri filium Matthæus dicit fuisse lunaticum, à quodam morbo quem patiuntur vt plurimum qui in interlunio nascuntur. Hic etiam morbus vocatur Comitialis, quia illum patiens interdum lucida habet interualla, sed adueniente plenilunio, quo humores augentur, intermiscet se dæmon & commouens humores ægroti, cerebrū contorquet, vt vel homines Lunæ mali causam viderent illū diuinū quid habere crederent, & illā adorarent, vel Deo creatori eius calumniam facerēt. Huius autem morbi poëta quidam Serenus meminit.

*Est subiti morbi species, cui nomen ab illo,
Quod fieri nobis suffragia iusta recuset.*

D d

Sæpe

*Sape etenim membris atro languore caducis,
Concilium populi labes horrenda diremit.*

*Ipse Deus memorat dubiæ per tempora Lunæ,
Conceptum, talis quem saepe ruina profundit.*

Pro quo autem habet interpres : elidit eū dæmonium, Græca nunc habent ἔρρηξεν, id est, laniauit, elisit : interpres legit ἔρρηξεν laniat, elidit. Quod autem discipuli nō potuerunt dæmoniacum curare, dicit Christus & illorum, & offerentis incredulitatem in causa fuisse, vt patet ex Matthæo, & Marco. vide ibidem.

*Stupebant autem omnes in magnitudine Dei, omniūq;
mirantibus in omnibus quæ faciebat, dixit ad discipulos
suos: Ponite vos in cordibus vestris sermones istos. Filius enim
hominis futurum est vt tradatur in manus hominum.
At illi ignorabant verbum istud, & erat velatum ante
eos, vt non sentirent illud: & timebant eum interrogare de
hoc verbo.*

Christus suæ passionis memoriam discipulis suis frequenter inculcat, ne imminente illa scandalizentur, & illum quem nuper Dei filium confessi sunt, gratis abnegent. Iuxta quod illis prædixit Ioan. 16. Hæc locutus sum vobis, vt non scandalizemini. & sequitur: Hæc locutus sum vobis, vt cū venerit hora, eorum reminiscamini, quia ego dixi vobis. Quod autem dicit, stupebant in magnitudine, Græca habent ἰσχυρῶς ἐθαύμαζον, id est, in magnificentia, seu maiestate: quæ æquiualeat. Similiter quod paulo post ait: Ponite in cordibus vestris, Græca habet ἐπιτιθετέμεν, id est, in aures vestras. Et pro velatum ante eos, Græcè est, ἀρρηθῆναι, id est, occultatum, & absconditum illis. Quod verò ait, vt sentirent illud, Græcè est, ἀκούσαι, id est, intellexerent, quod est sensu interiori capere.

† Matth.
18. a.

Mar. 9. c.

† Intrauit autē cogitatio in eos, quis eorum maior esset, At Iesus videns cogitationes cordis illorum apprehendit puerum, & statuit illum secus se, & ait illis: Quicumque susceperit puerum istum in nomine meo, me recipit: & quicumque me receperit, recipit eum qui me misit. Nam qui minor est inter vos omnes, hic maior est.

Vide-

Videbant cæteri discipuli Petrum in plurimis sibi à Christo prælatum saltem in terris, suscitantur deinceps an sit etiam in cælo præferendus. Quibus respondens Christus, maiori puerili innocentia confert, qui nec iræ reminiscuntur, nec vindictam prosequuntur, nec sunt ambitiosi, sed paucis contenti: horum autem & talium est regnum cælorum. Cætera patent Matthæi 18.

Respondens autem Ioannes dixit: † Præceptor, vidimus quendam in nomine tuo eicientem dæmonia, & prohibuimus eum, quia nō sequitur nobiscum. Et ait ad illos Iesus: Nolite prohibere: qui enim non est aduersum vos, pro vobis est. † Mar. 9. f

Quidam inani forte gloria capti, Christi tamen verbo confli, coniurabant in nomine eius dæmonia, & à possessis expellebāt, aduersum quos Ioannes humanū quid, vt videtur, passus, queritur, & querelæ simul causam adducit, quia inquit, non sequitur nobiscum. Cui Christus satisfacit, quia si nomen eius venerantur & glorificant, non omnino ipsum aut nomen eius calumniabuntur. Quod si inquit Marcus, contra vos non est, pro vobis est, non est igitur prohibendus qui talia agit.

Factum est autem dum cōplerentur dies assumptionis eius: & ipse faciem suam firmavit vt iret in Ierusalem. Et misit nuncios ante conspectum suum: & euntes intrauerūt in ciuitatem Samaritanorum, vt parerent illi. Et non receperunt eum, quia facies eius erat euntis in Ierusalem. Cum vidissent autē discipuli eius Iacobus & Ioannes, dixerunt. † Domine, vis dicimus vt ignis descēdat de cælo, & consumat illos? Et cōuersus increpauit illos, dicens: Nescitis cuius spiritus estis. Filius hominis non venit animas perdere, sed saluare. Et abierunt in aliud castellum. † 23. q. 4. cap. Tres personæ. ca. Quid faciet.

Cum dicit: Factum est autem dum completeretur dies assumptionis eius, Græcè est, ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ἰουμῶν κηρῶναι τὰς ἡμέρας τῆς ἀναλήψεως αὐτοῦ. Notandum hoc loco, ἀναλαμβάνειν, vt testatur Budæus in suis Commentarijs, significat filiū abdicatū in domum recipere, quod patres post emendationem & satisfactionem faciebant Athenis. CHRISTVS autem in terris quasi abdicatus à patre homo factus, post culpæ nostræ emendationem

ac satisfactionem, quam solus ipse iuxta patris decretum in cruce præstitit, tunc demum ἀναληφθεὶς, domumque accersitus est, & euocatus à patre, cum mandatis patris perfunctus est. Hic ergo quod Lucas ait: dū complerentur dies assumptionis eius (nam Græca in singulari habent) quod parum refert: sensus est, Dum implerentur dies, quando Dei patris omnibus mandatis perfunctus Christus in cœlum reciperetur, qui pauci superessent ei in cœlum ascensuro: Græcum tamen verbum pro assumptionis, est ἀναληφθεὶς. Est autem ἀναληφθεὶς τῶν πατρῴων, agnitio, qua quis penes se puerum asciscibat, & quasi filium agnoscebat. Sensus ergo hoc modo potest esse: Cū pauci dies superessent, vt in cœlestem ac patriam domum admitteretur homo Deus Christus, & verus patris filius illi agnosceretur. Siue: Cū pauci dies superessent, vt assumeretur ex hoc mundo, & ille iret ad patrem, id est, cū pauci dies superessent, vt mortem pateretur, & ipse inquit, faciem suam firmavit, vt iret in Ierusalem, aut conformauit, iturus in Ierusalem, ne vultum trepidantis hominis præ se ferret: quanquam non ignoraret se à Pharisæis ad mortem peti. Ituro autem necesse erat per oppida Samaritanorum transire: & quia eum multa turba sequebatur, præmittit nuncios in oppidum quoddam Samaritanorum, vt & domum illi, & necessaria præpararent. Samaritani autem non receperunt eum: quia vt inquit Lucas, facies eius erat euntis in Ierusalem. Pro euntis, Græcè est πορευόμενον, id est, iens, vt referatur ad τὸ πρὸς ὄρατον. Interpres noster legit πορευόμενος, estq; magis proprium, ac facilis lapsus est ab u in v. Id est, quia ex facie eius agnoscebant eum orandi causa Ierosolymos proficisci: Samaritanis autem moris erat in monte suo orare, negantibus orationis causa proficiscendum esse in Ierusalem: atque ideo Christum recipere noluerunt. Quos cū ideo vlscisci vellent discipuli, euocato cœlitus igni, veluti aliquando Elias, volens suos Christus ad mansuetudinem inuitare, & ab appetitione vindictæ auocare, increpauit eos, dicens: Nescitis cuius spiritus estis, id est, quo spiritu acti vindictam postulatis, bono, an malo.

Factum est autem, ambulanti bus illis in via, dixit quidam

ad

ad illum: Sequar te quocunq; ieris. Dixit illi Iesus: †Vul-
pes foueas habent, & volucres celi nidos: Filius autem ho-
minis non habet vbi caput suum reclinet. Ait autem ad al-
terum: Sequere me. Ille autem dixit: Domine, permitte
mibi primum ire, & sepelire patrem meum. Dixitq; ei Ie-
sus: Sine vt mortui sepeliant mortuos suos. Tu autem vade,
& annuncia regnum Dei.

†Mat. 8. e

Hunc scribam dicit Matthæus, & hic Dominū sequi
cupiebat, ea qua Simon magus intentione, vt miracula
faciendo ditesceret. Cuius intentionem exclusit, dicens:
Filius hominis minus quàm quæcunq; creata possidet,
cùm tamen omnium Dominus esset. Vides vulpes foueas
habere quibus latitent, & volucres nidos: filius ho-
minis nec etiam domunculā vbi quiescat possidet. Am-
pliora videbis Matth. 8.

Et ait alter: Sequar te Domine, sed permitte mibi primum
renunciare his qui domi sunt. Ait ad illum Iesus: †Nemo
mittens manum suam ad aratrum, & respiciens retrò,
aptus est regno Dei.

† De pœ-
nit. dist. 2.
capit.Priuata.
De voto
cap.
Magnæ.

Pro renunciare, Græcè est, ἀποτάξασθαι. ἀποτερόμαί
verò significat iubeo valere. Et hoc modo sensus est: Pri-
mum autem indulge hoc mihi, vt iubeam valere dome-
sticos meos. Et cùm Græcè sit ἀποτάξασθαι τοῖς υἱοῖς τοῦ
οἴκου: & τοῖς possit esse neutri generis, sensus esse po-
te est. Permite mihi primū renunciare ijs quæ domi meæ
sunt, siue nuncium remittere, vt scilicet cùm illis cessero
accipiant, ad quos post me spectat hæreditas. Ei autem
respondit Christus: Nemo mittens manum suam ad ara-
trum, & respiciens retrò, aptus est regno Dei. Regnum
Dei prædicationem appellat: ad quam functionem Apo-
stolos elegit, ac discipulos suos. Sicut autem qui ara-
dum ac bene colendum agrum suscipit, attentum ante
se esse oportet, ne quod saxum offendat, quo impingens
vomer frangatur, aut quouis modo agri ipsius cultura
impediatur: ita qui agrum dominicū prædicationis ver-
bo colendum suscipiunt, aut abdicato seculo Christum
sequi destinarunt, proposito suo intentos semper esse
oportet, nullamquæ in rem oculos deflectere, quæ ab eo
illos auertat.

Missis septuaginta duobus ad prædicandum cum præceptis prædicatorum, & cum gaudio reuersis, obliuatis comminatur ciuitatibus: legisperitum sub parabola Samaritani docet, quid sit proximus: susceptus à Martha, præfert Magdalenzæ studium obsequio Marthæ.

† Dist. 21.
cano. In
nouo.
† Mat. 9. d
Matt. 10. a
Mar. 6. a. b

Post hæc autem designauit Dominus alios septuaginta duos, & misit illos binos ante faciem suam in omnem ciuitatem & locum quo erat ipse venturus. Et dicebat illis: † Missis quidem multa, operari autem pauci. Rogate ergo Dominum messis, ut mittat operarios in messem suam. † Ite, ecce ego mitto uos, sicut agnos inter lupos.

Missus est primò Ioannes baptista ad parandam viam Domino: vt Ioan. 1. Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Ioannes. Hic venit in testimonium, vt testimonium perhiberet de lumine. Inde missi sunt duodecim Apostoli tanquam ad duodecim tribus Israël erudiendas super Messisæ aduentu, quibus succedunt Episcopi. Postremò septuaginta duos mittit discipulos, qui prædicent 72. linguis, in confusione turris Babel per orbem dispersis: quibus presbyteri & curati maxime succedunt. Et eos misit binos, propter geminam charitatem, quam habere debet qui alijs prædicat, & ab omni peccato esse immunis, vt Romano. 2. Qui prædicas non furandum, furaris: qui dicis non mœchandum, mœcharis: qui abominaris idola, sacrilegium facis, &c. Messis multa quidem est, sed grana mixta paleis, indigentque bonis messtoribus, ideo Dominum Messis rogare debent, vt illis mittat bonos & fideles mesiores, qui quærant opus, non quietem: onus, non honorem: magis prodesse, quàm præesse: animas magis, quàm decimas, de quibus August. ad Orosium: Sciat se non esse Episcopum, qui præesse, & non prodesse desyderat. At ne sibi securitatem in Messe promittant, prædicat illis imminetia pericula tyrannorum, vt saltem cognoscant

scant ipsam talia præuidisse, vt supra dictum est, & Matth. 10. & Marc. 6.

Nolite portare sacculum, neque peram, neque calceamenta, & neminem per viam salutaueritis. In quacunq; domum intraueritis, primùm dicite: Pax huic Domui: & si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra: sin aut: ad vos reuertetur. In eadem aut: domo manete, edentes & bibentes que apud illos sunt. † Dignus est enim operarius mercede sua. Nolite transire de domo in domum.

† 4. Reg. 4. c.

† Deuer. 24. c.

1. Tim. 5. c.

11. q. 3. ca.

Ad mensam.

Hos abstrahit ab impedimentis quæ remorari solent prædicatores. Primùm auertit eos à nimia cura defendendi cibos, ideo aufert sacculum: inde à pecunijs congregandis & mora, ideo inhihet peram: & tandem à nimia tarditate & mora, ideo aufert calceos, vt diligentius curant, & citius exercitium exequantur. Nec in his necessaria ad victum & vestitum prohibet, sed nimiam in illis curiositatem, & superfluum affectum, quæ prædicationem impediunt. Quoniam salutatio per viam solet sæpius remorari euntes, & prædicationis impedire studium, non ideo salutationem per viam prohibet, quòd humanos prohibeat actus, mutuaq; beneuolentiam, sed ne nimis auertatur ab opere prædicandi per plurimas confabulandi moras. Sed & pacem domibus imprecentur, quas ingrediuntur, qui pacem annunciare venerant, quam si quis prædestinatus cum fide suscipiat, bonum est: sin autem duplatur merces offerentis, qui quoad potuit, fecit, vt pacem ibi plantaret. Quia Dominus sumptum ferre prohibuit, nunc prouidet illis: quòd si in pace recepti fuerint: optimè secum agetur super victu suo, quo digni sunt, operantes. Cætera Matthæi 10. videbis.

† Et in quacunq; ciuitatem intraueritis, & susceperint vos, manducate que apponuntur vobis, & curate infirmos qui in illa sunt, & dicite illis: Appropinquabit in vos regnum Dei. In quacunq; autem ciuitatem intraueritis, & non susceperint vos, exeuntes in plateas eius, dicite. Etiam puluerem qui adhesit nobis, de ciuitate vestra extergimus in vos. Tamen hoc scitote, quia appropinquabit

11. q. 3. ca.

Ad mensam.

Da 4 regnum

regnum Dei. Dico vobis, quia Sodomis in die illa remissius erit, quàm illi ciuitati.

Vbi verò discipuli non suscipiuntur nec in hospitium nec in prædicationem, iubentur exire ciuitatem, tanquàm prædicatione indignam: imo vt puluerem qui fortè pedibus eorum in illa ciuitate adhasit, excutere in illos, quasi in improprium laboris, quem pro illis sumpserunt, in illorum damnationem grauiorem futuri. Sed & duriolem, quàm Sodomis & Gomorrhæis, qui si prædicationem talem habuissent, inexcusabiles essent: quasi caruerint, minus profectò damnantur.

†Matth.
11. c.

† *Væ tibi Chorozaïm, Væ tibi Bethsaida, quia si in Tyro & Sydone factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio & cinere sedentes penitenter. Veruntamen Tyro & Sydoni remissius erit in iudicio, quàm vobis. Et tu Capharnaum vsque ad cælum exaltata, vsque ad infernum demergeris. Qui vos audit, me audit, † & qui vos spernit, me spernit. Qui autem me spernit, spernit eum qui me misit.*

†8. q. 1. ca.
Qui vos
spernit.
Mat. 10. d
Ioan. 13. e.
& 14. c.

His ciuitatibus exprobrat Christus, prædicitq; futurum excidium & damnationem, in quibus tot tantaq; fuerant facta miracula, nec crediderant. Tyrus autem & Sydon adeo idololatriæ deditæ primis prædicantibus discipulis credituræ erant, vt Act. 11. latius patet. Sed & Capharnaum, in qua Christus tot virtutes exercuerat, vt etiam se cælo dignam existimaret: veruntamen nec cõuersa est, nec à præteritis suis præmituit delictis, nec ab illis cessauit: quæ tanto plurimis plectetur supplicijs, quanto pluribus insignita est signis & miraculis, vt etiã ciuitas Christi nominaretur.

Reuersi sunt autem septuaginta duo cum gaudio, dicentes: Domine, etiam dæmonia subiiciuntur nobis in nomine tuo. Et ait illis: Videbam Satanam sicut fulgur de cælo cadentem. Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes & scorpiones, & supra omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebit. Veruntamen in hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subiicitur: gaudete autem quod nomina vestra scripta sunt in cælis.

†De peccat.
nit. dist. 2.
capit.
Si enim.

Reuersi

Reuersi discipuli gaudent quòd etiã miracula edant, sed & dæmonia sibi subijciãt. Quos vt humiliet Christus, ne forte plus iusto superbiãt, terret eos, quòd dæmones etiã in cælo exaltatos propter superbiam suam cum Satana principe suo demersit ad ima. Quapropter nolite in hoc gloriari, quòd spiritus maligni vobis subijciantur, ne & vos in his elati simul corruatis: sed potius gaudete, quia nomina vestra per prædestinationem sunt scripta in cælis, vt illuc ascendatis, vnde dæmones corruerunt.

*In ipsa hora exultauit in spiritu sancto, & dixit: † Confitebor † Matth.
tibi pater domine cæli & terræ, quòd abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Etiam 11. d.
pater, quoniam sic placuit antete. † Omnia mihi tradita † Matth.
sunt à patre meo. Et nemo scit quis sit filius, nisi pater, & 11. d.
quis sit pater, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. & 28. d.*

Confessio non semper pœnitentiam, sed vel laudem, vel gratiarum actionem signat: vnde agit Christus Deo patri gratias, quòd discipulos nactus sit suæ legis capaces, & ipsius aduentus sacramenta & mysteria, quorum scribæ & Pharisei se reputabant capaces, & sapientes, & prudentes, non tamen paruuli & humiles: quia humilitas clavis est scientiæ, non tumor & arrogantia. Ideo nec scribæ aut Pharisei legem illam sciuerunt. Nec illorum alia quærenda est ratio, nisi quia placuit illi, vt non temerè Dei iudicia longius discutiamus de huius vocatione, & alterius reprobatione. Quoniam vt ait Paulus Rom. 9. Antequam nati essent, aut quid boni vel mali egissent, Iacob dilexi, Esau autem odio habui. 9. c. Quod autem dicit: Omnia mihi tradita sunt à patre, suã fatetur omnipotentiam, per quam omnia facta sunt. Cum autem addit, tradita sunt, filium se fatetur, qui non à seipso omnipotentiam habet, sed à patre. Cum verò superaddit: Et nemo scit quis sit filius, nisi pater: neque seipsum, neque spiritum sanctum, sed solas creaturas excludit, vt cognoscamus, quòd filius, quibus vult, & patrem, & spiritum sanctum, & eorum arcana reuelat, sicut pater filium, vt Matth. 16. 9. Beat us es Simon Bar 9. Matth. Iona, quia caro & sanguinis non reuelauit tibi, sed pa- 10. c.

ter meus qui est in cœlis. Hæc autem ita ordinantur: Cùm gratias patri egisset Christus, quòd diuina mysteria reuelasset paruulis, ne putarent discipuli filij opera se non indigere, ostendit communem & eandem sibi esse cum patre potestatem, quippe cui omnia pater traderit, nec vnquam ad patris cognitionem sine filio, ac contrà filij sine patre peruenire posse, alioqui soli se mutuò cognoscunt vera perfectaq; cognitione. A se solo enim comprehensibilis est Deus.

† Matth. Et cōuersus ad discipulos suos dixit: † Beati oculi qui vident
13. b. quæ vos videtis. Dico enim vobis, quòd multi prophetae & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt.

Hoc est qui præsentem in carne saluatorem videre potuerunt, & ex ore eius verbum excipere: quod indubiè multis olim iustis prophetis, & sanctis regibus (et si eorum Euangelistæ non meminit in votis fuisse, arguit ingens Simeonis illius desiderium.

† Matth. Et ecce quidam legis peritus surrexit, tentans illum, & di-
22. b. cens: † Magister, quid faciendo vitam æternam possidebo? At ille dixit ad eum: In lege quid scriptum est? Quomodo legis? Ille respondens dixit: † Diliges dominum Deum tuum in toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis, & ex omni mente tua: † & proximum
† Deute. tuum sicut teipsum.
6. a. † Luc. 19. d. † Roma. tuum sicut teipsum.
13. c.

Cùm Christum hic scriba suis versutijs illaqueare tentat, seipsum suis inuoluit laqueis, quasi diceret scriba: quid factò opus est ad eam quam prædicas æternam vitam consequendam. Quem Christus ad suam legem remittit, què ad hunc finem assequendū seruare oportet. Dixitq; illi, rectè respondisti: Hoc fac & viues. Ille autem volens iustificare seipsum, dixit ad Iesum: Et quis est meus proximus? Suspiciens autem Iesus, dixit: Homo quidam descendebat ab Ierusalem in Iericho, & incidit in latrones, qui etiam despoliauerunt eum, & plagis impostis, abierunt semiuivo relicto. Accidit autem vt sacerdos quidam descenderet eadem via, & viso illo præteriiit. Similiter & Leuita, cùm esset secus locum, & videret eum, pertransiit.
Samaritanus

Samaritanus autem quidam iter faciens, venit secus eum,
 & videns eum, misericordia motus est. † Et appropians al- 145. dist.
 ligauit vulnera eius, & infundens oleum & vinum, & in capite.
 ponens illum in iumentum suum, duxit in stabulum, & cu- Disciplina.
 ram eius egit. na.

Ille volens iustificare seipsum, id est, iustum se probare, & honore, & reputatione ab alijs officij, imò fortè doctior, interrogat Christum, quis censi debet ab eo proximus: nimirum solos Israëlitas proximos arbitrari dici debere, quos & diligere se asseueraret. Vnde verisimile est aliquando inter Iudæos fuisse controuersiam, quis dici deberet proximus, an solus Iudæus Iudæis, & gentilis gentilibus. Christus autem hac parabola neutquam proximos tantum esse censendos, qui inter se genere & affinitate coniuncti essent, sed quicumque misericordiam alteri impendere studuerit, censendum proximum: cum in hac parabola neque sacerdos, neque Leuita Iudæi proximi fuerint illius, cuius curam nullam habuerunt. Parabolam qui volet mysticè expouere, poterit de Adam cadente inter malignos spiritus, descendens à Ierusalem illa cœlesti, à nemine curatus est, præterquàm à Samaritano. Sed hoc est præter officium scholiastæ. Quod autem in hac parabola ait interpres: semiuuo relicto, Græcè est, ἡμιθάνατος, id est, semimortuo. Quodque habet, in stabulum, Græcè est, εἰς πᾶνδοχῆον, significat autem hospitium, siue diuersorium meritorium. Et paulò post ubi habet stabulario, Græcè est, πᾶνδοχῆν, id est, hospiti meritorio. Quanquam non malè vertit interpres stabulum & stabularium, non vt equorum aut bouum domicilium intelligat, eorūue curatores, sed quod Gallicè dicimus, *Hostellerie*, & *hoste*, ou *hostelier*: id enim significat stabulum. Quod verò hic dicitur: Samaritanus vinum infudit & oleum, intelligendum est, quòd primò oleum ad leniendam plagam, deinde vinum ad abstergendam & consolidandam plagam infuderit.

Et altera die protulit duos denarios, & de dit stabulario, & ait: Curā illius habe, et quodcumq; supererogaueris, ego cū rediero, reddam tibi. Quis horum triū videtur tibi proximus fuisse

fuisse illi qui incidit in latrones? At ille dixit: Qui fecit misericordiam in illū. Et ait illi Iesus: Vade & tu fac similiter.

Altera die Christus Samaritanus verus post resurrectionem suam protulit stabulario suo, id est, discipulis & sequentibus episcopis duos denarios, id est, duo testamēta, de quibus dixerat Matth. 13. Ideo omnis scriba doctus in regno cœlorū similis est homini patrifamilās, qui profert de thesauro suo noua & vetera: quibus si quid supererogationis addiderit, reddetur illis in die iudicij, vt supra dictum est de talentis. Ex quibus adductis, Christus iudicem in sua causa facit legisperitum. Quis enim magis proximus noster quā de nobis bene meritus, quā caput nostrum, quā dominus noster, ex cuius nutu omnia pendent, cui omnia tradita sunt à patre.

Factum est autem dum irent, & ipse intrauit in quoddam castellum, & mulier quædam Martha nomine, excepit illū in domum suam. Et huic erat soror nomine Maria, quæ etiā sedens secus pedes domini, audiebat verbum illius. & Martha autem satagebat circa frequens ministerium, quæ stetit, & ait: Domine non est tibi cura quod soror mea reliquit me solam ministrare? Dic ergo illi vt me adiuuet. Et respondens dixit illi dominus: Martha Martha sollicita es, & turbaris erga plurima. Porrò vnus est necessarium. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.

† De re-
nunc. cap.
Nisi cum
pridem.

Nota est ad literam de Martha & Maria historia, qua nobis proponitur Martha hospitalitas, & officiosa charitas, qua in Christum tam studiose vsa est, imitanda. Similiter commendatur vehemens Magdalene ad audiendū verbum attentio, quæ interim studiosa negotiationi, & officiosæ præponitur hospitalitati. Nec temere positum est, quod rogantem Martham, & in partem sollicitudinis sibi Magdalena adiungeretur, non exaudit Christus, nimirum ostendere volens, gratius sibi & acceptius fore, si quis spiritum illum colat, auidē & attentē verbum eius accipiendo, quā externis operibus, & carnalibus anxie colendo.

CAPVT VNDECIMVM.

Discipulos suos docet Christus dominicam orationem, & sub similitudine petentis tres panes, modum orandi & impetrandi: Phariseos Beelzebub dæmoniorum eiec- tionem tribuentes confutat, illorumque reprobatione multis similitudinibus & comparationibus probat, & maledictis, quod prophetas non audierunt, sed plerisque eorum occiderunt.

ET factum est cum esset in quodā loco orans, ut cessauit, dixit vnus ex discipulis eius ad eum: Domine, doce nos orare, sicut docuit Ioannes discipulos suos. Et ait illis: Cum oratis, dicite: † Pater, sanctificetur nomen tuum. Adueniat regnum tuum. Fiat uoluntas tua. Panem nostrū quotidianum da nobis hodie. † Et dimitte nobis peccata nostra, siquidem & nos dimittimus omnī debenti nobis. Et ne nos inducas in temptationem.

† Matth. 6. b.

De pœni. di. 3. ca. de quotidiana.

† De pœ. dist. 1. cap. Tres sunt.

Qui dominicam orationem sibi prodesse cupiunt, studeant fieri & esse digni filij cœlestis patris: cuius non sunt digni peccatores, ut infra. 15. Pater peccaui in cœlū & coram te, iam non sum dignus vocari filius tuus. Huius nomen semper sanctum est, ut tamen omnibus innotescat, quotidie oramus. Regnum autem eius precamur in præsentī Ecclesia nobiscum esse per gratiam, ut tandē in cœlesti regnemus per gloriam. Cui panem petimus quotidianum, ut nobis non tribuamus panem quo vescimur, sed domino, qui dixit discipulis suis: Nolite solliciti esse animæ vestræ, quid edatis vel bibatis. Debitoribus autem nostris quomodo dimittendū sit, dictū est Matth. 6. & cætera illic amplius patent.

Et ait ad illos: Quis vestrū habet amicū, & ibit ad illū mediā nocte, & dicit illi: Amice, cōmoda mihi tres panes, quoniam amicus meus uenit de uia ad me, & non habeo quod ponam ante illum, & illi deuitus respondens, dicat: Noli mihi molestus esse. Iam ostium clausum est, & pueri mei mecum sunt in cubili, non possum surgere & dare tibi. Et si ille perseverauerit pulsans, dico uobis, & si non dabit illi surgens, eod quod amicus eius sit, propter improbitatem tamen ei surget, & dabit illi quotquot habet necessarios. † Et ego dico uobis.

† Mat. 7. b.

& 27. c. *bis: Petite, & dabitur vobis: querite, & inuenietis: pulsate,*
 Mar. 11. c. *& aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit: & qui*
 Ioã. 14. b. *querit, inuenit: & pulsanti aperietur.*

& 16. c. Nota est ad literam hæc parabola. Id autem ea dicere
 Iacob. 1. a. vult Christus, quòd non semper statim Deus petentibus
 nobis, etiam si tandem dare proposuerit, ea concedit que
 petimus, sed nostram perseuerantiã exigit. Quòd si per-
 seuerauerimus orantes, propter improbitatem tamen, id
 est, assiduam & importunam petitionem, non modò
 tres panes illi concedet, sed quotquot etiam habet neces-
 sarios, id est, quotquot sibi vsui sunt necessarij. Pete igitur
 à domino non exigua, sed eximia, regnum cœlorum
 inquam, & necessaria corpori & animæ, & nunquã, si de-
 bite petas, patieris repulsam.

† Matth. 7. b. † *Qui autem ex vobis patrem petit panem, nunquid lapi-
 dem dabit illi? Aut piscem, nunquid pro pisce serpentem da-
 bit illi? Aut si petierit ouum, nunquid porriget illi: scilicet pioniẽ?
 Si ergo vos, cum suis mali, nostris bona data dare filijs ve-
 stris, quanto magis pater vester cœlestis de cœlo dabit spiri-
 tum bonum petentibus se.*

Oportet itaque petentes esse filios, & ideo nihil pete-
 re, nisi quod patrem dare, filios autem accipere deceat.
 Nec tantum bonis temporalibus, sed & spiritualibus in-
 digemus. Ideo si pater temporalis dat bona etiam sibi à
 Deo data petentibus filijs, multo magis Deus illorũ da-
 tor illa dabit petentibus. Sed & bona spiritalia, quorum
 spiritus sanctus est dator præcipuus, & illorũ distributor.

† Matth. 9. d. & 12. c. † *Et erat eiciens demonium, & illud erat mutum. Et cũ
 eiecisset demonium, locutus est mutus: & admirate sunt tur-
 be. † Quidam autem ex eis dixerunt: In Beelzebub prince-
 pe demoniorum eicit demonia. Et alij tentantes, signum de
 celo querebant ab eo. Ipse autem vt vidit cogitationes eor-
 um, dixit eis. † Omne regnum in se diuisum desolabitur, &
 domus supra domum caderet. Si autem & Satanus in seip-
 sum diuisus est, quomodo stabit regnum eius, quia dicitis in
 Beelzebub me eicere demonia: † Si autem in Beelzebub
 ego eicio demonia, filij vestri in quo eiciunt? Ideo ipsi iudi-
 ces vestri erunt. Porro si in digito Dei eicio demonia, pro-
 secto*

Et d̄ peruenit in vos regnum Dei.

Quauis Christi opera admiratione & laude digna essent, à turbis que & ḡt̄ili plebe super prophetarum opera extollerentur, tamen à scribis & Phariseis, contra ceterorum admirationem, iniuriam calumniamque patiuntur, vt, quid iniuriosius non perpendentes, hæc dæmoni ascriberent. Horum iniuriam & calumniam plurimis rationibus eluit Christus, quæ Matth. 12. nobis sufficere visæ sunt. Præter id quod dicebat Lucas: si in digito Dei eicio dæmonia: Matthæus dixit: si in spiritu Dei, idem est. Quare autem spiritus sanctus dicatur digitus Dei, multi multa ferunt. Mihi videtur non incōgruè intelligi, quòd per brachium potentia designatur, patri autem potentia attribuitur, patrem igitur ipsū brachiū designat. Per manum verò quæ immediatè à brachio manat, videtur intelligi filius, per quem pater operatur, qui immediatè à brachio, id est, à patre procedit. Per digitū ergo non incōgruè spiritus sanctus designatur: quia sicut digitus à brachio non immediatè, sed per manū procedit, ita pater per filium, & filius per spiritum sanctū externa opera facit, vt quemadmodum per digitum faciendā manus indicat, ita per spiritum sanctum faciendā & credendā Christus indicauit. Cū Ioannes dicat: *¶ Cū venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem, & quæ ventura sunt, annuntiabit vobis.* Ioannis. 16.

Cū fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet. Si autem fortior eo superueniens vicerit eum, vniuersa eius arma auferet, in quibus confidebat, & spolia eius distribuet *¶ Qui non est mecum, contra me est, & qui non colligit mecum, dispergit.*

¶ Matth.
12. f.

Probare vult hac parabola Christus, se non eiecisse dæmonium in virtute Beelzebub, quia fortis aduersus fortem nihil potest, nisi superior factus alium exarmauerit. Ergo cū Christus dæmonem eiciens vniuersa dæmonis arma abstulerit, vires que eius frerit, parere eum sibi cogens, manifestum est, quòd non in virtute dæmonis & Beelzebub dæmonium aliud eiecit. Verūm quid est quòd ante Christi aduentum pacificè regnabat in mundo

mundo princeps mundi huius, sed superueniens fortis Christus, contractis eius viribus, spolia eius distribuit, quando ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatē, humanum scilicet genus, quod captiuum tenebat diabolus: dedit dona hominibus, quibus dæmonis virtutibus occurrat. Rursum alio argumento probat in virtute Beelzebub se non eijcere dæmonem. Quia qui non est mecū, contra me est, id est, qui meis operibus non cōsentit, contra me est: diabolus autem illis non consentit, quia homines quos ad vitam æternam reuocare studeo, in æternæ damnationis barathrum studet abducere, & quos morbis infestat, & obsessionibus vexat, ego libero & curo: ergo contra me est, neque mihi aduersum se sui que similes dæmones suppetias ferret. Qui fieri igitur potest, vt auxilio vtar diaboli, qui mecum in cunctis dissidet.

† Matth.
22. f.

† *Cum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca inaquosa, querens requiem, & non inueniens, dicit: Reuertar in domum meam vnde exiui. Et cum venerit, inuenit eam scopis mundatam. Tunc vadit, & assumit septem alios spiritus secum, nequiores se. Et ingressi habuunt ibi. Et sunt nouissima hominis illius peiora prioribus.*

Per hominem à quo immundus exierit spiritus, designatur Iudæus, cum ab Abraham accepit circumcisionem, & à Moysē legem, vsque ad Christi aduentum: vt in fine parabolæ Christus concludit apud Matthæum: Sic erit & generationi huic pessima. Similiter & peccator cum per pœnitentiam ad gratiā resurgit, à qua si recidat, præterita imputantur peccata, nō quo ad culpam, sed quo ad ingratitude. Sed & in primis hæreticis, & præcipuè neotericis, qui cum à principio paucorum articulorum non contenti perdidisse fidem, reuersus ad eos immūds spiritus, habitat ibi non tantum cum septē hæresibus Bohemorum & pauperum de Lugduno, verum etiam omnibus à tempore Apostolorum tot concilijs damnatis, & antea Phariseorum, Essæorum, & Sadducæorum reuocatis, vt illorum nouissima non solum peiora prioribus, sed & pessima. Quid enim deterius, quam tandem negare Deum, veluti Athei post Sadducæos.

† Matth.
12. g.

† *Factum est autem cum hæc diceret, extollēs vocem quendam*

dam mulier de turba, dixit illi: Beatus venter qui te portauit, & vbera que suxisti. At ille dixit: Quinimo, Beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud.

Blasphemantibus scribis & Phariseis, turba Christum sequens ipsum clamore extollit: & in primis quædam mulier de turba deuotionis seruore accensa, in altam nõ potuit nõ prorũpere vocẽ, qua eius confiteretur incarnationẽ, sed & beatam matrẽ, beatum ventrem, & beata vbera, quibus genitus & alitus est. Quibus superaddit Christus, nec tantũ hæc beata dicenda, sed & qui verbum Dei audiunt, & illud opere complent: quibus duobus tota vitæ cœlestis perfectio constat, vt verbum Dei audiamus, & auditum faciamus.

Turbis autem concurrentibus cœpit dicere: † Generatio hec † Matth. generatio nequã est. Signũ querit, & signum nõ dabitur ei, 12. f. nisi signum Ionæ. † Nam sicut fuit Ionæ signum Niniuitis, Mar. 8. c. ita erit filius hominis generationi isti. † Ionę. 1. a

Generatio hæc nequam Iudæorum indigna fuit signo de cœlo, de inferis autem signo digna fuit. Sicut enim Ionas à maris profundo ex ventre ceti surgens triduanus, signum fuit proximæ Niniuitarum subuersionis nisi pœniterent, ita Christus ab inferis triduanus resurgens, signum fuit Iudæis futuræ subuersionis sub Vespasiano, quia pœnitere cum Niniuitis noluerunt: ideo, vt inquit Matthæus, eorum iudices erunt.

† Regina Austri surget in iudicio cum vivis generationis † 3. Reg. huius, & condemnabit illos, quia venit à finibus terræ au- 10. a. dwe sapientiam Salomonis: & ecce plus quàm Salomõ hic. 2. Para. 9. a
† Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione hac, & † Ionę. 3. b condemnabunt illam, quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ: & ecce plus quàm Ionas hic.

Regina Austri nomine Nicaula, 3. Reg 10. dicta regina Saba, è finibus postremæ Arabiæ versus meridiem, venit Ierosolymã, auditura Salomonis sapientiam, qui solum figura Christi fuit, Christus autem veritas. Regina igitur Saba figura Ecclesiæ Salomonis sapientiam à finibus terræ audire desiderans, nec labori, nec pecunijs percipit, ita nec Ecclesiæ: de qua Psalm. 60. † A finibus 60. a.

E c terræ

terræ ad te clamavi, dum anxietur cor meum, in petra exaltaui me. Et ideo illa regina cum Niniuitis Iudæos in iudicio condemnabit, quæ mota est à figura, hi autem nequaquam, sed à veritate. Cætera Matth. 12. patent.

† Mat. 5. b. † Nemo lucernam accendit, & in abscondito ponit, neque Mar. 4. d. sub medio, sed supra candelabrum, ut qui ingrediuntur, † Mat. 6. c. lumen videant. Lucerna corporis tui est oculus tuus. † Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit: si autem nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit. Vide ergo lumen, quod in te est, tenebræ sint. Si ergo corpus tuum totum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum, erit lucidum totum. Et sicut lucerna fulgoris illuminabit te.

✠ Psal. 11. 8. c.

Lucernam vocat fidem nostram verbo Dei innixam, iuxta illud: ✠ Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis. Lucernam igitur non supponit legi veteri, quæ per modium significatur, utpote quæ per præceptorum, iudiciorum, & ceremoniarum mensuram includebatur: fides autem gratiæ nequaquam. Fidem igitur nostram intra legis mensuram non includamus, sed super ecclesiæ candelabrum, quæ per totum mundum lucet: de qua Ioan. 1. ✠ Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Hoc autem deducit à corporis lucerna, quæ est oculus, hac ratione. Sicut oculus qui est corporis lucerna, est directio corporis, ita intellectus qui est animæ lucerna, & animæ directio: sed si oculus corporeus fuerit ægrotus, malè dirigit corpus: si sanus, optime. Si igitur animæ oculus sanus per fidem fuerit, quæ lux est animæ, ipsam optime dirigit: si autem ægrotus per infidelitatem & hæresim, tota anima tenebrosa erit, iuxta illud Iacobi. 2. ✠ Quicumque autem totam legem seruauerit offendat autem in vno, factus est omnium reus. In hoc autem quod dicit: sicut lucerna fulgoris illuminabit te Græca habent, *ως ὄταν ὁ λύχνος τῆ ἀετρωτῆ φωτίζῆται*, id est, ut cum lucerna fulgoris te illuminat, alioquin non idem est sensus, qui talis esset: Si corpus tuum totum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum, non aliter lucidum erit,

✠ Iacob. 2. b.

quàm

quàm cum lucerna fulgore te illuminat. Cætera vide Matth. 6.

Et cum loqueretur, rogauit illum quidam Phariseus, ut pranderet apud se. Iesus autem ingressus recubuit. Phariseus autem cepit intra se reputans dicere: quare non baptizatus esset ante prandium. Et ait dominus ad illum: † Nunc vos † Matth. Pharisei quod de foris est calicis & catini mundatis: quod 23. c. autem intus est vestrum, plenum est rapina & iniquitate. Stulti, nonne qui fecit quod de foris est, etiam id quod de intus est, fecit. † Veruntamen quod superest, date eleemosynam, † 16. q. 1. & ecce omnia munda sunt vobis. ca. Deci-

Cum Christus tanta exprobraret Iudæis, & præcipue Phariseis & scribis, quidam Phariseus existimans se iustiorum cæteris apud Christum ostendere, ipsum ad prandium inuitauit: cui Christus vt propius & peramplius admoneret, ipsum non renuit. Phariseus cæremoenias suas de lotionem manuum & pedum ante prandium & cœnam curiosius obseruans, quàm cætera legis præcepta, apud se Christum reputauit legis transgressorem, qui seniorum præcepta transgredere, vt pote qui ante prandium non esset baptizatus: vbi baptizatus, pro lotus & ablutus sumitur, nam de simplici manuum ablu-tione loquitur. Iudæi autem, vt diximus in Matthæo, frequentes erant in ablu-tionibus, Deum putantes magis exteriora, quàm interiora curare, neque vnquam manducabant, nisi prius lotis manibus. Quod autem dominus respondet Phariseo: Nunc vos Pharisei, quod de foris est, &c. vide Matth. 23.

Sed ve vobis Phariseis, qui decimatis mentã et rutam, & omne oliu, & præteritis iudicium & charitatem Dei. Hæc autem oportuit facere, & illa non omittere. † Ve vobis † Matth. Phariseis, qui diligitis primas cathedras in synagogis, & 23. b. salutationes in foro. Ve vobis, quia estis vt monumenta que non patent, & homines ambulantes supra, nesciunt. Infr. 20. g

Phariseos præcipuarum arguit virtutum, fidei, spei, & charitatis. Fidei inquam, quia fidem absque operibus Deo placere putant, qui viliora etiam accuratè decimant,

tanquam Deo placitura, opera verò misericordiæ in egenos negligunt, iustitiam in hos qui ab alijs iniuste atque iniquè, & fidem erga Deum negligunt: cum opera sine fide inania sint & mortua, secundum Dium Iacobum, quod his paucis perstringit: Hæc autem oportuit facere, & illa non omittere. Spem verò concludit, cum illos iudicium postremum non metuere dicit, nec igitur ex operibus futuram gloriã spectare, cum dicit: præteritis iudicium: quoniam non ea quæ agunt, in Dei iudicium referunt, quorum neutrum sine altero placet. Charitatem autem Dei prætereunt, quia Deum non ex tanto affectu, ut omnia in ipsum aut eius gloriam referant, & super omnia diligant, sine quibus fides à Deo nõ probatur, quia illa oportuit facere, & hæc non omittere. Alia duo illis opponit impropria: Primum quòd primos accubitus in synagoga tanquam indigni affectant, & quis eorum primus sedeat, non qui melior aut doctior, certant. Secundum, in foro vel vico salutari appetere ab omnibus, ægregè, ferre, & affici malè in nõ salutantes, & ultionè forte petentes. Superstitionè præterea illis inculcat, quia videri volunt magis docti, quàm esse, qui foris multa promittunt, doctiores magis apparere, quàm docere, multis verbis promittere, pauca operibus præstare. Ideo comparat eis sepulchris, quorum quædam pedibus calcantur, alia superbè ornata preciosa quædam promittant, utraq; autem fœtoribus plena.

Respondens autem quidam ex legisperitis, ait illi: Magister, hæc dicens etiam contumeliam nobis facis. At ille ait: Et vobis legisperitis vobis, quia oneratis homines oneribus, quæ portare non possunt, & ipsi vno digito vestro non tangitis sarcinas. † Vobis qui ædificatis monumenta prophetarum: patres autem vestri occiderunt illos. Profecto testificamini, quòd consentitis operibus patrum vestrorum: quoniam ipsi quidem occiderunt, vos autem ædificatis eorum sepulchra.

Existimans hic legisperitus Pharisæos iuste vivere, & in omnibus bene agere, & sciens legisperitos eisdem cum illis esse farinæ, non potuit non proderi suam turpitudinem, quasi conuitia aliorum sibi propria essent. Unde Christus excitat, ut non solum illa, sed etiam maiora in illum

iaciat

† Matth.
23. a.

ciat impropria. Quæ Matth. 23. explicata reperias.

Propterea & sapientia Dei dixit: † Mittam ad vos Pro- † Matth.
phetas & Apostolos, & ex illis occident & persequentur, ut 23. d.
inquiratur sanguis omnium prophetarum, qui effusus est à
constitutione mundi à generatione ista, † à sanguine Abel, † Gene.
usque ad sanguinem Zachariæ, † qui perit inter altare & 4. b.
ædem. Ita duo vobis, requiretur ab hac generatione. Væ vo- † 2. Paral.
bis legis peritis, qui tulistis clauem scientiæ, ipsi non introiistis, 24. f.
& eos qui introibant, prohibuistis.

Quæ sapientia dixit se sapientes misuram, Prophetas
& Apostolos, imò discipulos, doctores & prædicatores,
nisi Christus, qui & hoc Matth. 23. pollicitus est. Ex illis
autem quosdam, non omnes occiderunt. Ideo quia patrū
suorum peccata hæditarunt, & maiora etiam fecerunt,
quia Christum crucifixerunt, & eius Apostolos persecu-
ti sunt, & ex finibus suis abegerunt, ideo digni sunt om-
nium peccatis & pœnis præcedentium homicidarum:
quos cum nouissent malè fecisse, nihilominus illos sunt
imitati, & fortè deteriora secuti: pro quibus supremo
damnantur supplicio: qui cum doctrinam diuinæ legis si-
bi tribuerent, ne dicam vsurparent, alios autem ingre-
di prohibebant, nec ideo quod profitebantur, exer-
cebant.

Cum autem hæc ad illos diceret, cœperunt Pharisei & le-
gisperiti grauius insistere, & os eius opprimere de mul-
tis, insidiantes ei, & querentes aliquid capere de ore eius, ut
accusarent eum.

Quod autem dicit: & os eius opprimere de multis:
pro opprimere, Græci codices nunc habent ἀποστομί(αυ),
quod significat obseruare quid aliquis dicat, siue frequen-
tibus interrogationibus, ut illaquees quempiam, interro-
gare. Quomodo sensus esset: cœperunt eum Pharisei &
legisperiti obseruare, aut de multis eum captiosè inter-
rogare. Interpres noster legit ἐπιτομί(αυ). Perperam au-
tem in suo codice Rober. Stephanus ἀποστοματί(αυ) po-
suit, quod significat memoriter dicere. Sed quid hoc ad
rem? quoniam implicabant verba vnus post alium, an
posset illum in quendam errorem, vel quid reprehen-
sione dignum inducere.

CAPVT DVODECIMVM.

Sub varijs similitudinibus armat Christus discipulos aduersus mundum, carnem, & diabolum: sub Iudai-
ca, inquam hypocrisis, persecutionibus, iudi-
cijs, auaritia, sollicitudine victus, in-
temperantia, distributione, &
aduersus hostem prouida cautione.

† Matth. 16. a.
Mar. 8. b.
† Matth. 10. c.
Mar. 4. c.
& 12. c.

Multis autem turbis circumstantibus, ita ut se in-
uicem conculcarent, cepit dicere ad discipulos
suos: † Attendite à fermento Phariseorum,
quod est hypocrisis. † Nihil enim opertum est,
quod non reueletur, neque absconditum, quod non scia-
tur. Quoniã quæ in tenebris dixistis, in lumine dicentur, &
quod in aure locuti estis in cubiculis, predicabitur in tectis.

Plus autem hoc loco expressit Lucas, quàm Mat-
thæus 16. innuens quod esset illud fermentum, dicens,
quod est hypocrisis. Nã tũ mala vita, tum mala doctrina
fermentũ dicitur: quòd vti modicũ fermentũ totam fari-
næ massam corrumpit & alterat, ita modica ab initio
vitia & hypocrisis, si permittuntur, totum gregem cui
miscentur, corrumpunt. Hanc autem profecquitur hy-
pocrisim, quæ quantumlibet occulta sit in verbis & ope-
rum simulatione, aut abscondita cogitatione, reuelabi-
tur tamen, & manifestè scietur in supremo iudicio in
conspectu domini: ✠ quia nec est qui se abscondat à ca-
lore eius. Sed & quæcunque tam submissa voce prædi-
cata etiam in aure, vel solitariè in occulto cubiculo, præ-
dicabitur palàm audientibus cunctis. Propterea non ar-
bitrentur Pharisei, nec sperent suam hypocrisim vitæ &
doctrinæ sibi fore vilem, sed in suam futuram condem-
nationem & maledictum.

✠ Pſal.
18. b.

Dico vobis amicis meis, ne terreamini ab his qui occidunt
corpus, & post hæc non habent amplius quid faciant. Oſten-
dam autem vobis quem timeatis. Timete eum, qui post-
quam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam: ita
dico vobis, hunc timeate. † Nõnne quinque passerres veniunt
dipondio, & vnus ex illis non est in obliuione coram Deo?

† Matth.
10. f.

Sed

Sed & capilli capitis vestri omnes numerati sunt. Nolite ergo timere, multis passeribus pluribus estis vos. † Dico † Matth. 10. d. autem vobis: Omnis quicumque confessus fuerit me coram hominibus, & filius hominis confitebitur illum coram angelis Dei. † Qui autem negauerit me coram hominibus, negabitur coram angelis Dei. Mar. 8. d. † 1. Tim. 2. b.

Incitauit Christus discipulos ad communia non formidanda pericula. Nunc ad vitæ periculum eos excitat, in nomine domini suadens non esse timendum: utpote qui dominus vitæ sit & mortis. Mors enim corporalis supplicij finis est, non animæ: Deus autem finis est vtriusque, supplicij scilicet animæ, si ipsum solum timeat, & corporis, si Deum sibi præstituatur finem. Mors igitur corporis timenda non est, quam animæ immortalitas reddit locupletiolem. Inde fidem illorum de vilioribus roborat, qui nec etiam passerulorum, aut capillorum nostrorum obliuiscuntur: ergo multo minus fidelium suorum. Cætera Matth. 10. latius patent.

† *Et omnis qui dicit verbum in filium hominis, remittitur illi: ei autem qui spiritum sanctum blasphemauerit, non remittetur. † Cum autem inducent vos in synagogas, & ad magistratus, & ad potestates, nolite solliciti esse qualiter aut quid respondeatis, aut quid dicatis: spiritus enim sanctus docebit vos in ipsa hora quid oporteat vos dicere.* † Matth. 12. c. Mar. 3. d. † Matth. 10. b. Mar. 13. b.

Ex quibus talem quæstionem format Ambrosius: Nunquid ergo maior est spiritus sanctus Christo, ut in Christum peccantes veniam consequantur, in spiritum sanctum delinquentes remissionem non mereantur adipisci? Sed vbi vnitas potestatis est, nulla comparationis est quæstio, neque controuersia magnitudinis, cum magnus sit dominus, & magnitudinis eius non est numerus. Hoc itaq; intelligendum est, quicumque dixerit blasphemiam aduersus Christi humanitatem, fortè scandalizatus quòd cum peccatoribus versetur, peccata palàm arguat, bibat, edat, dormiat, & quæ naturæ sunt humanæ propria faciat, si modò ignorantia dicat, remittetur ei: sin autem ex industria, videns ea quæ facit naturæ vires transcendere, ea nihilominus dæmoni ascribat, tunc in ea quæ DEI sunt, & tunc filio & spiritui sancto

communiam, quod est blasphemia in spiritum sanctum, indignum remissione, ut puta contra remissionis naturam, & finem militans. Cætera videas Matth. 12.

Ait autem ei quidam de turba: Magister, dic fratri meo, ut diuidat mecum hæreditatem. At ille dixit ei: Homo,

† Exo. 2. a quis me constituit iudicem, aut diuisorem super vos? di-

Act. 7. b. xitꝫ ad illos: Videte, & cauete ab omni auaritia: quia non abundantia cuiusquam vita eius est, ex his quæ pos-

† Eccl. 11. fider. Dixit autem similitudinem ad illos, dicens: † Homi-
e. 47. dist. nis cuiusdam diuitis vberes fructus ager artulit: & cogita-
cap. bat intra se, dicens: Quid faciam, quia non habeo quo
Sicur hi congregem fructus meos? Et dixit: Hoc faciam: Destruam
qui. horrea mea, & maiora faciam, & illic congregabo omnia
quæ mea sunt mihi, & bona mea, & dicam anime meæ:

Anima, habes multa bona posita in annos plurimos: requiesce, comede, bibe, epulare. Dixit autem illi Deus: Stulte, hac nocte animam tuam repetunt à te: quæ autem para-
rafasti, cuius erunt? Sic est qui sibi thesaurizat, & non est in Deum diues.

Docet hoc factò Christus, qui verus omnium iudex est, cum herciscundæ inter duos fratres & diuidendæ hæreditatis ius exercere noluerit, relinquendo vnicuique iurisdictionem suam, & auctoritatem, ut aduersum clericos non vsurpet clericus, neque contra. Corripit etiã Christianorum inter se auaritiam, ostendens de temporalibus & corporalibus negocijs nimium esse sollicitos, cum ait: Cauete ab omni auaritia. Vbi pro auaritia, Græcè est, *πλεονεξία*, quod significat nimiam ac plus habendi, quam par est, sollicita ac nimis anxiam cupiditatē. Quia inquit: non in abundantia cuiusquam vita est ex his quæ possidet, id est, quia nullius vita consistit in abundantia facultatum quas possidet. Ut enim immensas ac penè infinitas facultates quis habeat, non tamen vel horulam vnã tueri se potest, quo minus moriatur. Quod probat parabola sequenti cuiusdam diuitis: qui cum sollicitus nimium esset in congerendis bonis suis & fructibus, & iam congestis multos annos frui, epularique, ac genio indulgere proponeret, audiuit ea nocte sibi moriendum esse: mortuusque

tusque probauit non in facultatibus cuiusque, & bonis congeſtis vitam eius conſiſtere. Sic futurum dicit Chriſtus ei qui ſibi theſauriſat: cumque ditiffimus eſſe cenſeatur, pauperrimus tamen eſt, neque in Deum diues, quia fidem ac bona opera ſibi parare neglexit. Remanent enim in ſeculo inquit Ambroſius, cuncta quæ ſeculi ſunt, & pereunt nobis quæcunque congregantur hæredibus. Neque enim noſtra ſunt quæ non poſſumus auferre nobiſcum. Sola virtus comes eſt defunctorum, ſola nos ſequitur miſericordia, quæ cœleſtium dux præmia manſionum, pecuniæ vilis uſura tabernacula defunctis acquirat æterna: ſicuti domini præcepta teſtantur: Facite uobis amicos de mammona iniquitatis, &c.

Dixitque ad diſcipulos ſuos: Ideo dico uobis: † Nolite ſolliciti eſſe anime ueſtræ quid manducetis, neque corpori quid induamini. Anima eſt plus quam eſca: & corpus plus quam ueſtimentum. Conſiderate coruos, quia non ſeminant, neque metunt, quibus non eſt cellarium, neque horreum, & Deus paſcit illos. Quanto magis pluris eſtis illis?

†Mat. 6. d

Rom. 12. c

1. Pet. 5. b

Auſert à nobis Chriſtus nimiam curam rerum temporalium, non tamen laborem, & circa illas modicum exercitium, quas Deus modico confert labore. Si enim Deus conferat omnibus quod maius eſt, quid prohibet quin quod minus eſt, conferat: dat autem Deus corpus & animam, quid mirum ſi corpori animæque paſtum poſſit conferre. Quid igitur tanta ſollicitudine ueſtimenti cibi que corporis torquemur, cum etiam uolucres cœli & beſtias paſcat & alat, quæto magis corpus noſtrum paſcet & ueſtiet. Inter uolatilia cœli Lucas ſpecialiter coruos aſſumit, dicens: Conſiderate coruos. Quidam enim coruos aiunt pullos ſuos nuper natos non alere, ſed miro modo pabulum ad eorum os afferri quod hiantes ſuſcipiunt. Alij, quod coruus initio uidens pullos ſuos albis plumis, tanquam nothos relinquit, ſed interim rore cœleſti aluntur, aut uermiculis quibusdam circa os eorum uolitantibus. Vnde & ſpecialis de his mentio fit in ſcripturis, qui curæ Deo ſunt, Iob. 38. * Quis preparat coruo eſcam ſuam, quando pulli eius clamant ad Deum, eo quod non habeant eſcam? d.

*Iob. 38.

✠ Pfalm. 146. b. Et Pfalm. 146. ✠ Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum. Si igitur plus est rationale, quàm irrationale, Deus autem sine sollicitudine, sine cellario & horreo pascit irrationalia, multo magis quæ piaris sunt, pascet rationalia, propter quæ cuncta creauit irrationalia.

Quis autem vestrum cogitando potest adducere ad staturam suam cubitum unum? Si ergo neque quod minimum est potestis, quid de cæteris solliciti estis? Considerate lilia agri, quomodo crescunt: non laborant, neque nent.

† Mat. 6. d. ✠ Dico autem vobis, nec Salomon in omni gloria sua vestiebatur sicut unum ex istis. Si autem fenum quod hodie est in agro, & cras in cibatum mittitur, Deus sic vestit, quanto magis vos, pusillæ fidei? Et vos nolite querere quid manducetis, aut quid bibatis, & nolite in sublimi tolli. Hæc autem omnia gentes mundi quærent. Pater autem vester scit, quoniam his indigetis. ✠ Veruntamen primum querite regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adiciantur vobis.

Vult nos sollicitus bonis spiritualibus animæ, quàm temporalibus corporis insistere, primò quo ad corporis decorem, cum nec etiam cubitum, nec etiam palmum addere possumus, quod tamen Deus nobis inconsultis, & non cogitantibus facit. Ipsum etiam magis ornare potest, quàm quæcunque cogitatio nostra: qui magis ornata lilia plarasque herbas, quàm vnquam Salomon maximè ornatus cupidus fuerit vestitus & ornatus. Et tandem de victu, quid tantum curandum, quem gentes Deum ignorantes tam auidè quærent. Igitur ante omnia hæc querenda sunt spiritualia, scilicet regnum Dei perpetuum, & iustitia, siue præcepta eius nos iustificanta, & hæc temporalia nullo discrimine succedent illis. Cætera vide Matth. 6.

† Mat. 13. c. Nolite timere pusillus grex, quia complacuit patri vestro dare vobis regnum. ✠ Vendite quæ possidetis, & date elemosynam. Facite vobis sacculos qui non veterascunt, thesaurum non deficientem, in cælis: quò fur non appropiat, neque

neque tinea corrumpit. † Vbi enim thesaurus uester est, ibi † Mat. 6. d
 & cor uestrum erit.

Abductis à corporali sollicitudine fidelium mètibz, timere prohibet indigentiam corporalis necessitudinis, reuocatq; pusillum & humile electorum numerum ab illo seruili timore, quo sæpius reproborum grex afficitur: & qui diuitias habent, superflua in pios vfus erogent: & vbi velint cor suum figere, ibi thesaurisent. Cætera Matthæi. 6.

† Sunt lumbi uestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus uestris, & vos similes hominibus expectantibus Dominum suum, quando reuertatur à nuptijs, vt cum venerit & pulsauerit, cõfestim aperiant ei: † Beati serui illi, quos cum venerit Dominus, inuenerit vigilantes: Amen dico vobis, quod præcinget se, & faciet illos discumbere, & trāsiens ministrabit illis. Et si venerit in secunda vigilia, & si in tertia vigilia venerit, & ita inuenerit, Beati sunt serui illi.
 † Hoc autem scitote, quoniã si sciret pater familiãs qua hora fur veniret, † vigilaret utique, & non sineret perfodi domum suam. Et vos estote parati, quia qua hora non putatis, filius hominis veniet.

† De pœnit. dist. 1. ca.
 Qui sanctus.
 † Matth. 24. g.
 † Matth. 24. d.
 Mar. 13. g.
 † Apoca. 16. c.

Hoc loco lumborum præcinctio significat promptam & expeditam hominis voluntatem, ad mandata Domini omnia suscipienda & peragenda. Lucernæ autem in manibus, discretionem in agendis significant: aut ipsa fidei bonorumque operum exempla, quibus præluce-
 re alijs debent, maximè qui prædicando verbo Dei destinati sunt. Idem autem sunt quod lampades virginum, de quibus Matth. 25. Iubet ergo nos Dñs cū omni animi promptitudine & vigilantia aduetum suū ad nos siue in morte siue in generali iudicio præstolari, vt cum in domum cordis nostri venerit, iucundum illum ac lætum, vt redeuntem à nuptijs, læti quoque accipiamus. Addit autem ad hoc & præmiū, quod scilicet, si ita paratos nos inuenerit, ad æternum conuiuium excipiet, vbi transiens, ipse, ac singulos quosque conuiuias lustrans, eis ministrabit. Quod verò ait: Et si venerit in secunda vigilia, &c. significat quod quocunq; tempore, quacunque

etate ita paratos inuenerit, beati futuri sunt illi, quippe ad æternum conuiuium recipiendi. Quod verò ait: in tertia vigilia, aduerte quòd castrensis nox tantùm in tres hic vigilias distribuitur, vt Iudic. 7. vbi per mediã vigiliam, secunda intelligitur. 1. Reg. 11. per matutinam & vltimam vigiliam, tertia. Hoc autem per similitudinẽ probat de patrefamiliã dormiente, qui si fures vêturos sciret, non dormiret. Futurum autem iudicium & speciale & generale furi comparatur 1. Thessalo. 5. & 2. Petr. 3.

† 1. Thef.

5. a.

2. Pet. 3. c.

Ait autem ei Petrus: Domine, ad nos dicis hæc parabolam, an et ad omnes? Dixit autem Dominus: † Quis putat se esse fidelis dispensator et prudens, quem constituit Dominus supra familiam suam, ut det illi in tempore tritici mensuram? Beatus ille seruus, quem, cum venerit Dominus, inuenerit ita facientem. Verè dico vobis, quoniam supra omnia que possidet, constituet illum. Quòd si dixerit seruus ille in corde suo: Moram facit Dominus meus venire: et cæperit percutere seruos et ancillas, et edere, et bibere, et inebriari, veniet Dominus serui illius in die qua non sperat, et hora qua nescit, et diuidet eum, partemq; eius cum infidelibus ponet.

† De peccat. dist. 1.
Si sacerdos.

Audiens Petrus duplicem hominum differentiam, electorum ac reproborum, interrogat Petrus Christum, an de electis & reprobis simul. Respondet Christus, has parabolam intelligendas præcipue de prælatis, gregi dominico præfectis, qui dent gregi suo aptum pabulum doctrinæ euangelicæ. Qui secus autem fecerint, inutili seruo conferendi, qui non minus quàm infidelis, cum quo pars eius ponenda est, reputabitur. Cætera Matth. 24. videas.

† Dist. 37.

ca. Idco.

† Ille autem seruus qui cognouit voluntatem Domini sui,

et

Et non se preparauit, & non fecit secundum voluntatem Iaco. 4. d. eius, vapulabit multis: qui autem non cognouit, & fecit 23. q. 4. ca. digna plagis, vapulabit paucis. *Omni autem cui multum datum est, multum quæretur ab eo, & cui commendauerunt multa, plus petent ab eo.* Ea vindicta.

Facit Christus duo genera malorum seruorum. Alterum enim qui voluntatem domini sui planè nouit, cuiq; plura tradita sunt talenta. Alium qui non planè nouit, cuiq; pauciora tradita sunt talenta: quorum hic paucis, ille plagis vapulabit multis. Quod exemplum prælati & sacerdotibus Ecclesiæ, & bonorum eius dispensatoribus aptè proponitur, vt sciant sibi grauem in futurum subeundam pœnam cum reprobis, si secularibus intenti delictijs, vbi norunt domini voluntatem, esse circa spiritualia dispensanda versandum, familiam autem Domini, plebemq; sibi commissam gubernare neglexerint. Has autem multas & paucas pœnas non dicit minus vel diutius durabiliores, quæ perpetuo æternumq; durant, quia in inferno nulla est redemptio. His igitur non finem, sed supplicij indicat diuersitatem: quoniam si in domo patris æterni mansiones diuersæ sunt, iuxta cuiusq; mercedis gloriam: ita in inferno varia pœnarum genera, quædam alijs seueriora, quædam profundiora tormentorum genera, aliàs leuiora, vt Prou. 9. In profundis inferni conuiuæ eius.

Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt accendatur?

Ignis hoc loco aut diuinum amorè significat, aut euangelicum sermonem, vt Cuiyllus ait: Ad hoc enim Christus in terram venit, id est, ad terrenos homines descendit, vt ad diuinum ipsos amorem inflammaret, & prædicationem inter illos euangelicam fereret. Et quid volo inquit, nisi vt huiusmodi ignis accendatur, id est, vt magis magisq; dilatetur ac crescat: imò secundum Matthæum, vt ardeat. Græca quæ nunc extant, secus habet, scilicet, *χρὸς τὸ θεῶν εἰς ἡμᾶς ἀνέφθου*, id est, & quid volo, si iam accensus est? Interpretes noster legit, *τὸ θεῶν εἰς ἡμᾶς ἀνέφθου*, id est, & quid aliud volo, quàm vt modò accendatur?

Baptisma

Baptismo autem habeo baptizari, & quomodo coarctor vsque dum perficiatur?

Mors Christi baptismus dicitur: quia quemadmodum in sancti baptismi lauacro baptizati sordes eluuntur, ita in Christi morte per eius sanguinem abluta sunt, non sua, qui peccatum non fecit, sed nostrae omnium sordes atque iniquitates, quicumque in mortem ipsius baptizari sumus. Itaque baptismo habeo baptizari, nihil aliud significat, quam ego mortem toleraturus sum, & quomodo coarctor donec perficiatur? id est, nec desinam angī ac cruciari, vsque dum eam pro salute hominum obiuerim.

† Matth. 10. f. 7 28. q. 1. ca. 1. † Putatis quia pacem veni mittere in terram? Non dico vobis, sed separationem. † Erunt enim ex hoc quinque in domo una diuisi, tres in duos, & duo in tres. Diuidentur pater in filium, & filius in patrem suum: mater in filiam, & filia in matrem: socrus in nurum suam, & nurus in sororum suam.

Si Christus non venerit pacem missurus in mundum, quomodo dixit: Pacem relinquo vobis, pacem mea do vobis, nisi quia Deo magis intendit, quam hominibus obediendum, quod diuina humanis posthabenda non sunt. Non igitur dicit parentes renunciare debere filiis, nec filios parentibus, sed Deum omnibus praefereudū. Nam si parentibus obediendum est, quāto magis auctori parentum. Nec enim beneficium acceptum magis diligere debes, quāto eum a quo accepisti. Quod si parentes a diuina religione deficient, hos Deo posthabere debes. Quod autem ait: Erunt enim ex hoc, & Græcè, ἀπὸ τῆς ὥρας, significat ex nunc, siue a tempore euangelicæ prædicationis. Euangelium enim fecit vt dissideret diuidereturq; pater a filio, socrus a nuru, & mater a filia: dum euangelium quod alter apprehendit, alter reijcit, inter affines oriuntur dissidia & similitates. Ampliora videbis Matth. 10.

† Matth. 16. a. Marc. 8. b. † Dicebat autem ad turbas. Cum videritis nubem orientem ab occasu, statim dicitis: Nimbis venit, & ita fit. Et cum Austrum stantem, dicitis: quia astitus erit, & fit. Hypocrisis.

pocrite, Faciem cæli & terræ nostris probare, hoc autem tempus quomodo nō probatis? Quid autem & à vobis ipsis non iudicatis quod iustum est.

Arguit autem Phariseos Hypocritas, quod cùm ex signis ipsis aëris tempestatem agnoscunt, tempus autem Messiaë ex evidentioribus signis ipsis, quæ dicta sunt à Prophetis, non agnoscunt. Cur autem inquit, ex vobismetipsis nō iudicatis quod iustum est? quasi diceret, nequaquã externis vobis opus est testimonijs ad iustè vereque iudicandum, Messiam esse vobiscum, ex vobismetipsis conscientiaë testimonio, nisi obstaret affectus, per opera quæ facio iudicare id possitis. Cætera Matth. 16. videas.

† Cùm autem vadis cum aduersario tuo ad principem, in
† Mat. 5. d
via da operam liberari ab illo: ne fortè trahat te ad iudi-
cem, & iudex tradat te exactori, & exactor mittat te in
carcerem. Dico tibi, nō exies inde, donec etiam nouissimum
minutum reddas.
& 18. g.

Aduersarius noster est omnis virtutis vsus iuxta Matthæum, omnisque Apostolicus atque Propheticus sermo, quo in tota vita cogimur ad bene beatæque viuendum, & diuina sequenda mandata. Iuxta Lucam vero diabolus est, de quo 1. Petri. 5. ✠ Aduersarius vester diabolus tanquam Leo rugiens circuit quem deuoret, cui resiste fortes in fide. Hic præcipue, vt ait Ambrosius, qui serit illecebras delictorum, vt habeat in supplicio participes, quos habuit in errore consortes: atque ideo socios querit ad culpam, vt obnoxios prodat ad pœnã. Princeps autem ad quem ducimur, Deus est pater. Iudex autem, CHRIS TVS, cui pater omne iudicium dedit. Exactores autem nostri sunt, de quibus dicit: Exibunt angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminũ ignis, ibi erit fletus & stridor dentium Reliqua Matth. 5. inuenies.

✠ 1. Pe.
5. b.

Christus additis à Pilato occisus Galileis, & turri Siloë, indicat non esse iudicandum si quid mali fortè proximo contingat, quod perfici parabola probat, ita vel deterius futurum, nisi pœnitentiam agant.

Inde contractam sanat mulierem, & sub parabolis sinapis, fœrmenti, & angustæ portæ, viam paradisi docet esse apertam pœnitentibus, impœnitentibus clausam.

A Derant autem quidam ipso in tempore, nunciantes illi de Galileis, quorum sanguinem Pilatus miscuit cum sacrificijs eorum. Et respondens dixit illis: Putatis quod hi Galilei præ omnibus Galileis peccatores fuerint, quia talia passi sunt? Non, dico vobis: sed nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis, sicut illi decem & octo, supra quos cecidit turris in Siloë, & occidit eos: putatis quia & ipsi debitor es fuerint præter omnes homines habitantes in Ierusalem? Non, dico vobis: sed si pœnitentiam non habueritis, omnes similiter peribitis.

† Ezechi.
18. c.

Ecccl. 13. d.

Act. 3. d.

Matthæi.
12. c.

Marc. 11. c.

Ex historia de Galilæis inter sacrificandum à Pilato occisus, nihil aliud scriptum reperio, nisi de his qui Iudæ Galilæo adhæserunt, qui sollicitabant ad defectionem populos, censum nihil aliud, quàm manifestam seruitutis professionem esse dicitas, & vniuersam gètem ad tuendam libertatem adhortans. In quibus accusati sunt, tanquam qui à Cæsare defecissent, & Galilæam seditione aduersus ipsum repleuissent. Cùm ergo quodam tempore congregati sacrificarent, misit ad eos Pilatus milites, quorum sanguinem sacrificijs eorum miscuerunt. Similiter nil aliud de 18. à turri Siloë occisus. Ex quibus docet Christus, non esse propterea temerè iudicandum de ijs quibus aduersa plerunq; inopinatò accidunt. Neque enim grauiores propterea peccatores fuisse oportet, quod grauius ceciderint. Quinimo docet, nisi respuerint, simili, aut maiori damnationi fore obnoxios. In quo factò.

facto maximè dānat eos qui tā leuiter de proximo iudicāt ex his externis afflictionibus, cū sēpissimè in hac vita fiat, vt qui meliores sūnt, grauibz atterātur molestijs.

Dicebat autem & hanc similitudinem: Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua, & venit quærens fructum in illa, & non inuenit. Dixit autem ad cultorem vineæ: Ecce anni tres sunt ex quo venio quærens fructū in ficuinea hac, & non inuenio. Succide ergo illam, vt quid etiam terram occupat? At ille respondens dicit illi: Domine, dimitte illam & hoc anno, vsque dum fodiam circa illam, & mittam stercore, & si quidem fecerit fructum: sin autem, in futurum succides eam.

Cū ergo Iudæos hæc referentes monuisset ne ita leuiter iudicarent, & minatus esset illis omnibus eundem interitum nisi pœnitentiam agerent, addit parabolam, quæ rē ante oculos poneret, & quod futurum erat, cauendū admoneret. Parabola satis ex textu nota est, cuius explicatio est. Quemadmodū enim ficum iā tres annos inutilē cū succidere pararet vineæ dominus, ad preces coloni in alterum annum pepercit, si fructum faceret, seruandæ, sin minus, succidendæ. Ita, & reliquos Iudæos non minoris forsitan flagitij reos fuisse, quàm Galilæos illos qui fuerant à Pilato occisi, aut Ierosolymitæ à turri Siloë oppressi. Patienter ad pœnitentiam Deus expectat, non solum tres, sed & plurimos annos, sed metuendum est ne dolorem tarditate compenset, nisi citius resipuerint, quia futurum est vt omnes perdantur.

Erat autem docens in synagoga eorum sabbatis. Et ecce mulier quæ habebat spiritum infirmitatis annis decem & octo, & erat inclinata, nec omnino poterat sursum respicere. Quam cū videret Iesus, vocauit eam ad se, & ait illi: Mulier, dimissa es ab infirmitate tua. Et imposuit illi manus, & confestim erecta est, & glorificabat Deum. Respondens autem archisynagogus, indignans quia sabbatis curasset Iesus, dicebat turbæ: Sex dies sunt in quibus oportet operari, in his ergo venite, & curamini, & non in die sabbati.

Ficus sterilis synagogam designat diutius expectatam,
Ff in qua

in qua prædicans mulierem curam, id est, Ecclesiam curavit, quæ nec nisi terram & lutea idola curabat, ad cælum pro synagoga erecta est. Vnde consequenter post sermonem de ficulnea docet in synagoga, innuens fructum in ficulnea quærere, & non inuenire, idem esse, atque in synagoga prædicare, & non audiri. Ex synagoga igitur & in synagoga erigit Ecclesiam, quæ ut terrena sola sapiebat, quæ sursum de cætero saperet, & non quæ super terram. Pro inclinata autem Græcè est, *εὐχρόνω ἰδούα*. Est autem *εὐχρόνω*, deorsum inclinari & aspicere. Significat autem hic Lucæ mulierem præ longa infirmitate degrauatam & diminutam, quæ omnino sursum aspicere non poterat. Neque ut Græca habent, *ἀραξὺ φαί*, id est, sursum aspiciebat. Est autem *ἀραξὺ φαί* oppositum τῷ *εὐχρόνω*, significatque oculos & caput erigere, ac sursum in cælum aspicere. Maius est autem Christi in mulierem hanc beneficiū, quod vltro nec inuitatus eam sanat: cuius factū agrè ferēs archisynagogus, nequaquam Christū aggredi audet, sed turbas quæ curationis gratia venerant, arguit, quod die sabbati venissent. Cuius hypocrisim reprehendit christus similitudine sequenti.

‡ Matth.
12 b.
‡ Mar. 2. d

Respondens autem ad illum dominus, dixit: † Hypocritæ, Vnusquisque vestrum sabbato non soluit bouem suum aut asinum à præsepio, & ducit ad aquam? Hanc autem filiã Abraham, quam alligauit Satanãs ecce decem & octo annis, non oportuit solui à vinculo isto die sabbati? Et cum hæc diceret, erubescerant omnes aduersarij eius: & omnis populus gaudebat in vniuersis que gloriose fiebant ab eo.

Hos ideo hypocritas vocat, quod sabbatum cæteris omnibus præterre simulabant, & Dei legem scire, qui tamen illam ignorabant, cum irrationalia rationalibus præferrent. Dixit itaq; illis: Vtrum melius est rationale, an irrationale curare: nonne rationale? si igitur die sabbati gregem vestrum, armentaq; curatis, utpote pascendo & adaquando, quanto magis hanc mulierem curandam iudicate, quæ tenuit Satanãs 18. annis ligatam. Filiam autem Abraham vocat, propter imitationem fidei Abraham, qua sanari se posse credidit. Quod igitur si bouis aut asini adaquandi curam haberent etiam sabbato, filiã utique

que Abrahæ sanari non ægrè ferrent. Vnde de dictis Christi quidam erubescabant, siculneæ sterili similes se ostendentes: alij gaudebant, ac filiâ Abrahæ, id est, Ecclesiam se spectare declarantes.

Dicebat ergo: Cui simile est regnum Dei? & cui simile æstimabo illud? † Simile est grano sinapis, quod acceptum homo misit in hortum suum, & creuit, & factum est in arborem magnam: & volucres cæli requieuerunt in ramis eius. Et iterum dixit: Cui simile æstimabo regnum Dei? † Simile est fermento, quod acceptum, mulier abscondit in farinæ sata tria, donec fermentaretur totum. Et ibat per ciuitates & castella docens, & iter faciens in Ierusalem. † Matth. 13. d. Marc. 4. c. † Matth. 13. d.

Per vtranq; enim harum parabolarum fidei augmentum in Ecclesia Dei in sinuat. Quemadmodum enim granum sinapis paruū admodū videtur, feminatum aut paucis diebus ita augetur, vt cætera superet olera: ita fides prædicata minor alijs scientijs humanis iudicatur, pauco verò tempore oēs faciliè artes excellit. Ita de fermento pasta immisso. De quibus latius 13. ca. Matt. differuimus.

Ait autem illi quidam: Domine, si pauci sunt qui saluântur? Ipse autem dixit ad illos: † Contendite intrare per angustâ portam: quia multi, dico vobis, querent intrare, & non poterunt. † Cum autem intrauerit paterfamilias, & clauserit ostium, incipietis foris stare, & pulsare ostium, dicentes: Domine, aperi nobis. Et respondens dicit vobis: Nescio vos vnde sitis. Tunc incipietis dicere: Manducauimus coram te & bibimus, & in plateis nostris docuisti. Et dicit vobis: † Nescio vos vnde sitis. † Discedit à me omnes operarij inquitatis. Ibi erit fletus, & stridor dentium. Cum videritis Abraham, & Isaac, & Iacob, & omnes prophetas in regno Dei, vos autem expelli foras. Et venient ab Oriente, & Aquilone & Austro, & accumbent in regno Dei. † Et ecce sunt nouissimi, qui erant primi, & sunt primi, qui erant nouissimi. † Mat. 7. e. † Mat. 7. f. & 25. g. † Psal. 6. d. † Mat. 7. d. & 25. d. † Mat. 19. g. & 20. b. Marc. 10. e.

Querere aut, an pauci, an multi admodū inutile visum est Christo, vt nequaquam respondendum existimauit, sed solum quærendum esse modum, quo quis saluari possit,

possit, & ad æternam peruenire salutem: ad quã per angustam portam ingredi oportere suadet. Angusta autem porta dicitur, quæ ex utroque latere comprimit ingrediẽtem, ne de via ad dexteram vel sinistram vsquam delectat, cum vtrunque via sit periculosa: & hæc est via virtutis, cuius ingressus semper difficilis est & angustus, vti vitiorum, patens est ac facilis. Multi autem contentendunt per eam intrare, & non poterunt, quia non studio contenderunt, sed perfunctoriẽ ac negligenter. Ideoq; cum reuersus paterfamiliã, ad generale iudicium scilicet, domum intraverit, ostium q; clauerit, hoc est, cum nulliã patebit post iudicij tempus pœnitendi locus, siue vniuersalis, siue particularis, ingredi postulantes excludet, frustra familiaritatem, quam olim cum eo habuerunt, allegantes, ob idque magis indignantes, quod se exclusit Abraham, Isaac & Iacob intromitti videbunt, neque illos modò Iudaici generis patres, sed ab omni orbis parte gentes, olim sibi tam inuisas: tuncq; erunt primi nouissimi, & nouissimi primi.

In ipsa die accesserunt quidam Phariseorum, dicentes illi: Exi, & vade hinc, quia Herodes vult te occidere. Et ait illis: Ite, & dicite vulpi illi: Ecce, eijcio dæmonia, & sanitates perficio hodie & cras, & tertia die cõsummor. Veruntamen oportet me hodie & cras & sequenti die ambulare: quia non capit prophetam perire Ierusalem.

Pharisæi videntes Galilæos penè omnes ad Christum deficere, ac multum sibi lucrum inde decedere, plurimumq; autoritatis suæ imminui, quasi Christo beniuoli, dolosi illi suadent, vt propter Herodis metum inde discedat. Quem tamen Christus ostendit nihil se metue re, inquitens: dicite vulpi illi, &c. quasi dicat: & si sæuus est, ac præterea cautus, nihil est tamẽ quod verear: quippe qui dæmonijs ipso deterioribus superior sum, vtpote quæ eijcio, & sanitates perficio hodie & cras, id est, paululum adhuc temporis curam me Galilæorum habere oportet, & eis prædicando, & eorum ægros sanando, & tertia die cõsummor, Græcè *πλάσμα*. Tertia autem die hoc loco non significat certum & determinatum tempus, sed ad breue post tempus. *τὸ ἄμυρον* autem sumi-

sumitur à Grego. Nazianzeno pro morte & martyrio consumi. Vnde & martyres plerunque *τελευτήσας* appellat. Vnde Christi sensus est, & tertia die, hoc est, per breue tempus, non pro Herodis arbitrio, sed iuxta definitum à patre tempus passione consumar, aut consummabor. Vnde non male quidam codices consummor habebat. Veruntamē oportet me hodie & cras, & sequēti die, hoc est, per aliquantulum tempus ambulare, id est, proficisci, Græcè *πορεύσθαι*, in Ierusalē scilicet, vt Dionysi. Carhusia. explicat. Nam quod Caietanus explicat, oportet me hinc abire itinere trium dierum, vide Topographiam. Certē ad *πορεύσθαι*, id est, ambulare seu proficisci, supplendum est in Ierusalem, propter id quod sequitur: Quia non capit prophetam perire extra Ierusalem. Vbi pro verbo capit, Græce est, *ὑδέχεται*, quod & significat impersonaliter sumptum, fieri potest, contingit, vsu venit: quod nouissimū mihi hoc loco aptius quadrare videtur, q̄ fieri non potest, quo modo vertit Erasmus. Nam fieri potest, & aliquādo factū est, vt extra Ierusalem prophetæ perirent: vt & Ieremias in Aegypto. & Ezechiel in Chaldæa. Ideo melius est vertere, nō vsu venit, id est, non communiter accidere videtur, vt extra Ierusalem prophetæ occidantur. Quod est, & quia licet me Herodes existimet prophetam, non putet me in Gallæa occidere, sed quia nō expedit me perire extra Ierusalem post multos alios prophetas.

† Ierusalem Ierusalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui mittuntur ad te. Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum auis nidum suum sub pennis, & noluisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Dico autē vobis, quia non videbitis me, donec veniat, dum dicetis: Benedictus qui venit in nomine Domini.

† Matth.
23. d.

Quasi diceret: quibus modis te saluem, qui ad te saluandum omnes extendi neruos, quo pacto putas sanari, quæ nullum admittere vis medicum? Misi ad te Isaiam, & ipsum serrasti: misi Ieremiam, ipsum incarcerationasti & lapidasti: Barachie filium, & occidisti: Ezechiel, & excerebrasti. Omnibus enim modis te saluare tentavi, non minus quàm gallina, vel alia auis pullos suos fouet sub alis,

& noluit. Quid igitur superest, nisi ut ciuitas vestra penitus diruatur in acerum. Cætera Matth. 23.

CAPVT DECIMUMQVARTVM.

Inuitatus Christus à quodam Pharisæo ad prandiū, hydropticum sabbato sanat, quod probat licere. Vnde super inuitatis ad cœnam cohibet eorum ambitionem, & docet humilitatem, ac sub similitudine turris ædificandæ, & belli parandi, docet humilitatis religionem.

ET factum est cum introisset Iesus in domum cuiusdam principis Pharisæorū sabbato manducare panem, & ipsi obseruabant eum. Et ecce homo quidam hydropticus erat ante illum. Et respondens Iesus dixit ad legisperitos & Pharisæos, dicens: † Si licet sabbato curare? At illi tacuerunt. Ipse verò apprehensum sanauit eum, ac dimisit. Et respondens ad illos dixit: Cuius vestrum asinus aut bos in puteum cadet, & non cōtinud extrahet illum die sabbati. Et non poterant ad hæc respondere illi.

† Matth.
12. b.
Marc. 3. a.
Sup. 6. b.
& 13. c.

Cum Christus Pharisæos sæpius taxaret tanquam inuidos & ambitiones, hic Pharisæus volens persuadere Christo, quod nec illi inuideret, inuitauit eum die sabbati. Cæteri verò Pharisæi obseruabant eū, si quid præter legem aut eorum ceremonias diceret aut ageret. Hydropticus autem hic erat Christo confidens, non tamen propter sabbatum & Pharisæos sanitatem petens: quem Dominus prospiciens, à Pharisæis petit, an liceret sabbatis curare? Ad cuius verbum tacuerunt: vnde apprehensum illum sanauit. Cætera patent capite superiore de muliere inclinata.

Dicebat autem & ad inuitatos parabolam, intendens quomodo primos accubitus eligerent, dicens ad illos: Cum inuitatus fueris ad nuptias, † non discumbas in primo loco, ne fortè honoratior te sit inuitatus ab illo, & veniens is qui te & illum vocauit, dicat tibi: Da huic locum: & tunc incipias cum rubore nouissimum locum tenere. Sed cum vocatus fueris, vade, recumbe in nouissimo loco, ut cum venerit qui te inuitauit, dicat tibi: Amice, ascende superius: tunc

† Pro. 25. a

erit

erit tibi gloria coram simul discubentibus. † Quia omnis qui se exultat: humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur.

† Matth.
23. b.
Iaco. 4. c.
Ius. 18. e:

Nota ex hac historia, qua princeps Phariseorum Christum conuiuium excepit, non inhiberi conuiuia, modò frugi sint & moderata. Quibus aut rarò, aut nunquam Christus affuit, quin corporale aliquod beneficium alicui præstaret, aut salubrem aliquam doctrinam impartiretur, cuiusmodi & nunc, Phariseorum obseruans pharisaicam, iubens non primos accubitus ambire, imò contrà, nouissimo loco sedere: quòd fugientes honores honor consequitur: honorè verò cõsectantes honor fugit.

Dicebat autem & ei qui se inuauerat: Cùm facis prandium aut cœnam, noli vocare amicos tuos, neq; fratres tuos, neque cognatos, neque vicinos, neque diuites, ne fortè te & ipsi reuident, & fiat tibi retributio. † Sed cùm facis conuiuium, uoca pauperes, debiles, claudos, & cæcos, & beatus eris: quia non habent retribuere tibi. Retribuent enim tibi in resurrectione iustorum.

† Tob. 4. b
Prou. 3. b.

Aliud quoque salubre Phariseos docet, iubens ad conuiuia cæcos, pauperes, & claudos, id est, omnes rependendi beneficij impotes potius inuitemus, quàm amicos, & diuites, qui rependere possint. Sane hoc autem intelligendum est, non quòd alendæ amicitie gratia affines, cognatos, etiam diuites ad conuiuium vocare non possimus, sed quòd misericordie potius, quàm rei alterius gratia instituta sunt conuiuia. Neque magnum aliquid fecisse nos putemus, si retributionem sperantes, conuiuio diuites exceperimus.

Hæc cùm audisset quidã de simul discubentibus, dixit illi: † Beatus qui manducabit panem in regno Dei. At ipse dixit ei: Homo quidam fecit cœnam magnam, & vocauit multas. Et misit seruum suum hora cœnæ, dicere inuitatis ut uenirent, quia iam parata sunt omnia. Et cœperunt simul omnes excusare. Primus dixit ei: Villam emi, & necesse habeo exire & uidere illã. Rogo te habe me excusatum. Et alter dixit: Iuga boum emi quinque, & eo probare illa. Rogo te habe me excusatum. Et alius dixit: Vxorem duxi, &

† Matth.
23. a.
Apo. 19. b

ideo non possum venire. Et reuersus seruus, nunciauit hæc domino suo. Tunc iratus paterfamilias, dixit seruo suo: Exi cito in plateas, & vicos ciuitatis, & pauperes, ac debiles, & cæcos, & claudos introduc huc. Et ait seruus: Domine, factum est ut imperassti, & adhuc locus est. Et ait dominus seruo: Exi in vias & sepes, & compelle intrare, ut impleatur domus mea. Dico autem vobis, quod nemo virorū illorum qui vocati sunt, gustabit cœnam meam.

Cum dicit: Beatus qui manducabit panem in regno Dei. Si de carnaliter sapientibus erat hic Phariseus, & licem censebant eum, cui in temporaliregno Messie genialiter cum eo epulari contingeret: sin spiritualiter, sapiebat. Manducare panem in regno Dei, est in Ecclesia triumphante Dei visione perfrui. Quod hac parabola probat, ostendens hoc quidem regnum Iudæis primò paratum, & ad hoc venisse, ut eos huc introduceret: sed dum eos tantis implicitis negotiationibus terrenis & temporalibus, cogere tur seruos mittere ad gentes. Cætera patent Matth. 22.

†28.

Ibant autem turbæ multæ cum eo, & conuersus dixit ad illos: † Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus. † Et qui non baulat crucem suam, & venit post me, non potest meus esse discipulus.

Videns Iesus huius turbæ plurimos ipsum sequi paratos, parētum verò & amicorum amore remorari, paucis concludit quæ impediunt Christi fieri discipulum, qui cæteris omnibus præponendus est, inò propriæ voluntati. In quo vides, inquit Isidorus, quanti sit discipulum esse Christi, & Christianā profiteri philosophiam, hoc est, esse verè Christianum: quo nomine nemo dignus hic esse ostenditur, qui huic philosophiæ quicquā quamuis magnum, quamuis charum præposuerit, sed & suam voluntatem iubetur abnegare, si diuinæ fuerit contraria voluntati. Latius patent Matth. 10. & 16. cap.

Quis enim ex vobis volens turrim edificare, nonne prius sedens cōputat sumptus qui necessarij sunt, si habeat ad perficien-

sciendum: ne postquã posuerit fundamentũ, & non poterit perficere, oēs qui vident, incipiant illudere ei dicentes: Quia hic homo incepit ædificare, & non potuit consummare.

Hæc parabola architecti & imperatoris docet nullum vitæ institutum, nihilq; planè temerè à nobis suscipiendum, quod non ante animo expenderit, alioqui deridendos nos orbi propinamus. Itaq; qui Christum sequi incipit, expendere debet, num omnibus renunciare possit, qui alioqui non potest esse aptus Christi discipulus. Quod autem ait: Nonne prius sedens computat sumptus qui necessarij sunt, si valeant ad perficiendũ? Græcè, οὐχι πρῶτον καθίσας ἑκφίλει τὴν δαπάνην, ei ἕχεται ἔσθως ἀπαρτίσιμον, id est, Nonne prius apud se (id enim mihi significare videtur καθίσας, id est, sedens) reputat & computat, qui futuri sint sumptus, num scilicet habeat, quibus ad iustam turris absolutionem opus sit, & sufficiat, ἀπαρτίσει enim significat ita rem absoluere, vt nihil desit. Vide Budæum in Commenta.

Aut quis rex iturus committere bellum aduersus alium regem, non sedens prius cogitat si possit cum decem millibus occurrere ei qui cum viginti millibus venit ad se? Atroquin adhuc illo longè agere, legationem mittens, rogat ea quæ pacis sunt. Si ergo omnis ex vobis, qui non renunciat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.

Quod ergo in hac similitudine cõmittendi belli miteda sit legatio ad ea quæ pacis sunt requirenda: quia si quis audiat aliquẽ sibi intentare bellũ, contra quẽ se viri bus imparem agnoscit, nunquam hosti concreditur, nisi sciat se optime ad bella instructum, & quot sibi necessarij, militibus munitum: ita est de bello spirituali aduersus Satanam: de quo Paulus. Ephe. 6. ✠ Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus & potestates, aduersus mudi rectores tenebrarum harũ, contra spiritualia nequitia in celestibus.

✠ Ephe. 6. b.

† Bonum est sal. Si quoque sal euauerit, in quo condietur? neque in terram, neque in sterquilinum vtile est, sed foras mittetur. Qui habet aures audiendi, audiat.

† Mat. 5. b
Mar. 9. g.

Diuersis modis sal apud Evangelistas accipitur. Apud

Ff 5 Mat.

Matthæum 5. ca. vbi dixit Apostolis: Vos estis sal terræ, &c. vbi latius explicuimus. Marci verò 9. cap. pro fide, seu dilectione capitur, cùm dicitur: Habetis in vobis sal. Lucas verò pro verbo domini, & apto ad docendū sermone, quasi diceret: Si Dei sermo prauis corrumpatur doctrinis, neque vtilis erit prædicatori, & multo minus auditori. Vide Matth. 5. & Mar. 9.

CAPVT DECIMVM QVINTVM.

Ex parabola centesimæ ouis inuentæ, & drachmæ decimæ, & filij prodigi reuertentis, concludit Christus peccantia fructum contra Pharisæos murmurantes, cur ipse frequentaret peccatores, & discumberet cum illis.

†Mat. 9. b
Mar. 2. d. **E**rant autem appropinquantibus ei publicani & peccatores, ut audirent illum. † Et murmurabant Pharisæi & scribæ, dicentes: Quia hic peccatores recipit, & manducat cum illis.

Quia Christus regnum Dei promittebat peccantibus, appropinquabāt ad eum publicani, exercentes publica munia Imperatoris, tributa, vectigalia, & huiusmodi principum redditus: & peccatores, qui minora exercebant officia, vt cambia, vsuras, & huius: quæ omnia scribæ & Pharisæi abhorrebant, tanquam peccata publica, & ideo Christum abominabilem censebant, qui vt plurimum diuertebat ad illos, vt eos à peccatis suis retraheret, propter quos præcipuè missus fuerat, vt ipse superior dixit: Non veni vocare iustos, sed peccatores ad peccantiam.

†Matth. 18. b. *Et ait ad illos parabolam istam, dicens: † Quis ex vobis homo, qui habet centum oues, & si perdidit unam ex illis, non dimittit nonaginta nouem in deserto, & vadit ad illam quæ perierat, donec inueniat eam? Et cum inuenit eam, imponit in humeros suos, gaudens, & veniens domum, conuocat amicos & vicinos, dicens illis: Congratulamini mihi, quia inueni ouem meam quæ perierat. † Dico vobis, quòd ita gaudium erit in celo super uno peccatore peccantiam agente, quàm super nonaginta nouem iustis, qui non indigent peccantia.*

†50. dist.
Quia san-
ctitas sua.
†6. q. 7. ca.
peccan-
tiam.

Quàm

Quàm grati Deo, modò ad bonam frugem sese recipiât peccatores, docet tribus sequētibus parabolis Christus: quanquam illi & prædicatoribus omnibus Evangelicis curæ esse debeant. Ab hoc autè loco vsq; ad hûc dico vobis: Vide Matth. 18. Quod verò ait: ita gaudium erit in cœlo super vno peccatore pœnitentiam agente, quàm super nonaginta nouem iustis: caue propterea intelligas magis à Christo peccatorem vnum pœnitentē, quàm nonaginta nouem iustos diligi, & magis gaudere, pro vno pœnitente, quàm si nonaginta nouem pœniterent: nam vnâ Mariâ plus omnibus peccatoribus pœnitentibus dilexit: Sed consueto modo intelligendum est, quo amplius exultare solemus de rebus aliquibus, quanto desperatiores fuerūt, ac maiori in periculo: quòd ob reipeditâ inuentionem specialis quædam ac noua exultatio sese in nobis exerit.

Aut quæ mulier habēs drachmas decem, si perdidit drachmam vnâ, nōne accendit lucernam, & euertit domū, & querit diligenter, donec inueniat eam? Et cū inuenierit, conuocat amicas & vicinas, dicens: Congratula rini mihi, quia inueni drachmam quam perdideram. Ita, dico vobis, gaudium erit coram angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente.

Similis est ratio de muliere quæ ex drachmis decem perditâ vnâ omni studio & diligētia perquirit, & accensa lucerna totam domū euertit, siue euertit, pro quo Græcè est ἀπαύω, euero, vbi facilis est mutatio r in t. Inuēta autem drachma ad congratulandū sibi vicinas inuitat. Vult autem ijs parabolis Christus, quòd si tanto studio res perditas etiam minimi valoris perquirunt mortales, nihil mirum sit, si factor ipse & omnium cōditor ad saluandos peccatores omnes ad sui imaginem factos & similitudinē, multo studio recuperare studet, & seruare. Hinc est, quòd per parabolas superiores docuit vitare ocium, arrogantiam, nimiam circa terrena occupationem, & earum perpetuis prælationem: nunc spem veniæ promittens, pœnitentiæ demonstrat fructum. Ideo tres nobis proponit parabolas, pastoris, mulieris, & patris. Pastor, CHRISTVS perditam venit quæsiturus ouem ex
singul-

singulari misericordia, quam inuentam super humeros ad caulas reuehit. Mulier, Ecclesia quasi mater requirit, nullis laboribus parcit, vt drachmam, scilicet animam rationalem ad numerum denarium reuocet. Pater, Deus redeuntem filiū suscipit & vestit, ac sibi reconciliat, & recipit post pœnitentiam. Est autem drachma idem quod denarius, valens tres solidos cum dimidio. Quod autem hic dicit Christus, quod est gaudium angelis in cœlo super vno peccatore pœnitentiam agente, manifestū hinc est, quod sanctis in cœlo pœnitentię nostrę innotescūt, & consequenter orationes nostrę. Quod maximè nota propter eos qui dicūt frustrā sanctos à nobis orari, quod illos preces nostrę lateant. Non enim simpliciter angelis dixit, ne custodes hominum intelligeres, scilicet angelos, sed angelis in cœlo, & alijs beatis in cœlo.

Ait autem: Homo quidam habuit duos filios: & dixit adolescentior ex illis patri: Pater, da mihi portionem substantiæ quæ me contingit. Et diuisit illis substantiam. Et non post multos dies congregatis omnibus, adolescentior filius peregrè profectus est in regionem longinquam, & ibi dissipauit substantiam suam viuendo luxuriose. Et postquam omnia consummasset, facta est fames valida in regione illa: & ipse cepit egere. Et abiit, & adhesit vni ciuium regionis illius, & misit illum in villam suam, vt pasceret porcos. Et cupiebat implere ventrem suum de siliquis quas porci manducabāt, & nemo illi dabat. Ipse autem reuersus dixit: Quanti mercenarij in domo patris mei abundant pambus, ego autē hic fame pereor? Surgam, & ibo ad patrem meum, et dicam ei: Pater, peccauit in cœlum & coram te: iam non sum dignus vocari filius tuus: fac me sicut vnum de mercenarijs tuis. Et surgens venit ad patrem suum.

Parabola hæc ad literam nota est, tantum si qua est in re grammatica difficultas, replicemus, deinde rationem parabolæ aperiāmus. Vbi ergo ait: Da mihi portionem substantiæ quæ me cōtingit, Græcè, δὸς μοι τὸ ἐπιβήδων μέρος τῆς οὐσίας, Id est, da mihi attinentem ad me partem bonorū, siue facultatum, aut substantiæ, & vt bene vertit intepres, quæ me contingit, melius quàm Erasmus, quæ ad me redit. Nam contingendi verbo cum accusa-

tuo vitur Vlpianus, dicens: Si cum alium contingeret locatio, id est, ad alium attineret. Caius datiuo iunxit, dicens: Pars precij contingens alicui, id est, pertinens ad aliquem. Vide locos in Caio & Vlpiano.

Cum autem adhuc longè esset, vidit illum pater ipseus, & misericordia motus est, & accurrens cecidit super collum eius, & osculatus est eum. Dixitq; ei filius. Pater peccavi in caelis & coram te, iam non sum dignus vocari filius tuus. Dixit autem pater ad seruos suos: Citò proferte stolam primam, & induite illum, & date annulum in manum eius, & calceamentum in pedes eius: & adducite vitulum saginatum, & occidite, & manducemus & epulemur, quia hic filius meus mortuus erat, & reuixit: perierat, & inuentus est. Et ceperunt epulari.

Quod autem ait: proferte stolam primam. Stola vestis est genus vsque ad talos demissa. Annotat autem Budæus, non de qualibet esse dictum, sed certam quandam & eximiam intelligi, propter duplicationem articuli, τὴν πρώτην τὴν πρώτην. Similiter quoque cum ait: vitulum saginatum, non de quouis vitulo intelligi, sed de certo quodam ad genialiter epulandum saginato: quia semper duplicatur articulus, τὸν μόσχον τὸν διατυρόν, id est, vitulum saginatum. Similiter vbi epulemur & epulari, Græcè est, ἐπιφαίνομαι, quod significat latari. Interpretis modum latandi expressit, qui sit genialiter epulando, lætior quem potuit excogitare modo, etiam cum symphonia, choris & organis, substantiæ deperditæ, & peccatorum immemor, absque vlllo patris improprio: cui vix si milem reperias patrem inter homines.

Erat autem filius eius senior in agro, & cum veniret & appropinquaret domui, audiuit symphoniam & chorum: et vocauit unum de seruis, & interrogauit quid hæc essent. Isq; dixit illi: Frater venit, & occidit pater tuus vitulum saginatum, quia saluum illum recepit. Indignatus est autem, & nolebat introire. Pater ergo illius egressus, cepit rogare illum. At ille respondens dixit patri suo: Ecce, tot annis seruiui tibi, & nunquam mandatum tuum præterui, & nunquam dedisti mihi hædum, ut cum amicis meis epularer: sed postquam

quam filius tuus hic, qui deuorauit substantiam suam cum meretricibus, venit, occidisti illi vitulum saginatum. At ipse dixit illi: Fili, tu semper mecū es, & omnia mea tua sunt, epulari autē oportebat, † quia frater tuus hic mortuus erat, & reuixit: perierat, & inuentus est.

† 23. q. 7.
capite.

Quemadmodum.

Duo huius patris filij, iusti sunt & peccatores, firmi in fide & imbecilles: quorum Deus pater est. Ex illis adolescentior & infirmior eximi volens à cura paterna, attinentem ad se portionem substantiæ dari sibi postulat, arbitrio suo, non paterno cōsilio diuidendam. Portio autem substantiæ quæ ad nos attinet, beneficentia tamen paterna, naturalia dona Dei sunt, & gratuita. Huiusmodi prudentia, sagacitas, ingenij facilitas, gratiæ item ac virtutes. Pater autem diuisit vtrique, substantiam, quando bona illa vtrique vtenda permittit, sinens eos in arbitrij sui potestate. Adolescentior autem & infirmior proprijs virtutibus confidens, neque patris consilio incumbens, peregrè ac longè à patre suo in longinquam peccati regionem, quod longè nos à Deo diuidit. Profectus autē dissipauit ibi omnem substantiam suã luxuriosè viuèdo, quia & gratuita dona per peccatum perdidit, & naturalia per vitam perditam ac luxuriosam longè imminuit: vti voluptuosis sæpe contingit, apud quos de moribus vltima fit quæstio. Tūc fames in regione illa oritur, quia vti homo totum se peccatis dedit, nō potest non esse gratiæ ac verbi Dei (quod solum animã pascit) ingens penuria, iuxta illud Amos 8. ✠ Emittam famem in terram, nō famem panis, neque sitim aquæ, sed audiendi verbum domini. Itaque consumptis facultatibus, adhæret vni cuius regionis illius, id est, dæmoni, qui cuius est regionis peccati. Ab eo autem mittitur ille ad pascendos porcos, hoc est, immundos spiritus sibi subditos, qui nulla alia re delectantur magis ac pascuntur, quàm peccatorū impudica & luxuriosa conuersatione. In hac autem miseria cum dies aliquot degisset, porcorū siliquis vescēs, id est, inanibus & sordidis delicijs sese volutās, tandè ad se reuersus, libero innixus arbitrio, præsentisq; suæ miseriæ magnitudinem ex statu mercenariorum, patrisque sui reputans, proponit à peccato surgere ac desistere, &

cum

✠ Amos.
8. d.

cum omni humilitate ac sui abiectione misericordiam à peccato postulare: quam ita petitam non modò obtinet, sed & vestem illam primam induitur, id est, ad gratiã & charitatem, vnde exciderat, redit: & annulo ad manum, id est, fide, bonorumque operum virtutibus insignitur: & calceamentis illi pedes muniuntur, quando ad ambulandum in via domini bonis studiosisque affectionibus accingitur. Nam per manus opera, per pedes affectione solet intelligere scriptura. Porro recuperati perditii filij tanta fuit patris lætitia, vt vitulum saginatum, Christum scilicet occidi mandauit: cum ✠ pro nobis omnibus tra didit illum, & occisum, fide manducari per confidentiã ✠ Rom. 8. f. in passione eius: qui plerunq; etiam à reuersis filijs sacramentaliter in Eucharistia manducatur. In summa adolescentior hic prodigus filius, infirmi peccatoris typum gerit, qui Dei iugum excutiens, ac creditam sibi substantiam, ex leuitate & infirmitate administrare se posse ratus, in miseriam peccati, & dæmonum seruitutem pede prolabitur, ibiq; aliquandiu conuersatus, tandem ad se reuersus, peccatum suum agnoscit, & postulata cum omni humilitate à patre cœlesti venia, ad maiorem, quam à qua exciderat: gratiam recipitur. Senior autem frater typum gerit eorum, qui cum diutius in mandatis domini vixerint, non agnoscut Dei beneficium, sed turgidi inde facti & elatiores, infirmiores quosque peccatores aspernantur, indignanturque à patre recipi: quomodo hoc capite Pharisæi & Scribæ indignantur, conuiuio peccatores cum Christo excipi. Vnde ait Lucas: Et murmurabant Pharisæi & scribæ dicentes: quia hic peccatores recipit, & manducat cum illis. Ea propter tribus parabolis, scilicet de oue palabunda reperta, de drachma perdita inuenta, & de prodigo auerso ad meliorem frugem reuerso, ob cuius reuersionem tantopere pater exultat, & cū eo epulatur, ostendere vult Dominus non temerè se cum peccatoribus conuersari, vt scilicet illos lucretur: temerè autè ac sine causa ob id Pharisæos indignari, qui obliui Dei gratia, tantum sua merita iactant, dicentes: Ecce tot annis iam seruius tibi: &, nunquam mandatum tuum præterui: & fratris infirmitatem accusant, dicentem: sed postquã filius tuus hic, qui deuorauit substantiã suam

suam cum meretricibus, venit, &c. Hic mihi videtur esse simplicior sensus. At si quis velit per iuniorem fratrem gentilem populum intelligere, ab idololatria, quæ fornicatio passim appellatur, ad fidem conuersum, totam penem gentem Iudaicam, quæ Christo indignata est, & apostolis gentes recipientibus, potest id quidem, neque est quod interpretationem nostram de seniore fratre, per quem turgidos Pharisæos intelligo, quisquam damnet, non magis quam totam interpretationem Iudaicam, propter hæc verba, Tu semper mecum es. Quod facere videtur Caietanus, dum ait: Vnde hinc apparet, quod iste semper iustus perseverauit, alioqui non diceret: tu semper mecum es. Atqui si de gente Iudaica intelligimus, quo modo Chrysostronus, Augustinus, alijque doctores, tunc sensus est: Nunquam tibi gratia mea defuit, qui & olim prophetas, nouissimè autem & filium meum misi, per quem si voluisses stare mecum, semper poteras. Sinde eo intelligis, qui cum iustus aliquando perseverasset, tandem insolescere cepit, ac plus nimio meritis suis tribuere, sensus est: Tu semper mecum es, id est, hæcenus meâ gratia te diligente semper mecum fuisti, quem si agnoscere voluisses, non insolenter opera tua iactare, mecum semper fuisses.

CAPVT DECIMVMSEXTVM

Postremam partem penitentiae, scilicet satisfactionem, subdit, siue per penam damni sub parabola villici iniquitatis, siue per penam sensus sub diuite epulorem: ex quibus infert, eleemosynam potior partem esse satisfactionis.

Dicebat autem et ad discipulos suos: Homo quidam erat diues, qui habebat villicum, et hic diffamatus est apud illum, quasi dissipasset bona ipsius. Et vocauit illum, et ait illi: Quid hoc audio de te?

† Matth. 25. c. De accusatione. Quæ liter. 2. *reddere rationem villicationis tue: iam enim non poteris villicare. Ait autem villicus intra se: Quid faciam, quia dominus meus aufert à me villicationem? Fodere non valeo, ro ad villicationem, recipiat me in domos suas. Conuocatis itaque singulis debitoribus domini sui, dicebat primo: Quantum debes*

debes domino meo? At ille dixit: Centum cados olei. Dixitq; illi: Accipe cautionem tuam, & sede, & citò scribe quinquaginta. Deinde alij dixit: Tu verò quantum debes? Qui ait: centum choros tritici. Ait illi? Accipe literas tuas, & scribe octoginta. Et laudauit dominus villicum iniquitatis, quia prudenter fecisset: filij huius seculi prudentiores filij lucis in generatione sua sunt. Et ego vobis dico: ^{†14. q. 5.} facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ^{cap. Qui} vt cum defeceritis, ^{habetis.} recipiant vos in eterna tabernacula.

Vel ex hac parabola docemur nequaquã oportere singula singulis respondere, sed spectandum in omnibus et hic præcipue est, quorsum euadat parabola: quis enim ferat hoc loco vt cuiusdam concedatur aliena bona alteri conferre, quod hic œconomus fecit. Nam vbi interpres, habet villicum, villicationis, & villicare, Græcus Lucas habet, *ὀικονόμον, ὀικονομία, καὶ ὀικονομῶν*, Id est, dispensatorem, dispensationis, & dispensare. Inducitur autem ad hoc parabola, vt quemadmodum œconomus & dispensator apud dominum suum delatus, quod bona ipsius dissipasset, primùm ab eo vocatur, vt delati facinoris veritatem agnoscat. Qua ex re docemur nõ temerè delatoribus credere, sed quod aiunt, audiendã esse partem: quemadmodum fecit dominus hic Euãgelicus, qui vocatum seruum dispensationis suæ iubet rationem reddere, quia inquit: iam non poteris villicare, Græcè *ὀικονομῶν*, id est, non enim tibi posthac licitum erit bonorum meorum dispensationem & administratione gerere. Quid autem facit malus illè dispensator, cùm fondere nesciret, id est, operandi, ac vitam sibi parandi vsuum nullum haberet, quippe qui nullã didicerat artẽ, & mendicare erubesceret, versutũ in itac prudens humana prudentia consilium: Noui inquit, quid facturus sum, vt cũ à domini mei bonorũ administratione sum motus fuero, habeã qui me in domos suas recipiant. Itaque conuocatis domini sui debitoribus, ei qui centum cados debebat olei, siue vt magis proprie Græca habet *βάρους*. Est autẽ batus mensuræ genus in liquidis: Cadus autẽ proprie genus est vasis vinarij. Et batus, vt inquit Iosephus octa uo Antiquitatũ capite. 2. est mensuræ genus capiens se-

xtarios septuaginta duos: qui Hebraicè dicitur **סב** bat, Græcè **βάρος**. Vide Budæum & Agricolam. Et inquam qui censum debebat, ex debito dominico quinquaginta remittit, dicens: accipe cautionem tuâ. Græcè, **ἀξάρτο γράμμα**. Puto autem hoc loco **γράμμα** sumi pro cautione chirographi, quam vulgò quitantâ appellant, veluti affecurationem de quinquaginta persolutis ab œconomio perceptis. Intelligendû est ergo quòd malus œconomus chirographi cautionem dederit huic debitori de quinquaginta batis olei, quos domino suo rationibus acceptum ferebat, vicissimque eû chirographû scribere iusserit, quo se quinquaginta debere fateretur. Quod aut ait interpretes, sede, Græcè est, **ναθίσας**, id est, cum sederis, citò scribe quinquaginta scilicet te debere. Similiter ei qui centum choros tritici debebat, acceptilationem dedit de viginti, iussitque vt se debitorem octoginta scriberet. Est autem choro aridorum mensura, quæ capiebat medimnos Atticos vnum & quadraginta, teste Iosepho Antiqui. lib. 3. Vide Budæum & Agricolam. Quod autem habet interpretes: Accipe literas tuas, Græcè est, **ἴδω γράμμα ὄσ**, hoc est, cautionem seu affecurationem tuâ. Quod verò ait laudatum à domino œconomû iniquitatis, id est, iniustû œconomum illum, non quòd dominû suum fraudasset, sed quòd sibi de bonis alienis prudenter cauisset, intelligendum est laudatû, cuius prudentiâ iubet non imitari, quos vult interim dum hic viuimus, ex mâmona iniquitatis, id est, ex pecunijs & diuitijs, quæ plerunq; per malam administrationem iniustos reddût dispensatotes, amicos facere, id est, pecunias quæ nostræ non sunt, sed domini, nobis ab eo ad dispensandû creditæ, pauperibus in eleemosynâ largiamur, vt cum hinc excesserimus, recipiant nos eiusmodi amici pauperes in æterna tabernacula, id est, precibus suis in æternâ vitâ subuehant. Quod aut prædixit: Filij huius seculi prudentiores sunt filijs lucis in generatione sua. Pro generatione, Græcè est, **τῆς αἰῶνος τοῦ αἰῶνος**, pro quo Erasmus vertit in natione sua: qua in re nõ video, quid sibi velit. Neq; .n. alia ratio filiorû lucis & filiorû seculi. Ego hic **αἰῶνος**, sumi puto **αἰῶνος** ἔγειρος, vertendûq; , prudentiores sunt in suo genere. Diuersi .n. sunt filij lucis, per
 qua

quos iustos & probos intelligimus, & filij huius seculi, per quos iniustos & improbos, quibus secularia tantum cordi sunt, cœlestia negliguntibus.

Qui fidelis est in minimo, & in maiori fidelis est, & qui in modico iniquus est, et in maiori iniquus est. Si ergo in iniquo mammona fideles non fuistis, quod verum est, quis credet vobis? Et si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est, quis dabit vobis?

Vult his verbis Christus adhortari oēs, vt fideles sint in bonis dñi dispensandis, maximeq; in elargiendis bonis temporalibus, quæ nostra non sunt, sed nobis à Deo credita, ne de illis plus quàm par est, nobis ad superfluitatē cum dispendio pauperū tribuamus. Vtitur aut̄ huiusmodi argumento: Si fideles vos exhibueritis in dispensandis facultatibus tēporalibus, quæ præ alijs bonis dñi spiritualibus nihil propē æstimāda sunt, ostendetis & vos fideles fore in maioribus administrādis. Contrā aut̄, si in quos vos præstiteritis in distribuēdo eo quod modici est precij, ostēdetis & vos in distribuēda re maioris precij infideles fore dispensatores. Ergo honorum vestrōrū superfluitatē fideliter dispēstate: quia si in māmōna iniquo, id est, in dispensandis opibus, quæ plerunq; solēt esse materia iniquitatis, quæ nullius propē precij sunt, neq; locū habent inter verē bona infideles inuēti fueritis, quod verum est, quis credet vobis? quæ vera & genuina bona sunt, vt pote spiritualia gratiæ & virtutum bona, quis credet vobis? & committet̄ quasi dicat: nisi beneficos & benignos vos in pauperes præstiteritis, nequaquàm spiritualibus illis donis solis verē bonis dignabitur vos Deus. Quod enim hoc priore loco quidam codices habebant, quod vestrū est, deprauatum erat à librarijs ex hoc loco post sequente. Nam Græcē est, τὸ ἀλλοτρίον, id est, verū, potest tamen esse sensus legendo vestrū. Et si inquit, in alieno fideles non fuistis, in dispensandis facultatibus tēporalibus, quæ vestrę nō erāt, sed vobis à dño credite, vt fideliter dispensaretis, qđ verē vestrū est, neq; ab inuitis tolli potest, quia datæ vobis: quis. n. quod ab inuito eripi potest, quodq; nulla vi etiā statim effluit, cuiusmodi sunt tēporalia hæc omnia bona, quæ nobiscū asportare

non possumus, iure ac verè suum appellare possit. Si ergo in alieno distribuendo infideles estis, quis quod vestrum est, dabit vobis? id est, Nolite putare quòd spiritualia gratiarum & virtutù bona, quæ verè vestra sunt, si apprehendere ea vultis, quippe quæ à vobis inuitis auferri non possunt, & vel mortuos vos consequuntur, largiturus sit vobis Deus.

† Matth. 6.c. † *Nemo seruus potest duobus dominis seruire, aut enim vnum odiet, & alterum diliget, aut vni adhaerebit, & alterum contemnet. Non potestis Deo seruire & mammonæ.*

Non facilè quis seruiet duobus dominis qui contra-ria iubent, scilicet Deo & mamonæ. Deus. n. & propria elargiri, & ab alienis abstinere dicit: mamonæ verò contra neq; sua elargiri, nec ab alienis abstinere. Dñs iubet parere gulæ, mamonæ verò ventri indulgere. Dominus iubet continere, mamonæ verò scortari. Dominus iubet humiliari, mamonæ superbire, & huiusmodi talia. Quis igitur mamonæ, id est, diabolo adherere, & illum sustinere, vt Matthæus habet, imò etiam diligere, vt Deum contemnat, abijciat, & odio prosequatur. Contemnit enim Deum, qui nimis de salute sua securus est, & de misericordia eius præsumit, iuxta illud Eccles. 5. † Fili, ne adicias peccatum super peccatum, & dicas: Misericordia Dei magna est. Abijciunt à se Deum, qui dicunt, Iob 21 Recede à nobis, scientiam viarum tuarum nolumus. Odit Deū is de quo dictum est in Psal. † Superbia eorum qui te oderunt ascendit semper. Et, † odio habuerunt me gratis.

† Eccle. 5.b.

† Psal. 73.d.

† Psal. 68.a.

Audiebant autem omnia hæc Pharisei, qui erant auari, & deridebant illum. Et ait illis: Vos estis qui iustificatis vos coram hominibus, Deus autem nouit corda vestra: quia coram hominibus altum est, abominatio est ante Deū. † Lex & propheta vsque ad Ioannem. Ex eo regnum Dei euangelizatur, & omnis in illud vim facit. † Facilius est autem cælum & terram præterire, quam de lege vnum apicem cadere. † Omnis qui dimittit uxorem suam, & alteram ducit, mæchatur: & qui dimissam à viro ducit, mæchatur.

† Matth. 11.d.

† Matth. 5.b.

Mar. 12.d.

† Matth. 5.c.

Quia se iustificabant, id est, iustos vendicabant, & iactabant

Erant Pharisei coram hominibus: Ego autem dico, & 19. b.
 ait Christus, quia quod altum est hominibus, abomina- Mar. 10. b
 tio est ante Deum, id est, plerunque quos homines ma- 1. Cor. 7. b
 gnos, iustos ac probos reputat, abominationi sunt Deo. de eo qui
 Aut intellige, quod qui elato ac superbo sunt coram ho-
 minibus animo, cuiusmodi Pharisei, qui se iustos præ-
 alijs gloriabantur, abominabiles sunt Deo, & hoc uni-
 uersaliter verum est. In hoc autem quod ait: Lex & pro-
 pheta vsque ad Ioannē. Vult his verbis Christus: quod Discre-
 lex & propheta ventura de Christo prædicentes, ipsi sum-
 que adumbrates, quæ terrestræ tantum regnum, rerum-
 que temporalium affluentiam carnalibus iudæis promit-
 tebant, vsque ad Ioannis tempora durauerint. Ex eo au-
 tem, id est, ab illius tempore cœlestæ Dei regnum euan-
 gelizatur, & omnis inquit, in illud vim facit, Græcè βιά-
 ζεται, id est, vi corrumpit, ac per vim eò contendit, & an-
 nititur ingredi. Et ex consequenti inuehit in Phariseos,
 qui soli insipientes sunt & sègnes, nec in illud cœlestæ
 regnum tendat, cum multipliciter sit à lege & prophetis
 eorum lapsus prædictus. Itaque facilius cœlum & terra
 corrumpentur, quam vel minima pars eorum quæ per
 scripturam de lapsu eorum prænunciata sunt, irrita fiat.
 Occasione autem accepta, tacitè respondet quæstioni,
 qua querere potuissent, vt Matth. 19. quid sibi de libel-
 lo repudij videatur, qui dicit omnem legem ita exactè
 implendam. Quibus per duas propositiones absolute re-
 spondet: Quicumq; dimittit vxorem suam vero sibi ma-
 trimonio copulatam, quacunq; autoritate & causa, a-
 dulteratur, si alteram ducere tentat. Et qui dimissam à vi-
 ro suo viuente viro duxerit, mœchatur.

*Homo quidam erat diues, qui induebatur purpura & bys-
 so, & epulabatur quotidie splendide. Et erat quidam men-
 dicus nomine Lazarus, qui iacebat ad ianuam eius vlceri-
 bus plenus, cupiens saturari de micis quæ cadebant de men-
 sa diuitis, & nemo illi dabat. sed & canes veniebant, &
 lungebant vlcera eius. Factum est autè ut moreretur men-
 dicus, & portaretur ab angelis in sinum Abrahæ. Mortuus
 est autem & diues, & sepultus est in inferno.*

In scribarum & Phariseorū auaritiæ & diuitiarū de-
 Cg 3   testa-

testationem tandem subdit parabolam diuitis & Lazari, vel si maus cum Ambrosio dicere, historię narrationē, magis quā parabolā, quando etiam proprium nomen Lazari exprimitur: mortui autem diuitis Christus consultō nomen tacuit, ne scandalo id esset affinibus eius, vel idcirco diues iste quasi ignotus apud Deum nomine non designatur. Nota est ad literam intelligentia. Itaque si qua ad rem grammaticam spectat, expediāmus: deinde quid hoc exemplo Christus innuat, expendāmus. Sinū Abrahę vocat locū à Deo constitutū, in quem recipiebantur pij spiritus ante Christi aduentū, quōd qui illuc perueniebant, à cōmuni fidei velut amplexu, qua Abraham patrem imitati erant, exciperentur. Quod verō ait interpres: Et sepultus est in inferno, Gręca habent, *καὶ ἐτάφη, καὶ ἐν τῷ Ἰδου καὶ ἀπέταξεν τὸς ἐν ᾧ δαμῶνς*, id est, & sepultus est, in inferno autem sublatis oculis, non vt oculos intelligas corporeos, sed mentis oculos.

Eleuans autem oculos suos, cum esset in tormentis, vidit Abraham à longe, & Lazarum in sinu eius. Et ipse clamans dixit: Pater Abraham, miserere mei, & mitte Lazarum vt intingat extremum digiti sui in aquam, vt refrigeres linguam meam, quia crucior in hac flamma. Et dixit illi Abraham: † Fili, recordare, quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolatur, tu verō cruciaris. Et in his omnibus inter nos & vos chaos magnū firmatum est, vt hi qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque inde huc transmeare. Et ait: Rogo ergo te pater, vt mittas eum in domū patris mei. Habeo enim quinque fratres, vt testetur illis, ne & ipsi veniant in hunc locum tormentorum. Et ait illi Abraham: Habent Moysen & prophetas, audiant illos. At ille dixit: Non, pater Abraham: sed si quis ex mortuis ierit ad eos, penitentiam agent. Ait autem illi: Si Moysen & prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent.

Ex hoc loco discimus, quod in futuro seculo non solum peccatores vident iustos, sed & iusti peccatores, sed & agnoscunt. Peccatorum iusti vident supplicia, & iustorum fruitionē vident peccatores. Vnde Abraham videns

† De pecc.
dist. 3. ca.
Cauedū.

dens diuitem in tormentis, non impropere illi scelera sua, sed tantum quod bona in vita sua receperit, propter quæ cruciatur. Vbi autem dixit, hic consolatur, Græcè est παρακαλεῖται, ideo passiuè s̄mendū est consolatur, pro consolationem accipit. Quodq; ait: Et in ijs omnibus inter nos & vos chaos magnum firmatū est, Græcè est, καὶ ἐπὶ πάντις τῶις μεταξὺ ἡμῶν καὶ ὑμῶν χάσμα μέγα ἐστὶ κρηται, id est: Et ad hæc omnia chasma magnū siue hiatus & vorago inhians inter nos & vos, firmatū est. Age videamus quid hinc doceamur. Docemur quidem in diuite diuitiarum & affluentia ferè comitè esse luxū, cum in victu, tum in vestitu. Docentur veri pauperes paupertatē & miseriam non impatienter ferre, neque aduersum fastosos & fastidiosos diuites conuitari, sed moderatè eos ferre. Quod autem mortuus Lazarus portatur ab angelis in sinum Abrahæ, id est, in locum, vbi ante Christi aduentum verè piorum requiescebat animæ, licet in sepulto corpore, (nam sepulturæ eius non meminit Euangelium) diues autem cum pompa videlicet funebri sepultus, in inferno & tormentis agit: ac piorum describit consolationem, impiorum verò & improborum terrorem, quod hic pij pauperis contemptor & immanis torquetur eum diabolis, ille patiens pauper & mendicus in sinu Abrahæ lætatur cum angelis: quem ibi intaitū diues mortuus frustra Abrahâ postulat ad se mitti, refrigeradæ vel paululū linguæ suæ gratia, q̄ qui in vita sua bona recepisset. i. p̄petuis fructus esset delitij, interim veris bonis neglectis. Vnde Græci habet recepisti bona tua, quæ tu scilicet interim sola cesebas esse bona. rationi aut congruū esset, vt Lazarus, qui in perpetua viues fuerat miseria, æterna piè mortuus frueretur lætitiâ. Quod aut audis hic linguâ et oculos nominari metaphoricās intelligendū est. Quod verò Abrahâ asserit chasma magnū, ingentemq; voraginē & hiatū intercedere inter se & diuitē damnatū, vt ad se accedere dānati & beati non possint, innuit frustra à dānatis beatorū subsidia implorari, quib⁹ cōmune inter se nihil esse potest, quod verò de prestādo sibi auxilio diffusus, Lazarū aut vnum quæpiā ex mortuis ad fratres suos hortādū illos gratia miti rogat, argumēto est nō carere mortuos affectu in suos.

Quod si naturali quadam affectione in viuos damnati mouentur, cur non & viuorum miserescere, & pro illis patrem ac Christum orare sancti in cælo degentes possint. At quanquam ex mortuis ad viuos mittere recusat pater Abraham, quod qui Moyli & prophetis de damnatorum miseria, & beatorum gloria credere noluerint, nequaquam vlli ex mortuis suscitato credituri sint. In summa voluit Christus proposito huius historię exemplo ad benignitatem beneficentiamq; in pauperes hortari, ne quibus facultas suppetit, si neglexerint, aut despectui eos habuerint, similia tandem pendent cum epulone illo diuite supplicia.

CAPVT DECIMUMSEPTIMUM.

Scandalum fugere, & fratrem corripere docet Christus, ac fidem habere, & vtiliter domino seruire: decem mundatis leprosis, diem iudicij iubet esse sollicitè expectandum, in quo non minus imminet periculum, quàm olim diluio & Sodomis.

ET ait ad discipulos suos: impossibile est vt non veniant scandala, & vae autè illi per quem veniunt. [†] Vtilius est illi si lapis molaris imponatur circa colulum eius, & projiciatur in mare, quàm vt scandalizet vnum de pusillis istis. Attendite vobis.

† Matth.
18. a.

† Mar. 9. f

† Leu. 19.
d.

Ecclesia.
19. b.

Mat. 18. b.
De testi.
cap.

In omni.
† De iu.
reiu.

quemad-
modum.

§. Illud
autem.

Cùm dicit: Impossibile est vt non veniant scandala, idem est quod dicit Matthæus 18. Necessè est vt veniant scandala. Quia viderat Christus Phariseos verba eius & documenta ridere, docet cauèdum à scandalis, quoniam tot virijs mundus repletus est, vt vix vel nunquam accidere possit quin scandala pariat. Væ tamen illis qui actiux dant alijs occasionem ruinæ, inducuntque alios ad peccandum: & similiter qui occasionem peccandi ex bono opere sumunt, vbi nulla peccandi occasio est. Cætera vide Matth. 18.

† Si peccauerit in te frater tuus, increpa illum: & si penitentiam egerit, dimitte illi. † Et si septies in die peccauerit in te, & septies in die conuersus fuerit ad te, dicens: Pænitet me, dimitte illi.

Post

Post diuitem epulonem in inferno cruciatum subiunxit vitandum in proximo scandalum, & correptionem illius, ac veniam peccato in hac vita promissam, necum desperatione diuitem sequatur. Nemo enim est qui affectionibus sæpius nõ vincatur: condoleat ergo proximorum, non solùm septies, sed quoties peccauerint, Cætera Matth. 18.

Et dixerunt Apostoli: Domine, adauge nobis fidem. Dixit autem dominus: † Si habueritis fidem sicut granum sinapis, † Matth. 17. c. pis, dicetis huic arbori moro: eradicare, & transplantare in mare, & obediet vobis. Quis autem vestrum habens seruum arantem aut pascentem boues, qui regresso de agro dicat illi: Statim transi, & recumbe: & non dicit: Para quod cenem, & præcinge te, & ministra mihi, donec manducem & bibam, & post hæc tu manducabis & bibes? Nunquid gratiam habet seruo illi, quia fecit quæ ei imperauerat? Nõ puto. Sic & vos cū feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: Serui inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus.

Non hic petunt Apostoli augeri sibi fidem solùm, qua in Deum credunt, sed etiam ad operandum in Dei virtute miracula. Fides enim partim à nobis inducitur, qua in Deum credimus, iuxta id quod dicitur: Fides tua te saluam fecit. Aliã autem fides est, quæ dicitur gratia gratis data, de qua. 1. Coriut. 12. † Alij datur fides per † 1. Cor. 12. 2. eundem spiritum, quam præcipue petebant. Quibus respondet: Si habueritis fidem sicut granum sinapis. In quo maximè fidem laudat, & magni facit virtutem eius, cui etiam obediunt irrationalia. De qua vide Matth. 17. Cùm verò dicit: Quis vestrum, &c. nihil aliud his verbis vult CHRISTVS, quam vt de nulla re bona quæ in nobis sit, tanquam ex nobis sit, & non ex Deo, gloriemur, quinimo vel si omnia bona fecerimus, censeamus nihil Deo præstitisse, quod non deberemus, reputemusque seruos inutiles: quippe qui nulli vsui illi sumus, bonorum nostrorum omnium non indiget. Mirum est autem quàm hic triumphant Lutherani, gloriantes omnem hic euinci meritorum rationem, quasi verò Christiani debitores Deo non se semper agnoscant, ac sua

- Phil. 2. b **merita cum Augustino non arbitrentur mera Dei dona,**
 qui nobis ☩ dat & velle & perficere pro bona volun-
 tate. Sed de ratione meritorum alibi diximus. Quod au-
 tem hoc loco interpret habet pascentem boues, Græca
 non habent boues, sed solum pascentem. Quod verò
 ait: Nunquid gratiam habet seruo illi, quia fecit quæ ei
 imperauerat? Non puto: videtur contradicere ei loco qui
 Ioã. 15. b **est Ioan. 15. ☩ Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego**
 præcipio vobis. Si manseritis in me, & verba mea in vo-
 bis manserint, quodcunque volueritis petetis, & fiet
 vobis. Et cum ijs qui opera misericordiae fecerint, di-
 cturus sit: ☩ Venite benedicti patris mei, possidete para-
 tum vobis regnum. Esuriui enim, & dedistis mihi man-
 ducare. Nunquid eis gratiam habiturus est, quos tanto-
 pere premiatur? Idcirco quod hic dicit Christus: Nun-
 quid gratiam habet seruo illi? &c. non de se dicit, sed de
 carnalibus dominis, qui plerunque seruis grato & cari-
 dido animo operantibus nullam habent gratiã: ideoque
 non concludit, quod utique faceret, si ea verba de se in-
 telligeret: Sic & vos cum feceritis omnia quæ præce-
 pta sunt vobis, nullam vobis habebō gratiã, sed tantum
 illud dicite: Serui inutiles sumus, quod debuimus face-
 re, fecimus, id est, nolite propterea arbitrari me vobis
 obnoxium esse, si imperata feceritis.

*Et factum est dum iret in Ierusalem, transibat per mediam
 Samariam & Galileam. Et cum ingrederetur quoddam
 castellum, occurrerunt ei decem viri leprosi, qui steterunt
 à longe & leuauerunt vocem, dicentes: Iesu præceptor mi-
 serere nostri. Quos ut vidit, dixit: Ite, & ostendite vos sa-
 cerdotibus. Et factum est dum irent, mundati sunt. Vnus
 autem ex illis ut vidit quia mundatus est, egressus est cum
 magna voce, magnificans Deum, & cecidit in faciem ante
 pedes eius, gratias agens: & hic erat Samaritanus. Respon-
 dens autem Iesus, dixit: Nōne decem mundati sunt, &
 nouem vbi sunt? Non est inuentus qui rediret, & daret
 gloriam Deo, nisi hic alienigena. Et ait illi: Surge, vade,
 quia fides tua te saluum fecit.*

Nota est ad literam hæc historia. Cur autem iubentur
 se ostendere sacerdotibus, vide Matth. 8. de vno leproso
 curato.

eurato. Quod verò ex decem mundatis vnus tantum alienigena & Samaritanus reuerfus est, Deo gratias agēs, ostendit eos qui propiores Deo vidētur esse, ac meliores, quales Iudæi præ Samaritanis, plerunq; ingratiorese esse. Itaque Samaritanum laudans, ad gratitudinem nos hortatur.

Interrogatus autem à Phariseis quādo veniet regnū Dei, respondens eis dixit: Non veniet regnum Dei cum obseruatione, neque dicent: † Ecce hic, ecce illic. Ecce enim regnum Dei intra vos est.

† Matth.
24. d.
Mar. 13. c.

Quia plerunque de regno Dei verba Christum habebat, Pharisei qui carnale aliquod regnum, & temporale, vti carnalia erant, expectabant, respondit eis Christus: Non venit regnum Dei cum obseruatione, id est, obseruare nemo illud potest, quando & vti veniet, neq; affirmare, quando hic est, aut illic. Regnum Dei inquit, intra vos est. Quod de spirituali regno Christus intelligit. Sensus autem est, intra vos est, id est, penes vos est, ac in potestate vestra situm Dei illud regnum apprehendere. Quod autem ait, intra vos, non est necesse ad Phariseos referre, sed ad omnes, quotquot fide Dei regnum apprehendere volunt. Potest etiam: regnum Dei pro Rege ipso Messia sumi, quasi diceret: Non necesse est vos anxie de regno Dei disquirere: quippe qui & regnum Dei, & regem intra vos habetis, de quo vobis dicebat Baptista: Medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis: quia in medio eorum conuersatus, de quo vide Mat. 24. latius explicatum.

Et ait ad discipulos suos: Venient dies quādo desideretis videre vnum diem filij hominis, & non videbitis. Et dicent vobis: Ecce hic, & ecce illic. Nolite ire, neque sectemini. Nam sicut fulgur coruscans de sub caelo, in ea quæ sub caelo sunt fulget: ita erit filius hominis in die sua. Primum autem oportet illū multa pati, & reprobari à generatione hac. † Et sicut factum est in diebus Noë, ita erit in diebus filij hominis. Edebant & bibebant, & uxores ducebant, & dabatur ad nuptias, vsque in diem qua intrauit Noë in arcam, & venit diluuium, & perdidit omnes. † Similiter sicut factum

† Gen. 7. d
† Matth.
24. c. d
1. Pet. 3. d.
† Genes.
19. c.

factum est in diebus Lot, edebant & bibebant, emebant & vendebant, plantabant & edificabant: qua die autem exiit Lot à Sodomis, pluit ignem & sulphur de cælo, & omnes perdidit: secundum hæc erit, qua die filius hominis reuelabitur.

Vnus more Hebraico plerunque pro vnico & singulari ac præcipuo sumitur: quomodo hoc loco vnū diem filij hominis pro singulari illo die vniuersalis iudicij intelligere oportet, qui in scriptura sancta dici solet dies Domini. Dicit ergo discipulis: Venient dies, quādo tot oppressiombus & calamitatibus propter me affligemini, vt desyderetis diem aduentus secundi filij hominis, quando pijs ac fidelibus perpetua quies concedetur, & assumptis corporibus perfectè gloriabūtur. Quòd enim huiusmodi diem sancti desyderent, testatur Paulus Roma. 8. Sed & nos ipsi primitias spiritus habentes, intra nos gemimus adoptionem filiorum Dei, expectātes redemptionem corporis nostri. Etsi verò futurū est, vt diē illum videre desyderetis, non videbitis tamen: quanquā futurum est, vt pleriq; mentiantur, mentientes iam hic aut illic adesse. Erant autem Pauli tempore, qui inter Christianos seminarent, iam instare tempus domini, aduersus quos confirmat 2. Thess. 2. Admonet autē Christus discipulos suos, eiusmodi nugas de suo aduētū garrientibus fidem non habere: quoniam opus non erit hic aut illic monstrare, quoniam apertè in aère veniet, ac tā clarè videbitur, quā fulgur ab oriente in occidentem eoruscans & fulgens. Id est enim quod Lucas dicit: Sicut fulgur coruscans de sub cælo, in ea quæ sunt sub cælo, id est, ex vna cæli plaga, quæ sub cælo est, in alteram cæli plagam, quæ etiam sub cælo est. Ita enim, inquit, erit filius hominis in die sua, id est, tam apertè in iudicium veniet. Videtur autē huic loco obuiare quod dicit Paulus 1. Thessalon. vltimo: Dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet. Sed ibi significatur, quòd nec opinantibus nobis, & certam diem ignorantibus veniet. Hic autem, quòd cum veniet, tam clarè apparebit, quā clarè fulgur coruscet & emicat. Ac primū oportet filium hominis multa pati, & reprobari à generatione &

gente

✠Ro. 8. d

✠1. The.
5. a.

gente Iudaica. At si quærantur vera exempla, considerentur dies Noë & Lot, in quibus in delitijs & luxu agentes perdidit & aqua & ignis. Ita & illos qui diebus secundi aduentus filij hominis, quanuis securos & in delitijs agentes, repentinus superueniens interitus perdet. Nihilque aliud his verbis vult, aut intendit, nisi quòd quemadmodum ijs tēporibus incurios homines, & voluptati, tantum indulgentes, nihilq; minus quam propè futurum exitium sperantes, diuina vltio occupauit, ita nec opinantibus nobis superueniet dies Domini.

In illa hora qui fuerit in tecto, & vasa eius in domo, ne descendat tollere illa. Et qui in agro, similiter non redeat retrò. † Gen. 19 c.
 † Memores estote vxoris Lot. † Quicumque quæserit animam suam saluam facere, perdet illam: & quicumque perdidit illam, viuificauit eam. † Dico vobis, in illa nocte † Matth. 16. d.
 erunt duo in lecto vno, vnus assumetur, & alter relinquetur. Due erunt molentes in vnum, vna assumetur, & altera relinquetur: duo in agro, vnus assumetur, & alter relinquetur. † Marc. 8. d.
 † Matth. 24. f.

Qui fuerit in tecto, non descendat vt supellestilè suâ exportet. Et qui in agro est, non redeat retrò, id est, ad ea quæ domi retrò reliquit auferenda: quod est, omnino non occupet se circa temporalia, sollicitus tantum de spiritualibus, memineritque vxoris Lot, quæ neglectis Dei per angelum mandatis, vetita retrò aspicere, versa est in salis statuam. Cùm verò dicit: In nocte illa erunt duo in lecto vno, &c. designantur secundum Bedam tria hominum genera: de quibus Ezech. 14. ✠ Et si fuerint ✠ Ezech. 14. d.
 tres viri isti in medio eius, Noë, Daniel, & Iob, ipsi iustitia sua liberabunt animas suas. Noë enim rectorum figuram tenuit, Daniel continentium, Iob verò coniugatorum. De quibus aliqui rectores perfecti assumentur, imperfecti relinquentur: sic de continentibus & coniugatis, qui singuli binas habet differentias, propter assumptionem & relictionem.

Respondentes dicunt illi: vbi domine? Qui dixit illis: † Vbi † Matth. 24. c.
 cinque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquile.
 Vbi rogantibus discipulis Dominum, vbi, siue quo assumen-

Assumentur? vtrunque significat τὸ πᾶν. Respondet: vbi-
cunque fuerit corpus, congregabuntur aquilæ: παραβο-
λιὰς respondens, quasi diceret: quemadmodum vbi-
cunque fuerit corpus seu cadauer, quo pascere se solent
aquilæ, illuc aduolant, & ibi congregantur: ita ad me qui
cibus sum electorum fouendum, elurientes electi, qui
sperauerunt in Domino, quemadmodum inquit Isaias
40. Assument pennas sicut aquila, current & non labo-
rabunt. Et quod Paulus ait: 1. Theff. 4. * Deinde nos
qui viuimus, qui relinquitur, simul rapiemur cum illis
in nubibus, obuiam Domino in aëre, & sic semper cum
illo erimus. Aquilæ igitur sunt electi, qui passionem
Christi humiliter imitantes, tanquam de carne eius sa-
tiantur.

† 1. Theff.
4. d.

CAPVT DECIMVM OCTAVVM.

Sub viduæ iustitiam ab iniquo iudice petentis parabola
continua, & sub Pharisæi & publicani parabola
congrua docet orationem, & sub paruulis
humilitatem, & sub eleemosynæ præ-
textu paupertatem. Ex quibus
cæcum illuminans, suam
prædicat passio-
nem.

† Ecclesi.
18. c.
1. Theff. a.
5. d.
Collo. 1. a.
Infr. 12. d.
Act. 12. a.

Dicebat autem & parabolam ad illos, quoniam
† oportet semper orare, & nūquam deficere. Iu-
dex quidam erat in quadam ciuitate, qui Deum
non timebat, & hominem non reuerbatur. Vi-
dua autem quedā erat in ciuitate illa, & veniebat ad eū,
dicens: Vindica me de aduersario meo. Et volebat per mul-
tum tempus. Post hæc autem dixit intra se: Et si Deum non
timeo, nec hominem reuereor, tamen quia molesta est mihi
hæc vidua, vindicabo illam, ne in nouissimo veniens sugil-
let me. Audite quid iudex iniquitatis dicit. Deus autem nō
faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die
ac nocte, & patientiam habebit in illis? Dico vobis, quia
citò faciet vindictam illorum. Veruntamen filius hominis
veniens, putas inueniet fidem in terra?

Græcè est, ἡλιγδὲ καὶ παραβολὴν αὐτοῖς πρὸς τὸ λέειν
αὐτῶν.

πάντα προεύχεται, καὶ μὴ ἐκκακῆν, id est, dicebat autē & parabolam illis huc spectantem, quòd orare semper oporteat, nec inter orandum defatigari, quia pro deficere seu defatigari Græcè est ἐκκακῆν, quod propriè significat satisfacere, vt sit sensus: iuges nos oportet esse in oratione, neq; in ea fastidire aut fatigari. Quæ quidem oratio hyperbolica est, quemadmodum & illa 1. Theff. 5. d. Sine intermissione orate. Non enim vetat Paulus 5. d. subinde rebus corporeis vacare, sed admodum frequentes nos esse in oratione, quòd frequentes simus in delinquendo, multis quæ obnoxij periculis, aduersus ea quæ nullum præsentius oratione remedium habent. Adeoq; frequenter esse vult, vt etiam importunitatem orandi commendat sequente parabola de iudice prauo, & vidua: à quæ cùm vidua iustitiam postularet de aduersario, Græcè est, ἀπὸ τῆ ἀντιδίκου, id est, quod aiunt de aduersa parte contra eam litigante, ne alioqui hostem intelligas, ille aut differret per aliquod tēpus (nam id propriè significat ἐπιχρῆνον ius dicere) victus tandem importunis viduæ precibus, ius illi dixit in quo duo Christus innuit: vnum tacitè, quantum scilicet valeant assiduæ & importunæ preces, quas si tandem improbus iudex audit, indubiè iustus omnium iudex Deus non negliget. Alterum quod palàm innuit, quòd quemadmodū iudex ille iniquus viduam tandem de aduersarijs vindicavit, ita iustus iudex Deus, electos suos de improbis & afflictionibus vlciscetur. Quòd autē ait: non faciet vindictam, & patientiam habebit: interrogatiuè legendum est, vt sit sensus: Si iudex iniquitatis viduam vlciscitur, Deus ne electorum suorum vindictam nō faciet? & patientiā habebit in illis? id est, diutius ne illos feret, Græcè est μακρόθυμος. Dico vobis, quia non diutius feret: nam cito de illis vindictam faciet. Conqueritur tandem Christus, quòd veniens ad iudicium, paucos sit in terra fideles inuenturus. Ex hac autem parabola notum est, quòd non est necesse in parabolis singulis parubus suū simile reddi. Neq; enim iudex iste iniquus, quem orat vidua, Deum, quem oportet orare, semper significat. In hac autem parabola adducitur, vt precum importunitate viduam imitemur, & non iudicem.

Dixit autem & ad quosdam qui in se confidebāt tanquam iusti, & aspernabantur ceteros, parabolam istam, dicens: Duo homines ascendebant in templum ut orarent, unus Pharisæus, & alter Publicanus. Pharisæus stans, hæc apud se orabat: Deus, gratias ago tibi, quia non sum sicut ceteri hominum, raptores, iniusti, adulteri, velut etiam hic publicanus. Ieiuno bis in sabbato, decimas do omnium que possideo. Et publicanus à longe stans, nolebat nec oculos ad cælum leuare, sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus, propitius esto mihi peccatori. Dico vobis: Descendit hic iustificatus in domum suam ab illo.

†Sup. 14. c. Iustificatus in domum suam ab illo. †Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur.

Paulo autē probauit assiduitatem in oratione, & importunitatem plerunque esse necessariam: nunc animi humilitatem esse planè congruam & necessariam, idque Pharisæi & publicani exemplo. Quorum vterque cum oraturus in templo ascendisset. Pharisæus quidem non orat, sed seipsum iactat & commendat, alios interim, veluti publicanum, quod eius collatione iustior appareret, deprimens & arguens. Publicanus autem etsi forsā vera haberet quo magis gloriari posset, quàm Pharisæus hypocrita, nulla tamen iactat sua merita, sed longe stans ab altari, indignumq; se reputans qui propè accederet, aut sursum ad cælū oculos leuaret, quasi veritus Dei iudicis iram, aiebat cum corporis animiq; humilitate atq; abiectione, Deus, propitius esto mihi peccatori. Et quia humilitatem adhibuit orationi, asserit CHRISTVS, quod præ Pharisæo iustificatus abiit in domum suam, & rationem subdit: Quia qui se exaltat, &c. Quod autē Pharisæus dicit: Ieiuno bis in sabbato, intelligendū est in hebdomada. Nam à sabbato, excellentiori scilicet die, nonnunquam tota hebdomada nominatur.

†Matth. 27. b. †Matth. 19. c. Mar. 10. b. †Asserebant autem ad illū infantes ut eos tangeret. Quod cum viderent discipuli, increpabant illos. Iesus autem conuocans illos, dixit: †Sinite pueros venire ad me, & nolite vetare eos: talium enim est regnum Dei. Amen dico vobis: Quicumq; non acceperit regnum Dei, sicut puer, non intrabit in illud.

Si pue-

Si pueros Dei regno senibus aptiores dicit, cur Apostolos infantes non elegit, & quid de senibus, qui tanta abstinentia, tantis virtutibus ab infantia floruerunt? Nō enim pueritiā dicit regno Dei aptam, sed talium vitam, qui non solum non nouit peccare sed nolit. Non enim virtus est, inquit Ambrosius, non posse peccare, sed nolle peccare. Nō igitur pueritia, sed æmula puerilis simplicitatis bonitas designatur, quæ malitiā nesciat, fraudare nō nouerit, referre nō audeat, scrutari ignoret, opes, honorē, ambitionemq; non appetit. Cætera Matth. 19.

† Et interrogauit eum quidam princeps, dicens: Magister bone, quid faciens vitam eternam possidebo. Dixit autem ei Iesus: Quid me dicis bonum? Nemo bonus, nisi solus Deus. Mandata nosti? † Non occides, Non mæchaberis, Non furtum facies, Non falsum testimonium dices, Honora patrem tuum & matrem. Qui ait: Hæc omnia custodiui à iuuentute mea. Quo audiuo, Iesus ait ei: Adhuc unum tibi deest. † Omnia quæcunque habes vende, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo. & ueni, sequere me. His ille auditis, contristatus est, quia diues erat valde.

† Matth.

19.d.

Mar. 10. b

† Exo. 20.

b.

Mat. 19. d

Mar. 10. c

† 24. qu.

1. cap. 1.

Hic princeps versutus nil aliud quærit, quàm tentare Deum, ideoque versutæ quæstioni argutam dat responsum. q. diceret: quid me tentas vocando magistrum bonum, & non Deum bonum, quia nemo bonus essentia, nisi Deus: & quid me dicis bonum, quem Deum negas? In quo Christus non se bonum negat, sed Deum insinuat. Cum igitur Deo secundum naturam conueniat bonitas, & ideo immutabilis, cæteris autem secundum voluntatem participatam, & ideo mutabilis. Cum autem hic princeps eum reputarent purum hominem, ideo Christus respondit illi ut Deus, se Deum asserens. Quod autem se iactaret omnia à iuuentute impleuisse mandata, Christus adhuc aliquid de lege ostendit illi esse implendum, scilicet præceptum misericordiæ, tanquam præceptorum complementum, & quod maius est, post hæc imitari Christum.

Videns autem Iesus illum tristem factum, dixit: Quàm difficile est qui pecuniis habent, in regnum Dei intrabunt.

Hb

† Facilius

†Mat. 19. c. † Mar. 10. e. †Matth. 19. d. †Mar. 10. d.

‡ Facilius est enim camelum per foramen acus transfere, quam diuitem intrare in regnum Dei. Et dixerūt qui audiebant: Et quis potest saluus fieri? Ait illis: Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum. Ait autem Petrus: Ecce nos dimisimus omnia, & secuti sumus te. Qui dixit eis: ‡ Amen dico vobis: Nemo est qui reliquit domum, aut parētes, aut fratres, aut uxorem, aut filios, propter regnum Dei, & non recipiat multo plura in hoc tempore, & in seculo futuro vitam æternam.

Si diuitem auarum & cupidum difficile esse misericordem censemus: absque misericordia autem difficile est ingredi regnum Dei: non mirum igitur si hic diues regno Dei præfert diuitias, quæ, ne Christum sequatur, vsque ad eò retinent ipsum. Quod cùm audissent Apostoli, sibi ipsi timuerunt, quidnam sibi accidere deberet, vt qui, quanuis reliquissent diuitias parentibus & cõsanguineis suis, nec eas etiam vendiderant, nec pauperibus dederant, ideo nec parentibus, aut fratribus, aut vxoribus, aut filijs renunciauerant: quomodo igitur secum ageretur, dubitabant. Quibus respondet Christus: qui omnibus his renunciauerit, & hæc à se prorsus abdicauerit, multo plura, siue spiritualia in hoc seculo accipiet, quæ cunctis temporalibus longè præstant: siue etiam temporalia, quia etiam plures suas vendebat possessiones, & ad pedes submittebat Apostolorum, qui tunc ditiores potuerint esse, quàm antea quàm renunciauissent seculo: & post hæc vitam consequentur æternam. Cætera. Matth. 19.

†Matth. 20. d. †Mar. 10. d.

† Assumpsit autem Iesus duodecim, & ait illis: Ecce ascendimus Ierosolymam, & consummabuntur omnia quæ scripta sunt per Prophetas de filio hominis. Tradetur enim Gentibus, & illudetur, & flagellabitur, & consuetur: & postquam flagellauerint, occident eum, & tertia die resurget. Et ipsi nihil horū intellexerūt. Et erat verbū istud absconditum ab eis: & non intelligebant quæ dicebantur.

Cùm ascenderet ad passionem, prædicit duodecim discipulis suis quæ illi futura erāt, vt cùm illa viderent, reminiscerentur, quia præuidēs ista illis prædixerant, nõ ignarus

ignarus eorum quæ sibi imminebat, & quæ per prophetas de illo prædicta erant: quæ præcipue tria erant, quid acturus esset, quid passurus, & quid pro utroque recepturus, de quibus 1. Petr. 1. De qua salute exquisierunt atque scrutati sunt Prophetæ, qui de futura in vobis gratia prophetauerunt, &c. Nec ipsi apostoli hæc intelligebant, putantes forte illum loqui parabolicas. Cætera Matthæi. 20.

† Factum est autem cum aporopinquaret Iericho, cæcus quidam † Matth. sedebat secus viam mendicans. Et cum audiret turbam præ- 20. g. zereuntem, interrogabat quid hoc esset. Dixerunt autem ei Mar. 10. c. quod Iesus Nazareus transfret. Et clamauit, dicens: † Iesu fili Dauid, miserere mei. Et qui præibant, increpabant eum ut taceret. Ipse verò multo magis clamabat: Fili Dauid, miserere mei. Stans autem Iesus, iussit illum adduci ad se. Et cum appropinquasset, interrogauit illum, dicens: Quid tibi vis faciam? At ille dixit: Domine, ut videam. Et Iesus dixit illi: Respice, fides tua te saluum fecit. Et confestim vidit, & sequebatur illum, magnificans Deum. Et omnis plebs ut vidit, dedit laudem Deo.

† De pœnit. dist. 1. ca. voluissent † Cæcus.

Eadem est hæc historia cum ea de qua Matth. 20. & Marc. 10. Quod autem Marc. & Lucas vnū tantum cæcum scribunt, quem & nominat Marcus Barthymeum, non tamen negant duos fuisse, quemadmodum Matthæus scribit: sed cum idem factum sit in duobus, atque in vno, sufficiebat Marco & Lucæ vnus tantum meminisse. Sed difficultas hoc loco est, cum Matthæus de duobus dicat, & Marcus de vno, quod egredientibus illis de Iericho, factum sit miraculum: & Lucas de isto, cum appropinquaret Iericho, an diuersa sint miracula? Quia in re dicendum est hoc Lucæ miraculum factum esse nondum ingresso Ierichontem Christo, cuius miraculi fama nondum audita. Duo alij cæci, quorum præcipui Barthymej meminit Marcus, egrediente Christo ab vrbe sanati feruntur. Vel ergo ante ingressum ambo sanati sunt, sed non publicati, in egressu verò publicati, quia ipsum sequerentur: vel duo fuerunt miracula, vt alijs placet. Vide Matth. 20.

CAPVT DECIMVMNONVM.

Christus ingressus Iericho, ad Zachæum diuertens, ipsum conuertit, sub decem mnarum decem seruis commissarum iudicij supremi timorem incutit, super pullum afinæ exultantibus multis Ierofolyam ingressus, videns verò ciuitatem, super illam fleuit, & ingressus templum, ab eo vendentes & euentes eiecit.

ET ingressus perambulabat Iericho. Et ecce vir nomine Zachæus, & hic princeps erat publicanorum, & ipse diues. Et querebat videre Iesum quis esset, & non poterat pre turba, quia statura pusillus erat. Et præcurrens ascendit in arborem ficomorum, ut videret eum: quia inde erat transiturus. Et cum venisset ad locum, suspiciens Iesus vidit illum, & dixit ad eum: Zachæe, festinans descende, quia hodie in domo tua oportet me manere. Et festinans descendit, & excepit illū gaudens.

Iericho ciuitas est inter Iordanem & Ierusalem. Nota est autem Zachæi historia, qui cum publicanus, hominum genus Iudæis inuisum & infame esset, imò publicanorum princeps, ac diues, voluit tamen apud eum diuertere Christum, ut ostenderet se peccatores non dignari, quorū gratia venerat: simulq; ostenderet non esse impossibile apud Deum diuites saluari. Neque putandum est omnes publicanos auaros fuisse, aut vsurarios, & alioqui improbos: ut patet ex confessione vitæ suæ, quam non insolenter aut superbè iactat, ut Pharisæus suprâ dictus: sed modestè, quasi Christum rogare volēs, quid faciendum sibi superesset.

Et cum viderent, omnes murmurabant, dicentes, quòd ad hominem peccatorem diuertisset. Stans autem Zachæus, dixit ad Iesum: Ecce, dimidiū bonorum meorum do pauperibus, & si quid aliquem defraudauī, reddo quadruplum. At Iesus ad eum: Quia hodie salus domui huic facta est: eo quòd & ipse filius sit Abrahæ. Venit enim filius hominis querere, & saluum facere quod perierat.

± Matth.
18. b.

Pha-

Pharisæi & cæteri Iudæi Christo indignabatur, quod ad peccatores, & imprimis publicanos diuiceret, sicut de Mathæo murmurabant, modum ignorantes, ob quæ cum illis conuersaretur. Et statim sequitur mutatio dextræ excelsi. Cumque iam ardentem fidem ex ingenti Christi videndi desyderio protestatus esset, pronunciat eum Dominus cum tota familia sua saluum esse factum. Sycomorus arbor est, quam Dioscorides dicit Sycaminum, Græcè tamen dicitur *συκωνία*, quæ idem dicitur quod morus nostra secundum herbarios. Quidam tamen dicunt esse ficum fatuam, iuxta nominis Etymologiam, siue ficum Aegyptiam. Quod verò interpres ait: eo quod ipse sit filius Abrahæ, non fortè ob profapiam, sed ob fidem qui statim Christo se vocanti paruit.

Hæc illis audientibus, adiciens dixit parabolam, eo quod esset prope Ierusalem, et quia existimarent quod confestim regnum Dei manifestaretur. Dixit ergo: † Homo quidam nobilis abiit in regionem longinquam, accipere sibi regnum et reuerii. Vocatis autem decem seruis suis, dedit decem minas, et ait ad illos: Negociamini dum venio. Ciues autem eius oderant eum, et miserunt legationem post illum, dicentes: Nolumus hunc regnare super nos.

† Matth.
25. b.
Mar. 13. d

Hic homo dicitur nobilis non apud Matthæum. 23. Expectantibus illis regni terreni declarationem, Christus hac parabola rem aliter fore, quàm expectant, indicat. Cum audissent eum sæpius dicentem, appropinquat regnum Dei, & quia ascendebat Ierusalem, opinabantur eum velle adire regni hæreditatem: quem errorem hac parabola taxat. Quod autem ait: Nolumus hunc regnare super nos, refertur non ad legatos, sed ad ipsos ciues mittentes, qui inter se dicerent hæc verba, & legatos mitterent, qui nobili suam voluntatè indicarent. Hic autem vir nobilis, & nobili sanguine prognatus (id enim significat τὸ ἰσχυρὸς, quod habet Lucas) Christus est de patre Deo ab æterno natus, de virgine matre, ex regia stirpe Dauid orta, in tēpore homo factus, abiit per ascensionem suam in regionem longinquam, qua nulla longior, quàm cælum supra terram, vt acciperet sibi regnū, & reuerteretur. De quo regno dicit Psal. † Dixit 109. a.

† Psalmo

Dominus domino meo, sede à dextris meis, donec ponā inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Quanquam enim uiuentis Christi regnum esset, prout dicit Matth. ultimo: Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra: tamen nondum verè intrauit in regni huius possessionem, donec in vniuersali iudicio omnes inimicos sub pedibus eius posuerit: ac velint nolintq; , confessi sint impij illum super omnia regnare. In uiris autem pijs tūc primū regnare cœperunt, quando iam planè domata carne toti ei parere cœperunt. Abijt ergo per ascensionem in longinquam cæli regionem, longeque à mundo, & mundanis distantem, vt pacificum tandem in omnia regnum acciperet, & reuerteretur ad generale scilicet iudicium, vnicuiq; pro meritis præmiū redditurus. Quidam interpretantur, vt acciperet regnum super vniuersos ordines angelorum. Quod licet per assumptā à verbo humanitatem semper habuerit, nondum tamen ante ascensionem in huiusmodi possessionem ingressā erat diuini verbi humanitas. Quod autem seruis suis decem mnas diuisit, vide Budæū de asse, quid sit mna siue mina. Simile enim est ei quod Matthæus vocat talentum. De quorum distributione illic videto. Hoc tamen ad Matthæum Lucas addit, quod proficiscenti illi miserunt ciues legatos, qui eius imperium detrectare se, neque amplius ferre posse dicerent: quippe qui eum oderant. Ciues isti qui Christum regem suum oderant, Iudæi sunt, ac Pharisei imprimis, de quibus ipse ait: † Nunc autem viderunt me, & oderunt me gratis, & patrem meum. Isti miserunt legationem ad Christum post ascensionem eius, qui illorum nomine imperium eius detrectarent, quando cum diplomatibus Paulum aliosq; miserunt, qui Christi nominis inuocatores caperent ac vincerent, & Ierusalem adducerent. Act. 9. Hoc est enim factis melius, quàm verbis imperium eius detrectare, nominis illius professores capere ac vincere.

Et factum est vt rediret accepto regno, & iussit vocari seruos, quibus dedit pecuniam, vt sciret quantum quisq; negociatus esset. Venit autem primus, dicens: Domine, mna tua decem mnas acquisiuit. Et ait illi. † Euge bone serue, quia

* Psalmo.
68. a.

† Matth.
25. b.

in modico fuisti fidelis, eris potestatem habens super decem ciuitates. Et alter venit dicens: Domine, mna tua fecit quinque mnas. Et huic ait: Et tu esto super quinque ciuitates.

Rediens Dominus in secundo aduentu, dati & accepti rationem exigit, quantum scilicet quisque operatus est. Et quamuis de tribus solum meminerit, ex his facile est coniectare de cæteris, quorum quicumque cum pecunia sibi commissâ, id est, doctrina, & humano ingenio negociati sunt, iuxta laborem suum præmium recipiunt. Quicumque verò ocio torpuerunt, vel ingenium aut scientiam ad terrena negocia, præmium etiam terrenum recipiunt: de quibus Paulus ad Philip. 3. ❖ Multi enim ambulat, quos sæpe dicebam vobis (nunc aut & flens dico) inimicos crucis Christi, quorum finis interitus, quorum Deus venter est, & gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt: de quibus sequitur.

❖ Phi. 3. d

Et alter venit, dicens: Domine, ecce mna tua, quam habui repositam in sudario? Timui enim te, quia homo austerus es: tollis quod non posuisti, & metis quod non seminasti. Dicit ei: De ore tuo te iudico serue nequâ. Sciebas quod ego homo austerus sum, tollens quod non posui, & metens quod non seminavi: quare non dedisti pecuniam meam ad mensam, & ego veniens, cum vsuris utique exegissem illud? Et astantibus dixit: Auferte ab illo mnam, & date illi qui decem mnas habet. Et dixerunt ei: Domine, habet decem mnas.

Dico autem vobis, quia tomni habenti dabitur, & abundabit ab eo aut qui non habet, & quod habet, auferetur ab eo. Veruntamen inimicos meos illos, qui noluerunt me regnare super se, adducite huc, & interficite ante me.

† Mart. 13.

b. & 25. c.

Mar. 4. c.

Sup. 8. c.

Ex his innuit tales ociosos nihil respondere posse quod excuset eos à damnatione. Existimauit enim Deū nihil ad opera nostra concurrere, & nobis ipsis solis tribuenda merita, & propterea Deum querere laborum nostrum fructum, quibus non fuerit cooperatus. Videtur negligentibus iniuste exigere, ideo & doctrinam, & honorem illi debitum ab illis auferet, & dabit honorem & gratiam abundantiorē diligentibus, fructum faciētib, Hos autem Iudæos CHRIS TVS accepto regno

in omnes & omnia pacifico, quia eius imperium detrauerunt, dura & præfracta ceruice, adduci ante se iubebit, & interfici, vel fortè sub Vespasiano in excidio Ierosolymitano, vel in inferno, qui mors secunda dicitur. Vbi per hæc verba: interficite ante me, vehemens in eos animaduertendi innuit desyderium. Quòd autem in ratione facta cum seruis, tot quisque ciuitatibus præficatur, quot mnas lucratus est, & mna sua illi pepererat, significat proportionatum à Christo reddi ijs, qui bona sua multiplicare studiosi fuerint, præmium & lucrum.

- † Matth. *Et his dictis præcedebat ascendens Ierosolymam.* † *Et factum est cum appropinquasset ad Bethphage & Bethaniam, ac montem qui vocatur Oliueti, misit duos discipulos suos, dicens: Ite in castellum quod contra vos est: in quod introeuntes, inuenietis pullum asinae alligatum, cui nemo unquam hominum sedit: soluite illum, & adducite: & si quis vos interrogauerit, quare soluitis? sic dicetis ei: Quia Dominus operam eius desiderat. Abierunt autem qui misi erant, & inuenerunt sicut dixit illis, stantem pullum. Soluentibus autem illis pullum, dixerunt Domini eius ad illos: Quid soluitis pullum? At illi dixerunt: Quia Dominus eum necessarium habet. † Et duxerunt illum ad Iesum.*
- † Ioa. 12. b

Matthæus & asinam & pullum dicit, Marcus & Lucas pullum solum insinuant. Matthæus autem, quòd super pullum asina sequente sederit Christus, vel fortè quia pullus ita indomitus erat. quòd absque matre duci non poterat. Mediante igitur lege veteri per asinam designata ductus est pullus, id est, populus Gentilis, in possessionem templi, id est, Ecclesiæ, quoniam Christus postergando synagogam, populum gentium deduxit in templum: vbi Dominus inquit Ambrosius non amplius in litera, sed in spiritu adoratur. Ad explendum itaque mysterium, & asina & pullo opus erat. Cætera ad litteram patent Matth. 12.

Et iactantes vestimenta sua supra pullum, imposuerunt Iesum. Euntes autem illo, subsisternebant vestimenta sua in via. Et cum appropinquaret iam ad descensum montis

montis Oliueti, cœperunt omnes turbæ descendentium gaudentes laudare Deum voce magna super omnibus quas viderant virtutibus, dicentes: †Benedictus qui venit Rex in nomine domini, pax in cœlo, & gloria in excelsis. Et quidam Phariseorum de turbis dixerunt ad illum: Magister, increpa discipulos tuos. Quibus ipse ait: Dico vobis, quia si hi tacuerint, lapides clamabunt.

†Psal.
117.d.
Mat.23.d.
Abac.2.c.

Cùm discipuli verbis Christi vsi ad solutionem pul-
li, ipsam ad Christum adduxerunt, & superpositis ve-
stimentis eum imposuerunt, vtpote qui ad Gentes mis-
si, non suis, sed Christi verbis vtentes ipsas fol-
uerunt, & iugo Christi colla submittere fecerunt. Chri-
stum autem Regem acclamantes, existimabant ipsam
regnum Dauid reducturum, quasi dicerent: Benedictus
qui venit Rex nobis regnum Dauid iandudum ablatum
redditurus: id quod populus summè desyderabat,
Phariseis & scribis formidantibus, & silentium indicē-
tibus. Cætera in Matthæo serè similia enarrata sunt, nisi
quòd vbi Matthæus habet, turbæ quæ præcedebant &
quæ sequebantur, clamabant: Osanna filio Dauid, Bene-
dictus qui venit in nomine domini. Lucas ait, nõ turbas,
sed descendentium, id est, discipulorum turbas dixisse.
At intellige discipulorum, & descendentium nomine hic
significari non modò duodenarium illum numerum disci-
pulorum, sed turbas ipsas, quotquot discēdi diuini ver-
bi auidæ erant, eum sequebatur, inter quas etiã erant pue-
ri, qui simili acclamatione cū turbis Christo aggratula-
rentur: quanquã puerorū non meminit Lucas, inter tur-
bas discipulorum eos comprehendens. Cùm autem
Lucas dicat eam discipulorum aggratulationem factam
fuisse ad descensum montis Oliueti, Matthæus verò
aggratulationem puerorum in templo, vero simile est
de alia cōgratulatione loqui Matthæum, quàm Lucam,
cùm ille puerorum fuisse, & in templo, iste discipulo-
rum, & ante vrbis ingressum. Quod autem Christus
Phariseis respondet, volentibus à Christo indici silentiū
discipulis: Si hi tacuerint, lapides clamabunt: hyperbo-
lica locutio est, quasi diceret: Quem amodum clamare
lapides impossibile est, ita & filijs Dei gloriam tacere:

H h 5 quoniam

quoniam iam adest præstitutum à patre tempus, quando oportet glorificari filium hominis.

¶ 16. q. 7.
ea. Et hæc
diximus.
¶ Inf. 21. b
Mat. 24. a
Mar. 13. a.

Et ut appropinquavit, videns ciuitatem, fleuit super illam, dicens: ¶ Quia si cognouisses & tu, & quidem in hac die tua, que ad pacem tibi, nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. ¶ Quia venient dies in te, & circumdabunt te inimici tui vallo, & circumdabunt te, & coangustabunt te undique, & ad terram prosternent te, & filios tuos qui in te sunt, & non relinquent in te lapidem super lapidem, eo quod non cognoueris tempus visitationis tue.

Fleuit super illam, dicens: quia si cognouisses & tu, &c. Caietanus ait rō quia referri debere ad fleuit, vt sit sensus: Fleuit Christus, quia si cognouisses. Sed cuiusmodi, & quā latina sit hæc ordinatio, non video. Pro quia autē, Græcè est ὅτι, id est, quod, & plerumq; superfluit. Sensus ergo est: Quod si tu, vel si tu cognouisses in hac die tua, id est, quam tibi peculiariter festiuam facis, & in qua omnis mali secura exultas. Quæ ad pacem tibi, Græcè, τὸ ἰσχυρὸν εἶπε, id est, quæ securura sunt ad pacē & securitatem, quā tibi tantopere promittis. Est autē eclipctica locutio, supplendumq; est, forsitan peccata tua ac miseriam tuā desferes, ac mihi Messiam tuo fidē haberes, aut quid simile. Nunc autē abscondita sunt ab oculis tuis, id est, ea te vult Deus celari, vt nec opinantē mala obruant. Rursum tamen & illos venturæ miseriam admonet, dicens: Quia venient dies in te, &c. Quibus verbis obsidio Ierosolymorum per Titū & Vespasianum, omnimodaq; subuersio significatur, quam futuram illis asserit, eo quod non cognouerint tempus visitationis suæ, id est, gratiæ ac redemptionis per Regem suū & Messiam vitrō illis oblata: de qua Zacharias pater Ioānis, Benedictus ait, dominus Deus Israël, quia visitauit & fecit redemptionē plebis suæ. Erasmus hic putat pro quo interpres habet visitationis, ipsum legisse τὸ ἰσχυρὸν εἶπε cum Græcè sit ἐπισκοπῆς, id est, vt inquit, inspectionis, quasi verò ἐπισκοπῆς non etiā visitationem significet, & ἐπισκοπῆς μακαρίων, ac ἐπισκοπῆς πτωχῶν penē idem significant. Est enim ἐπισκοπῆς μακαρίων, sigrotum visere: quod significatum hic quadrat, quod scilicet Ierusalē tēpus visitationis suæ
non

non cognouerit, quando animarum seruator ac medicus Iesus tot animi morbis egram ac faucia curaturus visitauit. Potes autem & hunc locum: si cognouisses, & quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi: ita interpretari: Si hac die tua, qua scilicet ego Rex tibi ueni mansueti, cognouisses quæ ad pacem tibi, id est, quàm lata & pacifica tibi assero, mihi credidisses. Nunc autem posito uelamine super cor tuum, abscondita sunt hæc à te. Idcirco uenit dies in te, & c. eo quòd non cognoueris tempus uisitacionis tuæ.

† Et ingressus in templum, cepit eicere uendentes & e-
mentes, dicens illis: Scriptum est: Quia † domus mea do- † Matth.
mus orationis est: Vos autem fecistis illam speluncam latro- 21. b.
num. † Et erat docens quotidie in templo. Principes autem Mar. 11. d.
sacerdotum, & scribæ, & principes plebis, querebant illum † Ioã. 2. d
perdere: & non inueniebant quid facerent illi. Omnis enim Iſa. 56. c.
populus suspensus erat, audiens illum. Iere. 7. b.
† Ioã. 7. g
& 8. c.

Simile signum ostendit Ioannes cap. 2. at non idem cum isto, unde constat ipsum bis templum ingressum, uendentes & euentes eiecisse è templo, & diuersis temporibus, & utrunq; prope pascha. At primùm 31. anno ætatis suæ, secundùm uerò anno eius 34. Unde generaliter inquit Ambros. seculares docet contractus à templo Dei abesse debere. Cætera Matth. 21. patent.

CAPVT VIGESIMVM.

Interrogatus à summis primatibus urbis super sua auctoritate, altera quaestione silentium illis imponit, ipsosq; super sua reprobatione per parabolam conuincit: censum Cæsari debitum soluendum iubet: resurrectionem supremam per Phariseorum confutationem, & se Dei filium

Dauidis testimonio probat.

E † T factum est in una dierum docente illo popu- † Matth.
lum in templo, & euangelizante, conuenerunt prin- 21. c.
cipes sacerdotum, & scribæ cum senioribus: & aiunt, Mar. 12. d.
dicentes ad illum: Dic nobis in qua potestate hæc facis? aut quis est qui dedit tibi hanc potestatem. Respondens autem I E S U S, dixit ad illos: Interrogabo

vos & ego unum verbum. Respondete mihi: Baptismus Ioannis de cælo erat, an ex hominibus? At illi cogitabant intra se, dicentes: Quia si dixerimus de cælo, dicit: Quare ergo non credidistis illi? Si autem dixerimus ex hominibus, plebs uniuersa lapidabit nos. Certi sunt enim Ioannem prophetam esse. Et responderunt se nescire unde esset. At Iesus ait illis: Neque ego dico vobis in qua potestate hæc facio.

Cum sibi templi principatum, & nulli alteri commissum arbitrarentur Iudæi, dubitant an vellet illis talē potestatem, tanquam ab alio superiori missus. Et quia miracula tot & tanta, quæ in Matthæo scribuntur, calumniari non poterant, eiectionem negotiatorum è templo calumniatur, quod inuidia etiam bona calumniari solent. Cum ergo ab eo quærerent in cuius autoritate ista mōliretur, alia quæstione sciscitatur de baptismo Ioannis, è cælo erat, an ex hominibus. Ambiguam igitur & quasi perplexam quæstionem animaduertentes, ne responsio sua in deteriorem vergeret exitum, tacuerunt. Cætera Matth. 21.

† Matth. 21. d. † Cæpit autem dicere ad plebem parabolam hanc: † Homo quidam plantauit vineam, & locauit eam colonis: & ipse peregrinatus fuit multis temporibus. Et in tempore illo misit ad cultores seruum, ut de fructu vineæ darent illi. Qui cætere: illi autem hunc quoque cædentes, & afficientes contumelia, dimiserunt inanem. Et addidit tertium mittere: qui & illum vulnerantes eiecerunt. Dixit autem dominus vineæ. Quid faciam? mitam filium meum dilectum: forsitan cum hunc viderint, verebuntur. Quem cum vi dissent coloni, cogitauerunt intra se, dicentes: † Hic est hæres, occidamus illi, ut nostra fiat hereditas. Et eiecerunt illum extra vineam, occiderunt. Quid ergo faciet illis dominus vineæ. Veniet et perdet colonos istos, & dabit vineam alijs.

† Matth. 21. g. † Hic homo Deus pater est, non veritate, sed similitudine, quia ut paterfamilias sub se filium habens & seruos, vineam plantauit, domum Israël, ut Psal. 79. Vineam de Aegypto transfulsi, eiecisti gētes, & plantasti eam: quā locauit Iudæis tanquam colonis; & ipse peregrinatus profectus

Etus est, non distantia loci, qui ubique præsens est, sed patientia in eos qui peccauerunt, punitiois. Et tempore fructus, non quod magnos ex eo collegerit fructus, quantumuis tempus vindemiæ expectauerit. ✠ Expecta-
uit enim, inquit Isaias, vt faceret uuas, & fecit labruscas. ✠ Isa. 5.
Cætera latius Matth. 21.

✠ Quo audito dixerunt illi: Absit. Ille autem aspiciens eos, † Psal.
ait: Quid est ergo hoc quod scriptum est: Lapidem quem re- 117. c.
probauerunt edificâtes, hic factus est in caput anguli. O uisus Act. 4. b.
qui ceciderit super illum lapidem, cõquassabitur: super quem 1. Pet. 2. d.
autem ceciderit, comminuet illum. Rom. 9. g.
Isa. 28. d.

Matthæus asserit eos contra se tulisse sententiã: Marcus & Lucas dicunt contra eos Christũ tulisse sententiam. Vero simile est enim ipsos veritatem parabolæ audientes, non potuerunt non proferre veram sententiam, quam secundum Lucam Christus confirmauit: quoniã prius ignorantes in se dirigi parabolam, in seipos tulerunt sententiam: quod intelligentes confirmante Christo, cœperunt dicere: Absit: vel vt ait August. Quidam dixerunt, quod refert Matthæus, cæteri, quod habet Lucas: & ita nolentes volentes prophetabant. Contra quos Davidis prophetiam necessariò implêdo Christus adduxit: Lapidem inquires, quem reprobauerunt edificantes, &c. quoniam: Christus à Iudæis reprobatus, & extra ueam eiectus, à gentibus est approbatus, & factus angularis lapis, qui ex duobus populis vnum templum ædificet. Peccatores, & quidem Christiani super lapidem cadunt, & conuassantur, vt non rectè ambulare valeant. Super Iudæos verò paganos & hereticos lapis mole sua cadit, & eos penitus comminuit, vt nec quidem testa superfit. Cætera Matth. 21.

Et querebant principes sacerdotum & scribæ mittere in illum manus illa hora, & timuerunt populum. Cognouerunt enim quòd ad ipsos dixerit similitudinem hanc.

Licet eos Christus agnosceret incorrigibiles, nihil tamen eorum omisit quæ ad eorum salutem conuenirent, ita vt omnino essent inexcusabiles, vnde nisi metu arcerentur, parati semper erant iniicere in eum manus, & occidere.

‡ Marc. 22. c. † Et obseruantes miserunt insidiatores, qui se iustos simi-
 larerent, vt caperent eum in sermone, & traderent illū prin-
 cipatui & potestati præsidis. Et interrogauerunt eum, dicen-
 tes: Magister, scimus quia rectè dicis & doces, & non acci-
 pis personam, sed viam Dei in veritate doces: licet nobis
 tributum dare Cæsari, an non? Considerans autem dolon
 illorum, dixit ad eos: Quid me tentatis? ostendite mihi dena-
 rium: cuius habet imaginem hæc inscriptio? Respondentes
 † Matth. 22. b. dixerunt: Cæsaris. Et ait illis: † Reddite ergo quæ sunt Cæ-
 saris, Cæsari: quæ sunt Dei, Deo. Et non potuerunt ver-
 bum eius reprehendere coram plebe: & mirati in responso
 Rom. 13. c. eius, tacuerunt.

Militare. Docet nos quàm astuti esse debeamus aduersus Iu-
 daeos, & aduersus hæreticos. Cùm igitur Christus liber-
 tatem prædicaret, ipsi autem Iudæi Cæsari subijceren-
 tur, ideo vel Christum responsurum expectabant insi-
 dijs eorum, non esse Cæsari pendendum tributum, &
 sic contrauenire Cæsari: quo facto milites Herodis para-
 tos secum habebant, qui eum apprehenderent, & præsi-
 di traderent. Sin autem iubere subijci populum Cæsari,
 argueretur mendacij, qui populo libertatē semper pro-
 mittebat. Animaduertens autem Christus versutiam eor-
 um iuxta Marcum, vel nequitiam iuxta Matthæum, vel
 dolum iuxta Lucam, iubet proferri denarium, quem asse-
 runt imaginem Cæsaris præ se ferre. Respondet autem
 illis non iuxta interrogationem, vt fallaciam eorum illu-
 deret: Quæritis inquit, an sit dandum vectigal Cæsari,
 non dico dandum, sed reddendum tanquam debitum,
 & quod Dei est, Deo reddendum. Hoc autem declarauit
 Paulus Roma. 13. Cætera Matth. 22.

Accesserunt autem quidam Sadducæorum, qui negant esse
 resurrectionem, & interrogauerunt eum, dicentes: Magister,
 † Deutr. 25. b. Moyses scripsit nobis. † Si frater alicuius mortuus fuerit, ha-
 bens uxorem, & hic sine liberis fuerit, vt accipiat eam fra-
 ter eius uxorem, & suscipiet semen fratri suo. Septem ergo
 † Matt. 22. c. fratres erant, & primus accepit uxorem, & mortuus est
 † Mar. 12. c. sine filijs. Et sequens accepit illam, & ipse mortuus est sine
 filijs.

filio. Et tertius accepit illam, similiter & omnes septem, & non reliquerunt semen, & mortui sunt. Nouissime omnium mortua est & mulier. In resurrectione ergo cuius eorum erit uxor? Siquidem septem habuerunt eam uxorem.

Et si Pharisei & Sadducei inter se discordes in opinionibus essent, concordes tamen facti sunt, ut Iesum in verbis suis caperent, & ad confusionem deducerent. Phariseis autem super reddendo censu Casari confusis, agrediuntur illum Sadducei, qui iusti interpretantur, pro iustitia in hoc seculo & in futuro seruanda, si futura sit resurrectio, quam ipsi negabant. Ideo huiusmodi rationem, contextunt: Si mortuorum futura sit resurrectio, non modò in hoc seculo, sed & in futuro seruanda est iustitia. At si iuxta legem Moysei de suscitando semine fratris septem fratres eandem uxorem iuxta illam legem consequenter duxerint, non poterit omnium esse uxor post resurrectionem: ergo non seruabitur inter eos iustitia, vel resurrectio mortuorum futura non est. Quam rationem pro sui erroris sufficienti defensione putabant inuenisse insolubilem. In quos CHRISTVS errorem illorum retorquet, utpote qui ignotis ratiocinarentur principijs: unde ipsorum stultitiam aperte reprehendit, quòd putarent homines cum carnalibus resurrecturos passionibus & imperfectionibus. Vnde subdit.

Et ait illis Iesus: Filij huius seculi nubunt, & traduntur ad nuptias: illi uerò qui digni habebuntur seculo illo, & resurrectione ex mortuis, neque nubunt, neque ducunt uxores, neque ultra mori poterunt: ¶ æquales enim angelis sunt, ¶ Matth. & filij sunt Dei, cum sint filij resurrectionis. 22. c.

Quasi diceret: Quoniam animas cum corporibus interire putatis, ideo resurrectionem mortuorum negatis, ignorantes connubia propter filios esse introducta, filios autem successione perpetuanda, successione uerò propter mortem futuram. Vbi ergò nulla est mors, neque necessaria sunt connubia. In futuro autem seculo non sunt necessaria connubia: quia sicut in hoc seculo omnes actus carnales sunt opera animalium, & imprimis actus libidinis, sic & omnes actus spirituales actus sunt angelici,

Mar. 12. d.
Exod. 3. d

lici, & præcipuè castitas, cum angelis semper sit sociata
virginitas. Idcirco non est illic corporea generatio, quæ
per nuptias fiat, cuius rei sunt angeli expertes, quibus
post resurrectionem similes erunt, nec viri vxores ducere,
nec mulieres viris nubere, sicut nec angeli optabunt.
Cætera videbis Matth. 22.

Quia verò resurgant mortui, & Moyses ostendit secus rubum, sicut dicit dominum Deum Abraham, & Deum Isaac, & Deum Iacob. Deus autem nõ est mortuorum, sed viuorum: omnes enim viuunt ei. Respondentes autem quidam scribarum, dixerunt ei: Magister, bene dixisti. Et amplius non audebant eum quicquam interrogare.

Quoniam iuxta Matthæum respondit illis Iesus: Er-
ratis, non intelligentes scripturas, quas ex Moyse secus
rubicum in deserto Sinai probare facile potestis, vbi dicitur
Exo. 3. ✠ Dominus Deus patrum vestrorum, Deus
Abrahæ, & Deus Isaac, & Deus Iacob misit me ad vos:
quorum si dominus est Deus, non omnino mortui sunt,
sed beatorum resurrectionem expectant. Pro sicut, Græcè
est *ὡς*, quod non modò similitudinis nota est, sed rationalis
etiam, vt hic: & tunc significat quandoquidem. Sensus ergo
est: Moyses ostendit quòd mortui resurgunt, cum esset
secus rubum iuxta montem Sina, vocaretque eum de medio
rubi dominus: quandoquidè hoc loco verba domini recitat
Moyse, dicit & appellat eum Deum Abraham, Deum Isaac, &
Deum Iacob.

*Dixit autem ad illos: Quomodo dicunt Christum filium esse
Dauid, & ipse Dauid dicit in libro Psalmorum: ✠ Dixit
dominus domino meo, sede à dextris meis: donec ponam inimicos
tuos, scabellum pedum tuorum. Dauid ergo dominum illum
vocat, & quomodo filius eius est?*

Iuxta Matthæum interrogauit eos Christus, què nondum
venisse putabát, cuius esset filius, cum veniret. Responderunt
ei: Dauid. Dixit illis: Quomodo ergo Dauid vocat eum
dominum suum, dicès: Dixit dominus domino meo: non quòd
de eo natus esset, sed quòd à patre Deo, cum quo ab æterno
fuit. Cætera Matth. 22.

† Sap. 11. f. *Audiente autem omni populo, dixit discipulis suis: ✠ Attende*
die

† Psal.
109. 2.

*dite, à scribis, qui volunt ambulare in stolis, & amant salu- Matt. 23. 3
tationes in foro, & primas cathedras in synagogis, & pri- Mar. 13. d.
mos discubitus in conuiujs: qui deuorant domos viduarum,
simulantes longam orationem. Hi accipient damnationem
maiores.*

Ut autem viris illis imposuerit silentium, videritque eos incurabili morbo laborare, docet discipulos suos, maximè eorum fugiendum errorem, & ab eorum moribus cauendum quod Matthæus addit: secundum opera eorum nolite facere, quia omnia faciunt, vt videantur ab hominibus. Cætera Matth. 23.

CAPVT VIGESIMVMPRIMVM.

Pauperula vidua duo æra minuta mittens in gazophylacium, cæteris plura mittentibus præfertur, templum cum ciuitate euertendum, & ciues exulandi prædicuntur, signa iudicij prognostica cum summa populi miseria innuuntur.

R† Espiciens autem vidit eos qui mittebant mu- † Marc.
nera sua in gazophylacium diuites. Vidit autem 12. d.
& quandam viduam pauperulam mittentem 24. q. 1. ca
æra minuta duo. Et dixit: Verè dico vobis, quia pite.
vidua hæc pauper plus quam omnes misit. Nam omnes hi Odi &
ex abundantia sibi miserunt in munera Dei: hæc autem ex proiec.
eo quod deest illi, omnem victum suum, quem habuit, misit.

Gaza Persicum nomen, Phylax Græcum, ex quibus componitur nomen gazophylacium, arca scilicet constituta iuxta portam templi domini forinfecus, ad congregandam pecuniam pro templi instauratione, vt 4. Reg. 12. & 2. Paralip. 24. In hoc autem gazophylacio foramen erat superne, per quod populus ad templi instaurationem, & pauperum alimentum iactabat pro deuotione sua pecuniam. Quibus omnibus pauperem viduam æra duo mittentem prætulit, non pecuniam tantum, sed bonam voluntatem, pro qua quicquid potuit, misit, maiora desyderans mittere, si potuisset. Cætera vide Matth. 12.

Et quibusdam dicentibus de templo, quòd bonis lapidibus

‡ Matth. 24. a. & donis ornatum esset, dixit: † Hæc quæ videtis, venient dies, in quibus non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruat. Interrogauerunt autem illum dicentes: Præceptor, quando hæc erunt, & quod signum quando fieri incipient? Qui dixit: † Videte ne seducamini. Multi enim venient in nomine meo, dicentes: quia ego sum: & tempus appropinquauit: nolite ire post eos. Cum autem audieritis prælia & seditiones, nolite terreri, oportet primum hæc fieri, sed nondum statim finis.

Mar. 13. b. Cùm audissent Apostoli CHRISTVM dicentem Iudæis: Ecce relinquetur domus vestra deserta, interrogauerunt eum, qui fieri posset, tam magnifica considerata extructione, non modò de lapidibus, sed & de eius ornatu. Quibus respondit tantum illi fore excidium, vt nec etiam lapis maneat super lapidem, qui non aliò transferatur. Iuxta quæ verba inquirunt discipuli duas quæstiones: priorem, quando hæc futura sunt, alteram, de aduentu eius secundo. Ad quarum neutram respondit, sed signa vtrunque præcedentia manifestauit, quibus positus timendum erit. Cætera patent Matth. 24.

Tunc dicebat illis: Surget gens contra gentem, & regnum aduersus regnum, & terræ motus magni erunt per loca, & pestilentia, & fames, terroresq; de celo, & signa magna erunt. Sed ante hæc omnia injicient vobis manus suas, & persequentur, tradentes in synagogas, & custodias, trahentes ad Reges & præsides propter nomen meum. Continget autè vobis in testimonium. Ponite ergo in cordibus vestris non præmeditari quemadmodum respondeatis. Ego enim dabo os & sapientiam, cui non poterunt resistere & contradicere omnes aduersarij vestri. Trademini autem à parentibus & fratibus, & cognatis & amicis: & morte afficient ex vobis. Et eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. Et capillus de capite vestro non peribit. In patientia vestra possidebitis animas vestras.

Hæc omnia Ierosolyma teste Iosepho ante excidium passa, & multo acerbiora. Primò enim Gentes Romanis

confederata insurrexerunt cum illis in Ierosolymitanos, & suos auxiliares. De pestilentia famem consequente scribit Iosephus de bello Iudaico lib. 6. cap. 14. his verbis. Iudæis autem cum exeundi facultate omnis etiã spes salutis adempta est: auctaque iam fames totas domos ac familias depascebatur. Et tecta quidem erant plena mulieribus exanimatis, atque infantibus: viarum autem angusta senibus mortuis. Adolescentes autem ac iuuenes turgidi, velut vmbra mortuorum per fora versabantur: & vbi quem casus occupauerat, decidebant. Sepelire autem funera neque poterant præ labore, & eos quibus aliqua vis supererat, pigebat, & propter multitudinem mortuorum, & quod de ipsis erat incertum, Denique super eos quos sepeliant, multi moriebantur. Multi autem ad sepulchra, priusquam fati dies veniret, & viui properabant: neque luctus in illis calamitatibus, neque fletus erat, sed fame superabantur affectus. Siccis autem oculis, & corruptis oribus, qui tardius morerentur, eos qui antese requiescerent, intuebantur, hæc ille, &c. Capite verò. 16. dicit ad hoc necessitatis quosdam fuisse compulso, vt cloacas ruinarentur, boumque veterem simum alimentum haberent, stercusque collectum, quod ne visui quidè tolerabile fuerat, cibus erat, &c. Reliqua vide Matth. cap. 24.

† Cum autem videritis circumdari ab exercitu Ierusalem, † Matth.
tunc scitote quia appropinquauit desolatio eius. Tunc qui in 24. c.
Iudea sunt, fugiant ad montes, & qui in medio eius, discedant, & qui in regionibus, non intrent in eam, quia dies ultionis hi sunt, vt impleantur omnia que scripta sunt. Væ autem pregnantibus & nutrientibus in illis diebus. Erit enim pressura magna super terram, & ira populo huic. Et cadent in ore gladij, & captiui ducentur in omnes gentes, & Ierusalem calcabitur à gentibus, donec impleantur tempora nationum. Mar. 3. d. Dan. 9. g.

Has clades enarrat Iosephus de bello Iudaico lib. 7. ca. 16. Iam verò inquit, perfectis aggeribus, Septembris mensis die septimo, qui erat à ccepto opere octauus & decimus dies, Romani quidem machinas admouebant: feditiosorum autem alij, qui ciuitatem desperauerant,

muris relictiſ in Arcam recedebant: alij ſe in cloacas demittebant, & ſequitur in fine cap. iuuenes autem lectos, qui proceros ac formoſo eſſent corpore, triũpho Cæſar ſeruabat. Ex reſidua multitudine ſeptẽ & decẽ maiores annis vincetos mittit in Aegyptũ, operibus deputandos. Plurimos aut per prouincias Titus diſtribuit, in ſpectaculis ferro & beſtijs conſumendos. Qui verò infra decimũ & ſeptimũ annũ ætatis agerent, venditi ſunt. Iſidõ autem diebus quibus ſecernebantur à Frõtone, mortui ſunt fame duodecim milia: quibus partim odio cuſtodũ nõ præbebatur cibus, partim ipſi victus ſaſtidio tenebantur, & cap. 17. Et captiuorũ quidem omnium qui toto bello cõprehenſi ſunt, nonaginta & ſeptem milium comprehenſus eſt numerus: mortuorum verò per omne tempus obſidionis, vndecies centum milia, & c.

† Matth.
24. c.

Mar. 13. c.

Iſa. 13. b.

Ezech.

32. b.

Ioël. 2. c.

† Matth.

24. d.

& 26. f.

Mar. 13. c.

Iſa. 3. c.

✠ Sap.

5. d.

† Roma.

8. d.

† *Et erunt ſigna in ſole & luna & ſtellis, & in terris preſura gentium præ cõſiſtione ſonitus maris & fluctuum, æreſcibus hominibus præ timore, & expectatione, quæ ſuperuenient vniuerſo orbi. Nã virtutes celorum mouebuntur, & tunc videbunt filium hominis venientem in nube cõpotestate magna & maiestate.*

Præmiſſo vrbis Ieroſolymorũ & tẽpli excidio, ac Iudaici populi interitu ſuo, addit totius orbis excidium. Prius aut præmittit ſigna quæ in creaturis irrationalibus patebũt. Primò in ſummis, ſole, luna, & ſtellis obſcuritas, vt refert Matth. Sol obſcurabitur, & luna non dabit lumẽ ſuũ, & ſtellæ cadẽt de celo, & virtutes ecelorum mouebũtur. Poſt hæc in infimis, terra ſcilicet, in qua cũcũ ſe inuicẽ opprimẽt, quia refrigeret charitas multorum. Et tandem in medijs creaturis, mari & fluminibus. Quoniã vt Sap. 5. ✠ Pugnabit pro eo orbis terrarũ contra inſenſatos. Vnde creaturæ rationalis pœna ſequitur: quoniã areſcent homines præ timore, videntes omnes creaturas propter hominem factas, in hominẽ pugnare. Cætera Matth. 24.

His aut fieri incipientibus, reſpice & leuate capita veſtra: quoniã † appropinquat redẽptio veſtra. Et dixit illis ſimilitudinẽ: Videte ficulneã, & omnes arbores, cũ producũt iã ex ſe fructũ, ſcitis quoniã propẽ eſt æſtas. Ita & vos, cũ videri-

his hæc fieri, scitote quoniã propè est regnũ Dei. † Amen dico vobis, quia nõ præteribit generatio hæc, donec omnia fiãt. 13. d.
 Cælum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. 1. Thef. 5. a
 Apoc. 8. d

Itaq; in ipso orbis terrarũ interitu, iubetur fideles nõ solũ timere, sed etiã capita in altũ leuare, vnde illi auxiliũ veniat. Ad quod considerandũ assumit ab arboribus exemplũ, quæ sunt iudices propè futuræ æstatis: ita hæc præmissa signa, tã creaturarũ irrationaliũ, quã rationaliũ, quia incipientibus proximus est credendus Christi secundus aduentus, vt sicut flores & fructus arborum adueniente ætate parent, ita mundi ruina his malis superuenientibus. Cætera Matth. 24.

† Attendite aut̃ vobis ne forte grauetur corda vestra in cura
 p̃pula et ebrietate, et curis huius vitæ, & superueniat in vos
 rep̃tina dies illa. Tanquã laqueus. n. superueniet in omnes
 qui sedent super faciem omnis terræ. Vigilate itaque † omni
 tẽpore orantes, vt digni habeamini fugere ista omnia quæ
 futura sunt, & stare ante filiũ hominis. Erat aut̃ diebus do-
 cens in tẽplo, noctibus verò exiens, morabatur in monte qui
 vocatur Oliueti: & omnis populus manebat ad eum in
 templo audire eum.

t35. dist.
 cap. 1.

† Sup. 18. a
 Colof. 1. a
 1. Theff.
 5. d.

Act. 12. a.
 Eccl. 18. c

Post prædictã Ierosolymorũ subuersionem, & seculi consummationẽ, iubet his verbis, & carnalibus nos delictijs, & nimia nos seculariũ rerũ cura non distrahi, quod rep̃tina nec opinantibus nobis dies iudicij superuentura sit, tanquã laqueus non apparẽs & improuisus. Idcirco vigilijs & orationibus instare nos iubet, vt imminentiã vitemus pericula seductorum.

CAPVT VIGESIMVM SECVDVM.

Iudas ductu Satanæ cum Iudæis de Iesu cæde sollicitis pacificatur super illius traditione. Christus autem facta cœna in horto, à Iuda Iudæis traditur, ad Caipham ductus à discipulis derelictus, à Petro negatur, & facie velatus illuditur, & colaphis cæditur, à principibus interrogatus, morte damnatur.

† Matth.

26.a.

Mar. 14.a.

† Sup.

19.g.

& 20.c.

† Matth.

26.g.

Mar. 12.b

Ioan. 13.a.

† Zach.

11.c.

† Matth.

25.d.

Mar. 14.b

A † Ppropinquabat autem dies festus Azymorum, qui dicitur Pascha. Et querebant † principes sacerdotum & scribæ, quomodo eum interficerent: timebant verò plebem. † Intrauit autem Satan. in Iudam, qui cognominabatur Iscariotes, vnus de duodecim: & abiit, & locutus est cum principibus sacerdotum & magistratibus, quemadmodum illum traderet eis. Et gauisi sunt, † & pacti sunt pecuniam illi dare. Et spoliati. Et querebat opportunitatem vt traderet illum sine turbis.

Diem festum Azymorum intelligit diē festū Paschæ, quo summi sacerdotes victimas præparare, parietes tēpli leuigare, pauimēta verrere, vasa mūdare solebāt, & tunc ineunt consiliū, quomodo dominū Paschæ valeant interficere: quod in die festo nolebant, quia timebant plebē, qua tñ non obstante occiderunt. Ad quos accessit Iudas diaboli instinctu, vnus de duodecim, num: ero non merito, corpore nō animo, à principibus nō inuitatus, nulla necessitate coactus, sed sola inuidia ductu Satanæ cum illis de precio, & de traditione magistri pactus. Cætera Matthæ 1. 26.

† Matth.

26.b.

Mar. 14.b

† Venit autem dies Azymorum, in qua necesse erat occidi Pascha. Et misit Petrū & Ioannem, dicens: Euntes parate nobis Pascha, vt manducemus. At illi dixerūt: Vbi vis pareremus? Et dixit ad eos: Ecce, introeūtibus vobis in ciuitatē, occurret vobis homo quidā amphoram aquæ portans: sequimini eū in domum in quam intrat: & dicetis patrisimiliās domus: Dicit tibi Magister: Vbi est diuerforiū vbi Pascha cum discipulis meis manducet? Et ipse ostendet vobis cenaculum magnum stratum, & ibi parate. Euntes autem introerunt sicut dixit illis, & parauerunt Pascha.

Dies Azymorum dies Iouis erat, videlicet decima quarta luna, in qua ad vesperam iubebantur Iudæi agnū Paschalem occidere. Et est quod ait Lucas. Necesse erat occidi Pascha, & nocte illa manducare, & à vespera fermento abstinere. Vnde vocatur dies Azymorum, quod illa die à vespera Azyma tantū comederent. Itaque Petrum & Ioannem præmittit, qui Pascha sibi pararent, id est,

est, omnia necessaria ad agnum Paschalem edendum, indicato illis hospite & hospitio. Nec proprie domū, nec hospitem illis indicauit, sed solum quendam, vt ait Euthymius, ne Iudas cognita domo, recurreret ad Iudæos, & cœna infecta Christum illis traderet.

† Et cum facta esset hora, discubuit, & duodecim cum eo. † Matthæ
Et ait illis: Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vo- 26.c.
biscum antequam patiar. Dico enim vobis, quia ex hoc non
manducabo illud, donec impleatur in regno Dei. Mar. 14. c
1. Cor. 11. c

Desyderauit hoc Pascha legale manducando cum illis consummare, vt dato postea illis in cibum & potum corpore & sanguine suo, omnibus demum ceremonijs legalibus finem imponeret: vt pote quæ ad hoc institutæ erant, vt hoc nouum corporis & sanguinis mei Pascha figuraret. Nec amplius ex hoc comedam, donec perficiatur in regno patris mei, quod mihi daturus est post resurrectionem, vt Matth. ultimo. ☩ Data est mihi potestas in cœlo & in terra: & tunc perfectius & purius im- 28.d.
molabitur hoc Pascha, quàm vetus.

☩ Et accepto calice gratias egit, & dixit: Accipite, & diuide- † De celebra-
te inter vos. Dico enim vobis, quod non bibam de gene- bra. missa.
ratione vitis, donec regnū Dei veniat. Et accepto pane gra- ca. Cum
ti, us egit, & fregit, & dedit eis, dicens: Hoc est corpus meum, Marthæ.
quod pro vobis datur: † hoc facite in meam commemorati- † De reli-
onē. Similiter et calicē, postquā cœnauit, dicens: Hic est calix & vener.
nouū testamētū in sanguine meo, qui pro vobis fundetur. sancto. in
Clemen.
cap. 1.

Quemadmodum in veteri lege in vera sacramenti Eucharistiæ figura non solum agnum edebant, sed etiā successiuè potum sumebant, ita in hac cœna Christus post esum agni accepit calicem, quem post gratiarum actionē Apostolus dedit diuidendū, id est, cōtinuè & successiuè potandū. In quibus cibus finē legalibus figuris imposuit, quo ad agni esum, & vini potum, vt nulli postea licuerit agnum Paschalem, nec illū potū postea sumere, ideo dixit: Nō bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat. Sensus est iuxta Bedam: Deinceps non delectabor in sacrificijs synagogæ, donec credat in patrem meum & in me, & in Ecclesia fideliter immolet sacrificium carnis meæ, & sanguinis mei. Quod cum

fecerit, tunc bibam, hoc est delectabor vobiscum in renouatione sua per fidem Ecclesie. Vel sic: Non vltra carnalibus ceremonijs delectabor, in quibus carnalis agnus locum tenet. Aderit enim tempus me resurgente, cum ego sublimatus in gloriam vite immortalis vobiscum fungar de salute huius populi fonte gratie spiritualis regenerati. Idcirco hæc prima poculi sumptio figuratiua fuit, veluti esus agni. Deinde accepit panem, gratias egit, fregit, & dedit. Hic tamẽ, vt Lucas scribit, videtur affuisse cū reliquis Iudas, quando corpus & sanguinem suum dedit dominus. Matthæus non negat, neque tñ disserit. Et problema de hoc est inter doctores.

† De offi. Veruntamen ꝑ ecce manus tradētis me mecum est in men-
ordi. cap. sa. Et quidem filius hominis, secundum quod definitum est,
Si sacer- vadit. Veruntamen v̄ homini illi per quem tradetur.
dos. Et ipsi cœperunt querere inter se, quis esset ex eis qui hoc
Psal. 40. b facturus esset?

Mat. 26. b Non designat traditorem ex nomine, ne impudētior
Mar. 14. c fiat, sed quasi crimen impingit in omnes, vt saltem consciscius
Ioan. 13. c pœnitentiam agat, & qui æquẽ cum cæteris tantorum
esset us particeps mysteriorum, melior ac mente
sanior efficeretur. Ex quibus verbis adẽd auxij discipuli
inter se querere cœperunt, quis talis esset futurus, &
imprimis Iudas, ne suspectus ab alijs haberetur, se excu-
sare tentat, quãuis agnosceret dominum hoc non igno-
rare per signum panis intincti, qui alius erat à pane cõ-
secrato omnibus distributo. Vnde videns Christus incurabilem
Iudam, dixit illi: Quod facis, fac citius, & quod cogitatione
concepis, opere perficito. quod nec alij intellexerunt, ille
verò intellexit, & abiit.

Facta est autem contentio inter eos, quis eorum videretur
† Matth. esse maior. Dixit autem eis: † Reges gentium dominantur
20. d. eorum, & qui potestatem habent super eos, benefici
Mar. 10. f. tur. Vos autem non sic: sed qui maior est in vobis, fiat, sicut
minor: & qui præcessor est, sicut ministrator. Nam quis ma-
ior est, qui recumbit, an qui ministrat? nõne qui recumbit?

† Matth. † Ego autem in medio vestrum sum sicut qui ministrat
20. d. Vos autem estis qui permansistis mecum in tentationibus
Mar. 10. f. meis. Et ego dispono vobis sicut disposuit mihi pater meus

regnum

regnum, vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo: & sedeatís super thronos, iudicantes duodecim tribus Israël.

Iam quasi certiores facti de morte magistri, contédunt de principatu inter eos post mortem eius. Nec vsque adeò certum est, an hæc contentio eadem sit cum illa, de qua Matth. 20. ante sacramenti institutionem. Eadem tamen est vtrobique responsio. Vt enim eos abstraheret à carnalis regni ambitione, quod affectasse videbantur Iacobus & Ioannes, ostendit illos maioris regni manere præmium, pro toleratis cum eo affectionibus, dicens: Ego dispono vobis sicut disposuit mihi pater meus regnum, vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo: nõ quòd in regno Dei mensa vlla corporalis, aut cibus ac potus sit, sed metaphorica est locutio, qua per temporalia æterna, per carnalia necesse est adumbrare spiritualia. Sensus ergo est: Quemadmodum pater frændas ad libitum mihi dedit regni cœlestis dilitias, ita & ego volo, vt eadem mecum gloria & beatitudine perfruamini. & sedeatís super thronos, iudicantes duodecim tribus Israël, non modò comparatiuè, sed vt vocant authoritatiuè, quod innuitur in verbo sedeatís: quia condemnabunt duodecim tribus Israël tanquam accessores, vt quæ Messia sibi præcipuè misso credere noluerút.

Ait autem dominus Simonì: Simon, ecce Satanas expectauit vos, vt cribaret sicut triticum. Ego autem rogau pro te, vt non deficiat fides tua: & tu aliquando conuersus, confirmas fratres tuos. Qui dixit ei: Domine, tecum paratus sum & in carcerem, & in mortem ire. Et ille dixit: Dico tibi Petre: † non cantabit hodie gallus, donec ter abneges uisse me.

† Matth.
26. c.

Mar. 14. c.

Græcum verbum *ἐξήρως*, plus significat quàm expectere, scilicet ad pœnam postulare, quod vno verbo exposcere dicitur. Inquit ergo: Exposcit vos Satanas, vt cribraret, id est, hac illac versaret, omnibusque modis agitare, & excuteret, quomodo triticum solent, vt quod malum est separent. Ego autem rogau pro te, vt non deficiat fides tua. Hic duo notantur, quòd cum pro Petro tantum se rogasse dicat, specialiter pro eo tanquam

pro capite se orasse innuit. Cùm autem ait: vt non deficiat fides tua: & certum sit Petrum peccasse, quando timore negauit, ex infirmitate, non incredulitate, ostendit contra Lutheranos, non per quodlibet peccatum mortale fidem deperdi. Rursum indicat Dei prouidentia id accidisse, vt aliquando conuersus, lapsusque proprii conscientis, siatribus condolere nosset peccantibus, & eos confirmare. At mentis suæ conscientis Petrus, plus nimio sibi confidit, asserens paratum se esse & cū Christo mori. Contrà verò Christus speciem lapsus illi prædicit super trina negatione.

Et dixit eis: Quando misi vos sine sacco & pera & calceamentis nunquid defuit vobis? At illi dixerunt: Nihil. Dixit ergo eis: Sed nunc qui habet sacco, tollat, similiter & peram: & qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium. Dico enim vobis, quoniam adhuc hoc quod

† Isa. 53. d scriptum est, oportet impleri in me: † Et cum iniquis deputatus est. Etenim ea que sunt de me, sine habet. At illi dixerunt: Domine, ecce duo gladij hic. At ille dixit eis: Satis est.

Mat. 26. c
Mar. 15. d

Sacculus ad deserendam pecuniam, & pera ad alimentam, sollicitudinem significat victus, qua carere suos Christus voluit, emittens ad prædicandum, interim dum ipse viueret: quòd Deo patri & sibi curæ satis essent. Quod ergo nunc ait: Cùm emittebam vos prædicatum sine sacco & pera & calceamentis, id est, nulla re necessaria instructos, nihil tamen vobis defuit, quòd me presentem haberetis, vestri que sollicitum. Quid enim vestri curam agente sponso deesse poterat. At post hæc longè alia ratione viuendum vobis est, quos adeò sint auersaturi penè omnes, vt non modò non victum suppeditent, imò & vestram vitam petant. Vnde qui habet sacco & peram, tollat: & qui non habet gladium, vendat tunicam suam, & emat. Non quòd re vera discipulis suis ista Christus præcipiat, vt licet bellare possint, sed figurata est locutio, vt innuat Christus à Deo in contrarium mutatum iri tempora, quòd opus esset ad victum illis pera & sacco, & ad se tuendos non modò virga, qua etiam antè illis interdixerat, sed gladio etiam & armis. Apostoli verò putantes propter sui defensionem de gladijs dixisse,

xiffe, dicunt: Domine, ecce duo gladij hic. Christus autem tanquam ignarus reprehendere nolens, vt inquit Theophila, contentus fuit dixisse: Satis est. Quod autem ait: Dico enim vobis, &c. sensus est: Non modò enim vos afflictiones manent, sed me quoq; ducem vestrum: quoniam adhuc prophetiam Isaiæ de me impleri oportet, quam ait: Et cum iniquis deputatus est. Quod Christo accidit in medio latronum crucifixo.

† *Et egressus ibat secundum consuetudinem in monte Oliuarum. Secuti sunt autem illum & discipuli. Et cum peruenisset ad locum, dixit illis: Orate, ne intretis in tentationem. Et ipse auulsus est ab eis, quantus iactus est lapidis. Et postis genibus orabat, dicens: Pater, si vis, transfer calicem istu à me. Veruntamen non mea volùtis, sed tua fiat.*

† Ioa. 15. 2.
Mar. 14. d

Sicut suprà in fine 21. cap. CHRISTVS nocte exiens templum morabatur in monte Oliueti, ita secundum hanc consuetudinem egressus est illuc, vt ibidem oraret. Cuius talis oratio fuit: Pater, si vis, potes à me mortis calicem transferre, ne bibam illum: veruntamen voluntas mea, quam humana refugit natura, non potius quàm tua fiat. q. d. Si fieri potest, vt gentes sine Iudæorum damnatione credant, precor aufer à me passionem: sin minus, illi excecandi sunt, propter quos specialius missus sum, vt gentes clarè videant, & credant, non recluso labore. Nò mea igitur, sed tua fiat voluntas. Passus est ergo prius nolète sensu humano, sed volens, quia per mortem suam patris voluntatem adimplere volebat, & proximi salutem, quem diligebat, fieri cupiebat.

Apparuit autem illi angelus de celo, confortans eum. Et factus in agone, prolixius orabat. † Et factus est sudor eius sicut gutta sanguinis decurrentis in terram. Et cum surrexisset ab oratione, & venisset ad discipulos suos, inuenit eos dormientes præ tristitia. Et ait illis: Quid dormitis? surgite, orate ne intretis in tentationem.

† De cele
bra. missa.

Lucas præter cæteros meminit apparuisse illi inter orandum angelum, qui cum confortaret. Non poterat enim, quatenus homo, non esse in summa tristitia, & angustia. At nostra magis quàm sua causa apparuit illi

illi angelus, ne in summis angustijs & periculis animi desponderemus, certi non defore nobis, siquidē piē vivere perseveramus, expectantes & postulantes. Cetera Matth. 26. latius patent.

- ‡ Matth. 26. d. † Adhuc eo loquente, ecce turba: & qui vocabatur Iudas, unus de duodecim, antecedebat eos: & appropinquavit Iesu, ut oscularetur eum. † Iesus autem dixit illi: Iuda, osculo filium hominis tradis? Videntes autem hi qui circa ipsam erant, quod futurum erat, dixerunt ei: Domine, si percussimus in gladio? † Et percussit unus ex illis seruum principis sacerdotum, & amputavit auriculam eius dexteram.
- Mar. 14. d. † Respondens autem Iesus, ait: Sinite vsque huc. Et cum Ioan. 18. b. tetigisset auriculam eius, sanauit eum. Dixit autem Iesus Si Petrus, ad eos qui venerant ad se principes sacerdotum, & magistratus templi, & seniores: † Quasi ad latronē existis cum gladijs & fustibus: † cum quotidie vobiscū fuerim in templo, non extendistis manus in me, sed hæc est hora vestræ, & potestas tenebrarum.
- ‡ Matth. 26. e. † Matth. 24. c.

Non erubuit Euangelistas scribere Iudam vnū fuisse ex primo choro discipulorum, ex duodeno videlicet numero, in Iudæ confusionem, qui à secretis esset magistri, quem tamen in manus inimicorū tradere nō erubuit. Prætexens aut quādam excusationem signo osculi, non verbis traditionis putabat aliquo pacto excusari. Iesus autem fugam non quærens, quia venerat hora eius, obuiat illis, dicens: Ego sum. Quo verbo audito, secundum Ioannem abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram. Ex quo omnes Iudæi successores eorum hoc verbum ex Euangelio nostro audientes, Antichristum expectantes, abeunt retrorsum in terram, & terrena, quæ amant, cadentes. Discipuli autem his excitati furoribus, Dominum defendere festinant, quibus Petrus ardētior amputavit auriculam serui pōtificis. Præter Matthæum addit Lucas, quod cum Petrus amputasset Malcho pontificis seruo auriculam, sanauit eum Iesus. In quo docemur exemplo Christi aduersus hostes etiam esse benefici. Mihi in passione Christi, quoniā nostra tota est instructio, non videtur ludendum esse allegorij. Satis erit

fi quæ nobis inde facienda aut imitanda sunt, aperuerimus. Quod autem dixit: Sed hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum: idem est, ac si dicat: Quod hæctenus non me comprehendistis, haudquaquam beneuolentiæ vestræ fuit, sed quia nõdum tempus à patre præstitutum venerat: nunc autem cùm patri ita placitum sit, hæc est hora vestra, id est, opportunitas vobis tandiu quæsita, & potestas tenebrarũ, quasi dicat: hæctenus neq; Dei, neq; impulsoris vestri tenebrofi dæmonis in me quidquã potuistis: nunc verò permittente patre meo vobis ministris, agitis quod potuistis.

† Comprehendentes autem eum, duxerunt ad domum principis sacerdotum. Petrus verò sequebatur à longe. † Accenso autem igne in medio atrij, & circumsedentibus illis, erat Petrus in medio eorum. Quem cum vidisset ancilla quædam sedentem ad lumen, & eum fuisset intuita, dixit: Et hic cum illo erat. At ille negauit eum, dicens: Mulier, non noui illum. Et post pusillum alius videns eum, dixit: Et tu de illis es. Petrus verò ait: O homo, non sum. Et interuallo factò quasi horæ unius, alius quidam affirmabat, dicens: Verè & hic cum illo erat. Nam & Galileus est. Et ait Petrus: Homo, nescio quid dicis. Et continuo adhuc illo loquente, cantauit gallus. † Et conuersus Dominus respexit Petrum. † Et recordatus est Petrus verbi Domini, sicut dixerat: Quia priusquam gallus cantet, ter me negabis. Et egressus foras Petrus, fleuit amarè.

Ioannes refert Iesum primò ad Annam ductum fuisse, quòd esset focer Caiphæ: alij autem hoc tacuerunt, cùm nihil mysterij memoria dignum illic actum fuerit. Has verò singuli persecuti sunt Petri negationes, varijs tamen locis, vt patet intuenti textus Euangelistarum. Omnes tamen fatentur eum negasse in domo principis sacerdotum, non in sua, in prætorio Iudæorum, non in vico, non in monte, non in templo, sed vbi Christus tenebatur vinctus in atrio principis sacerdotũ, non inter discipulos, sed inter milites & sacerdotũ ministros, vbi plerunque Christus negari solet. Cætera Matth. 26.

† Et viri qui tenebant Iesum, illudebant ei, cædentes. Et

† Matth.

26. f.

Mar. 14. f.

Ioan. 18. c.

† Matth.

26. g.

Mar. 14. f.

Ioan. 18. c.

† Matth.

26. g.

Mar. 14. g.

De peeni.

di. i. Petr^o

Cõuertimi.

Porro.

† Matth.

26. g.

Mar. 14. g.

Ioan. 18. d.

† Matth.

26. g.

velaue-

velauerunt eum, & percutiebant faciem eius: & interrogauerunt eum, dicentes: Prophetiza, quis est qui te percussit? Et alia multa blasphemantes dicebant in eum.

Quia à multis propheta dicebatur, colaphis eum cædebant tanq̄ falsum Prophetâ. Inde Lucas præter Matthæum addit: velauerunt eum quasi celaturi quinam esset qui eum cæderet, & diuinationem percussoris ab eo exacturi. Nam si velatus non esset, non dicerent: Prophetiza, qui alioqui cædentem videret, super quorum corda adhuc velamen hæctenus remanet, ne & ipsi sua agnoscant scelera, qui ea CHRISTO celare putabant. Vt quid etiam illum prophetizare volebant, quem prius prophetizantem non audiebant, & dictis figurisq; eius credere nolebant.

Et ut factus est dies, conuenerunt seniores plebis, & principes sacerdotum, & scribæ, & duxerunt illum in concilium suum, dicentes: † Si tu es Christus, dic nobis. Et ait illis: Si vobis dixerò, non crederis mihi: si autem & interrogauerò, non respondebitis mihi, neque dimittetis. Ex hoc autem erit Ioan. 18. c. filius hominis à dextris virtutis Dei. Dixerunt autem omnes: Tu ergo es filius Dei? Qui ait: Vos dicitis, quia ego sum. At illi dixerunt: Quid adhuc desideramus testimonium? Ipsi enim audiuiimus de ore eius.

Vsq̄ ad finem capitis duorum conciliorum meminit Matthæus. Vnius, quod noctu celebrarunt, cum superuenire falsi testes, & Christum pontifex rogauit, num Christus filius Dei esset? Alterius, quod mane celebrarunt, quo conuenit omnis senatus, de quo nunc meminit Lucas, repetens non pontificis modò, sed totius senatus autoritate rursus rogatum esse Dominum, num Christus esset ac Dei filius: vt scilicet iterata cõfessione coram ampliore senatu, blasphemix reum illum peragerent, Cætera Matth. 26.

CAPVT VIGESIMVM TERTIVM.

Christus Pilato præsentatus, accusatur læsæ maiestatis,
ab eo autem interrogatus, innocens est inuentus.

Barraba autem liberato, postquam ab Herode
stultus est iudicatus, ad patibulum au-
xilante Simone Cyreneo ductus
est, & inter duos latrones
crucifixus, mortuus,
& tandem se-
pultus.

Et surgens omnis multitudo eorum, duxerunt il-
lum ad Pilatum. Cæperunt autem illum accusa-
re, dicentes: Hunc inuenimus subuertentem gen-
tem nostram, & prohibentem tributum dare Cæ-
sari, & dicentem se Christum Regem esse. † Pilatus au-
tem interrogauit eum, dicens: Tu es Rex Iudæorum?
At ille respondens, ait: Tu dicis. Ait autem Pilatus ad
principes sacerdotum, & turbas: Nihil inuenio causæ in
hoc homine.

† Matth.
27. a.
Mar. 15. a.
Ioan. 18. f.

† Matth.
27. b.
Mar. 15. a.
Ioan. 18. f.

Capita accusationum præter Matthæum describit
Lucas, falsa tamen, nempe quòd tributa Cæsari dare
prohibuerit: cuius tamen contrarium apparet Matthæi
22. capit. Sed hoc obijciunt, quod quidam Theudas, si-
ue quis alius paulo antè fecerat. Deinde quòd gen-
tem Iudæorum subuertisset: nempe multa docens præ-
ter legem ceremonijs que legis paulatim derogans. De-
mum quòd se Christum Regem esse diceret: In quo
duo crimina comprehendunt. Primum, quòd se Chri-
stum & Messiam faceret, & idcirco Dei filium: in quo
blasphemiam eum arguebant. Deinde, quòd Iudæorum
Regem: in quo læsæ maiestatis reum apud Pilatum
peragere eum studebant. Pilatus autem intentata ab illis
aduersus legem crimina parui ducens, falsumque esse
intelligens, quod tributa Cæsari vetuisset dari, ad asse-
ctati regni crimen trãsit, interrogans num Rex esset Iu-
dæorum. Quod cum Christus falsus esset, mirum esset
quomodo homo gentilis, qui Cæsari fauere studebat,
huius-

huiusmodi confessionem neglexisset, dicens: Nihil inuenio in eo causæ: nisi Ioannes affectati regni suspensionem ab opinione Pilati aueruisse Christum recitaret, quæ respondit: Regnum meum non est de hoc mundo.

At illi inualecebant, dicentes: Commouit populum, docens per uniuersam Iudeam, incipiens à Galilæa usque huc. Pilatus autem audiens Galileam, interrogauit si homo Galileus esset. Et ut cognouit quòd de Herodis potestate esset, remisit eum ad Herodem, qui et ipse Ierosolymis erat illis diebus. Herodes autem uiso Iesu, gauisus est valde. Erat enim cupiens ex multo tempore uidere eum, eo quòd audiret multa de eo, et sperabat signum aliquod uidere ab eo fieri. Interrogabat autem eum multis sermonibus. At ipse

¶ Matth.

26. f.

Mar. 14. f.

nihil illi respondebat. † Stabant autem principes sacerdotum et scribæ constanter accusantes eum. Spreuit autem illum Herodes cum exercitu suo, et illiuit, indutum ueste alba, et remisit ad Pilatum. Et facti sunt amici Herodes et Pilatus in ipsa die. Nam antea inimici erant ad inuicem.

Itaque cum hoc quoque Pilatum nihili ducere Pharisæi uiderent, nouum crimen intertant: nempe quòd doctriinis suis & prædicationibus monopoliã faciens, populum concitauerit à Galilæa usque Ierosolymã. Quod & fecisse alios legimus. At Pilatus audiens Christum Galilæum esse, non quidem ortu, sed educatione, ideoque de Herodis potestate & Tetrarchia, ad Herodem eum remittit. Erat autem hic Herodes Ioannis baptiste intersector, qui & Antipa dictus est, magni Herodis Aschalonitæ infanticidæ filius, Galilææ Tertrarcha, qui post illum Christum, ad perpetuum exilium iussu Caligulæ Imperatoris Lugdunum deputatus est. Ad hunc ergo, quòd de eius Tetrarchia esset, iudicandum Christum misit Pilatus, ne iudicare ipse innocentem Pharisæorû importunitate cogeretur. Herodes autem cum multa curiose à Christo sciscitatus esset, nihil autem ille respondisset, neque accusantibus scribis & Pharisæis, tanquam fatuum illi usum ueste alba indutum remisit. Quod autem ait interpres: Spreuit eum cum exercitu suo, siue ut Græca habent, cum exercitibus suis: dupliciter sumi potest,

potest, vt *ἀρὸν* referri potest ad τὸ *ἀρῶν* scilicet Christum, vt Christi exercitus intelligatur custodia prætoria, quam dedit Christo Pilatus, vt eum deduceret ad Herodem, quem Christum, similiter & exercitum ad deducendum eum Herodes illuferit. Quod si referatur ad Herodem, sensus est, quòd Herodes simul & eius custodia militaris Christum illufit & spreuit. Erat autè hic Herodes inter reliquos Herodis filios nimis crudelis. Quod autem ait Lucas, amicos factos esse Pilatum & Herodem in illa die, innuit quòd similtates quædam erant antea inter eos. Nam cùm Herodes Galilææ Tetrarcha, Pilatus Iudææ procurator esset, vicinarum admodum regionum, non poterant non esse in exercendis iurisdictionibus similtates, & Pilatus paulo antè Galilæos quosdam tumultuantes inter sacrificandum occiderat, vnde inimicitia ortæ esse poterant inter Pilatum & eum. Rursus autem per Pilatum Herodis iurisdictione agnita, dum Galilæum Christum ad eum remittit, reconciliatio inter eos facta est.

† Pilatus autem conuocatis principibus sacerdotum, & magistratibus, & plebe, dixit ad illos: *Obtulistis mihi hæc hominem, quasi auertentem populum, & ecce ego coram vobis interrogans, nullam causam inuenio in homine isto, ex his in quibus eum accusatis. Sed neque Herodes: nam remisi vos ad illum, & ecce nihil dignum morte actum est ei. Emendatum ergo illum dimittam.* † Matth. 27. c. Mar. 15. b. † Ioã. 18. g. & 19. c. Act. 13. c.

Ex his patet quanto Pilatus studio laborauit dimittere Christum. Primò quòd interrogans super accusationibus, nihil causæ inuenit: sed & tentans eum de manibus emittere, misit ad Herodem. Deinde confirmat nihil in eo dignum morte: & nihilominus tanquam reū castigare promittit. Vnde pro emendatum, Græcè est *ἠὲ ἀσβέας*, id est, cùm castigauero: magis que hoc loco quadrasset castigatum, quàm emendatum: agitur enim de castigatione per verbera.

† Neesse autem habebat dimittere eis per diem festum, & exclamauit autem simul vniuersa turba, dicens: *Tolle hunc, & dimitte nobis Barrabam: qui erat propter seditionem quandam factam in ciuitate, & homicidium* † Matth. 27. b. Mar. 15. a. Ioan. 18. g. Act. 3. c.

K k missus

missus in carcerem . Iterum autem Pilatus locutus est ad eos , volens dimittere illum . At illi succlamabant , dicentes : Crucifige , crucifige eum . Ille autem tertio dixit ad illos : Quid enim mali fecit iste ? nullam causam mortis inuenio in eo . Corripiam ergo illum , & dimittam . At illi instabant vocibus magnis , postulantes ut crucifigeretur : & inualecebant voces eorum . Et Pilatus adiudicauit fieri petitionem eorum . Dimisit autem illis eum qui propter homicidium & seditionem missus fuerat in carcerem , quem ducerent eum , & apprehenderunt Simonem quandam Cyrenensem venientem de villa , & imposuerunt illi crucem portare post Iesum .

† Matth. 27. d.
Mar. 15. b

Pilatus ex consuetudine antiqua , qua ex Aegypto liberati in Paschate , derogare noluit consuetudini tandiu obseruata . Ideo existimans liberare Christum captiuum , qui eos ab Agypto liberauerat , proposuit eis illum : que renuerunt , eligentes pessimum totius vrbs grassatorem , Christum crucifigi petentes . Tunc dimisit illis Barrabam flagitiosum , Christum autem innoxium tradidit crucifigendum : no autem ut ipsi eum crucifigerent , sed ut potestate præsidijs crucifigeretur . Et ut inquit August. illis traditum dicit Euangelista , ut eos crimine implicitos , à quo alieni esse conabantur , ostenderet . Cetera patent Matth. 27 .

Sequebatur autem illum multa turba populi , & mulierum , que plangebant & lamentabantur eum . Conuersus autem ad illas Iesus , dixit : Filie Ierusalem , nolite flere super me , sed super vos ipsas flete , & super filios vestros . Quoniam ecce veniet dies , in quibus dicet : † Beate steriles , & ventres qui non genuerunt , & vbera que no lactauerunt . Tunc incipient dicere montibus : Cadite super nos , & collibus operite nos . Quia si in viridi ligno hæc faciunt , in arido quid fiet .

Cum Christum turba mulierum , quæ ad lamentationem pronæ sunt , sequeretur , inter quas etiam erant Galilææ , solas Ierosolymitanas , mulieres non tam de morte sua flere iubet , quam de propria sua suorumque calamitate , quæ in quadagesimo primo post anno in obsidio

ne Ierusa-

† Sup. 21. d.
Sap. 3. c.
Ilu. 5. 4. a.
2. d.
Gal. 4. d.
Apo. 6. d.
8. 9. b.
Hoseæ. 10. c.

ne Ierusalem illas manebat : in qua beatas prædicat iteriles, quòd filios suos in sinu suo trucidari, aut fame pereire non viderent, imò neque eos præ fame deuorare cogerentur: quodque tunc futura sit tanta ibi calamitas, vt montibus & collibus obrui cupiant super se cadentibus. Non ergo vetat simpliciter condoletentiam naturalem & voluntariam super morte innocentis, sed magis vult illas flere, & attendere ab ea, quæ illas manet ruina. Quod verò ait: Quia si in viridi ligno, siue humido, vt Græca habent, hæc faciunt, quid fiet in arido: metaphoricè autem illud it ad combustionem lignorum. Nam qui non parit viridi ac viuido & fructifero ligno & arbori, sed illud excindit & comburit, indubie non est sperandum, quòd parsurus sit arido & mortuo: quasi dicat: si in me exercitus & prætor Romanorum tam crudeliter sæuit, qui tantum fructum orbi affero, nec parco labori, quid vobis fiet omni gratia destitutis, & veræ vitæ humore aridis, atque ad incendium tantum aptis.

Ducebantur autem & alij duo nequam cum eo, vt interficerentur. † Et postquam venerunt in locum qui vocatur Caluarie, ibi crucifixerunt eum, & latrones, vnum à dextris, alterum à sinistris. Iesus autem dicebat: † Pater, dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt. † Diuidentes verò vestimenta eius, miserunt sortes. Et stabat populus expectans, & deridebant eum principes cum eis, dicentes: Alios saluos fecit, se saluum faciat, si hic est Christus Dei electus. Illudebant autem ei & milites, accedentes, & acetum offerentes ei, & dicentes: Si tu es Rex Iudeorum, saluum te fac. Erat autem & superscriptio scripta super eum literis Græcis, & Latinis, & Hebraicis: Hic est Rex Iudeorum.

† Matth. 27. d.
Mar. 15. d.
Ioan. 19. c.
† 23. q. 1. ca.
Paratus.
† Matth. 27. f.
Marc. 15. f.
Ioan. 19. a

Ducitur itaq; cum maleficis ad suppliciū, vt maleficij quoq; particeps putaretur. sed etiā cum maleficis suspensus est, iuxta Iſaię vaticiniū. ✠ Et cum iniquis deputatus est. Ascēdit autē nudus in crucē, vt qui seculū vincere cupit, seculi delicias nō quærat, qualis etiā primus Adā paradysum terrestrē ingressus. Barachia ad patrē extēdit, vt ostēderet se oia velle amplectari, & ad se trahere, vt dixit apud Ioannē: ✠ Cū exaltatus fuero à terra, oia traham. ✠ Ioā. 12. e

ad meipsum. Præter Matthæum autem recitat Lucas Christum dixisse: Pater, dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt: quod intelligi putant de rudibus & idiotis gentilibus, legem & prophetas prorsus ignoratibus, dictum, qui dicebant Christum verè condemnatum. Milites vestimenta eius inter se diuiserunt, ipse autem nihil eorum quæ in hoc seculo acquisierat, secū detulit, præter nudam humanitatem. Cætera Matth. 27.

Vnus autem de his qui pendebant latronibus, blasphemabat eum, dicens: Si tu es Christus, saluum fac teipsum, & nos. Respondens autem alter, increpabat eum, dicens: Neque tu times Deum, qui in eadem damnatione es. Et nos quidem iuste, nam digna factus recipimus, hic verò nihil mali gessit. Et dicebat ad Iesum: Domine, memento mei, dum ueneris in regnum tuum. Et dixit illi Iesus: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.

† 26. q. 6.
cano. Si
presby.
de pœni.
dist. 7.
Nullus.
De cōsec.
di. 4. Ba-
ptisimi
vicem.

Quòd alterum ex latronibus tantum Christo conuictatum esse Lucas recitat, Matthæus & Marcus in plurali latrones, non propterea inuicem dissentiunt. Nam frequens est in scripturis, synecdochicās pluralem numerum vsurpare pro singulari, & contrā. Latro autem iste conuersus verè pœnitentium typus est, ac vera spes eorum: qui boni nihil agnoscens in se, totusq; à Christo pendens, ac planè in eo confidens, & culpæ exors factus est, & penè tanta felicitet vitæ suæ displicentiā tanta Christum apprehendit fiducia, Christo enim credit, ipsumq; confitetur, ac testis est innocentie Christi, increpat maledicum focium, nec sibi parcat, qui accusator est sui. Alijs blasphemantibus & negantibus Christum, hic nõ erubescit eum confiteri, quem ex inuidia, non ex merito nõuerat crucifigi. Quid humiliter orare potuisset, quam quòd sui memor esset. Plurima itaque pietatis insignia hic latro complectitur. Fide credit, & illuminatur: timore subditur, compunctione mollitur, pœnitentia concutitur, confessione purgatur, dilectione dilatatur, prædicatione & correptione focij zelatur, confidentia sperat, oratione exauditur & impetrat. Ideo iudicis sententiam audit: Hodie mecum eris in paradiso. De hoc latrone, & de verbis Domini in cruce, vide elegantem

gantem tractatum, & verè pium Arnoldi Abbatis Bonauallis.

† *Erat autem ferè hora sexta, & tenebræ factæ sunt in vniuersam terram, usque in horam nonam. Et obscuratus est sol, & velum templi scissum est medium. Et clamans voce magna Iesus, ait: Pater, † In manus tuas commendo spiritum meum. Et hæc dicens, expirauit.*

† Matth.

27. f.

Mar. 15. c.

Ioan. 19. c.

† Psal. 30.

2.

Hora sexta, quæ nostra est meridiana, cùm horas ab ortu solis numerare soliti sint, solis eclipsis contra naturam facta est per tres horas. Sole enim existente in medio cæli, luna diametraliter opposita, subito soli occurrit, supponitur illi, ac eius radios, ne ad terrâ perueniant, profus impedit, vt nec eius appareret locus in cælo, iuxta dicta prophetarum Ierem. 15. ✠ Occubuit sol, cùm media adhuc esset dies. Amos. 8. ✠ Occubet sol in meridie, & contenebrabitur super terram in die lux. Retrahit enim sol radios, ne aut pendentem Dominum videret. Quam etiam eclipsim ferunt Dionysium Areopagitam apud Thebas cum Apollophane vidisse, qui hæc apud Mantuanum refert:

✠ Iere. 15.

✠ Amos. 8.

*Vi mihi nescio qua vocemque animûque mouète,
Credite clamaui, luxato machina mundo.*

Vel ruet hæc ingens, atque in chaos acta recedet

Ex oculis, aut ipse opifex qui condidit illam,

Nunc patitur, magnaque gemēs sub mole fatiscit.

Tribus autem horis exactis luna ad locum suum reuertitur, & tunc sol loco suo apparet. Præter Marthæum Lucas Christum recitat dixisse: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Vbi pro commendo, Græcè est, παραδίδωμαι, id est, commendabo. Est autem παραδίδωμαι, veluti depositum seruandum alicui committere, & credere ad tempus. Ita & Christus interim dum triduum elaboretur, spiritum suum in manus patris commendabat, veluti seruandum, ac postea resumendum: prout ipse dixit: Potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam.

† Matth.

27. f.

† *Videns autem Centurio quod factum fuerat, glorificauit Deum, dicens: Verè hic homo iustus erat. Et omnis turba*

Mar. 15. d.

eorum qui simul aderant ad spectaculum istud, & videbāt quæ fiebant, percutientes pectora sua, reueriebantur. Stabant autem omnes noti eius à longe, & mulieres, quæ eum secutæ erant à Galilea, hæc videntes.

Centurio etiam dux militum Pilati, qui crucifixerūt eum, iam Dei filium, quem crucifixerat, confitetur, omnesque astantes spectaculis, fatentur Dei filium, quem Iudæi lapidibus duriores blasphemant & detestantur. O duriora saxi Iudæorum pectora. Finduntur petrae, sed horum corda durantur. Iudex arguit, credit minister, proditor scelus suum voluntaria morte condemnat: elementa fugiunt, terra concutitur, sol occultat lumen suum, monumenta referantur, Iudæorum tamen immobilis duritia orbe concussio manet.

†Matth. 27.g. †Et ecce vir nomine Ioseph, qui erat decurio, vir bonus & iustus, hic non consenserat cōsilio & actibus eorum, ab Ari-Mar. 15.d. mathea ciuitate Iudææ, qui expectabat & ipse regnū Dei.
Ioan. 19.g. Hic accessit ad Pilatum, & petijt corpus Iesū, & depositum inuoluit sindone, & posuit eum in monumento exciso, in quo nondum quisquam positus fuerat.

Ioseph, inquit August. fiducia dignitatis, qua præditus erat, familiariter intrauit ad Pilatum, iam minus curans de Iudæis, quanuis autem in audiendo Domino deuitaret inimicitias eorum, quia senator eorum erat, vt Marci 15. diximus. Decuriæ enim siue classēs, membra sunt curiæ pallamentæ, cuius magistratus dicuntur decuriones siue consultores. Et talis erat ille Ioseph, utiq; & bonus & iustus, & Christi discipulus, occultus tamen propter metum Iudæorum, eo quod expectaret regnum Dei, & credebat illi. Impetrauit igitur quod petiuit, corpus Iesū, & illud inuolutum sindone sepeliuit in monumento nouo, in quo nondum quisquam positus fuerat, ne resurgente Domino veniret in controuersiam, vtrum hic, an alius resurrexisset: siue vt ait Augusti. Sicut in vtero Mariæ nemo ante ipsum, nec post ipsum cōceptus est, ita in hoc monumento nemo ante ipsum, nec post ipsum sepultus est.

Et dies erat parasceues, & sabbatum illucebat. Subsecutæ autem mulieres, quæ cum eo venerant de Galilæa, viderunt

derunt monumentum, & quemadmodum positum erat corpus eius. Et reuertentes, parauerunt aromata, & unguenta: & sabbato quidem siluerunt secundum mandatum.

Parasceue Græca vox est: παρασκευή enim præparationem significat. Et in scripturis sanctis ponitur pro die præcedente magnum sabbatum, qua die iubebantur præparare necessaria ad esum agni Paschalis. Ea dies est quæ apud nos dicitur dies Veneris sancta. Nam die Iouis comedit agnum, & traditus est Dominus, die verò Veneris crucifixus est, & die Sabbati requieuit in sepulchro. Quod verò de mulieribus parantibus aromata ait, vide Matth. 28.

CAPVT VIGESIMVM QVARTVM.

Mulieres cum aromatis sepulchrum visitantes, & ab angelis eum viuere audientes, discipulis nunciauerunt, qui & ipsi non crediderunt, ex quibus ipse Petrus visitans, nil prorsus inuenit, nisi linteamina. Sub vespera autem duobus euntibus in Emaus se sociat, & se undecim manifestat, cum illis manducans, & tandem ipsis cernentibus in cælum ascendit.

Vna autem sabbati valde diluculo reuerunt ad monumentum, portantes que parauerat aromata, & inuenerunt lapidem reuolutum à monumento. Et ingressæ, non inuenerunt corpus Domini Iesu. Et factum est dum mente conseruata essent de isto, ecce duo viri steterunt secus illas in veste fulgenti. †Cum timerent autem, & declinarent vultum in terram, dixerunt ad illas: Quid queritis viuentem cum mortuis? Non est hic, sed surrexit. Recordamini qualia locutus est vobis, cum adhuc in Galilæa esset, dicens: †Quia oportet filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi, & die tertia resurgere. †Et recordate sunt verborum eius. Et regressæ à monumento, nunciauerunt hæc omnia illis undecim, & ceteris omnibus. Erat autem Maria Magdalene, & Ioanna, & Maria Iacobi, & ceteræ que cum eis erant, quæ dicebant ad Apostolos hæc. Et visa sunt ante illos sicut deliramentum

†Matth.

28.a.

Mar. 16.a.

Ioan. 20.a

†Matth.

28.a.

Mar. 16.a.

Ioan. 20.a

†Matth.

17.d.

Marc. 9.c.

Supr. 9.c.

†Matth.

28.b.

Mar. 16.c.

verba ista, & non crederunt illis: Petrus autem surgens, cucurrit ad monumentum, & procumbens, vidit linteamina sola posita, & abiit, secum mirans quod factum fuerat.

Providerant sibi mulieres aromata in die parasceues, ad corpus Christi post diem festum vngendum. Itaque venerunt vna sabbati, Græcè est, σαββατῶν, id est, sabbatorum, hoc est prima die sequente magnum sabbatū, quæ apud nos est dominica. Sed ab angelis audierunt: Quid quæritis viventem cum mortuis? Vide gratiosa verba angelorum, nec eas terrentia, sed certissima fidem de Christi resurrectione facientia. Nolite inquirunt, inter mortuos eum quærere, qui iam cum viuis regnat. In quibus docemur, non temerè factum, sed diuina prouidentia, vt regrè crederent discipuli, quo magis veritas firmaretur. Cætera Matth. 28.

Mar. 16. c. † Et ecce duo ex illis ibant illa die in castellum, quod erat spacio stadiorum sexaginta ab Ierusalem, nomine Emmaus. Et ipsi loquebantur ad inuicem de his omnibus quæ acciderant. Et factum est dum fabularentur, & secum quærerēt, & ipse Iesus appropinquās, ibat cum illis. Oculi aut illorum tenebantur, ne eum agnoscerent. Et ait ad illos: Qui sumi hi sermones quos confertis ad inuicem ambulantes: & estis tristes? Et respondens vnus, cui nomen Cleophas, dixit ei: Tu solus peregrinus es in Ierusalem, & non cognouisti quæ facta sunt in illa his diebus? Quibus ille dixit: Quæ? Et dixerunt: De Iesu Nazareno, qui fuit vir propheta, potens opere & sermone coram Deo & omni populo. Et quomodo eum tradiderunt summi sacerdotes, & principes nostri in damnationem mortis, & crucifixerunt eum. Nos autem sperabamus quòd ipse esset redempturus Israël. Et nunc super omnia tertia dies est hodie, quòd hæc facta sunt.

Nota est daorum discipulorum proficiscentium illa die resurrectionis Emmauentem historia. Videndum est quid sit Emmaus, quæ vulgariter dicit Emaus. Castrum pridem erat insigne inter Ioppe & Ierusalem, distans ab illa 7. mil. & semis, quæ & Ammaus à Iosepho dicitur, cuius si quis inquit nomen interpretetur, aquæ calidæ vocatur, ibi enim eiusmodi fons est, sanandis

corporum vitij idoneus. Exustum est hoc Castrum à Romanis, durate Ierofolymitana obsidione. Postea vero instaurata vrbs loco eius dicta est Nicopolis: nunc diruta paruo extante edificio. Quid autem fabularentur, nisi quæ facta fuerant circa magistrum, puta de supplicij tanti viri, de cruce, de mirabilibus signis in morte eius, de sepultura eius cum modicis exequijs: sed contra inquirebant, quæ de ipso scriptæ erant, prophetias. Et hæc loquentibus Christus præfens adeli socius, alia tamen specie, ne statim agnosceretur. De se ergo loquentibus suâ exhibet præfentiâ, dubitantibus verò sue cognitionis aufert speciẽ. De quibus videas Au. ad Paulinũ. *Sed & mulieres quedam ex nostris terruerunt nos, quæ ante lucem fuerunt ad monumentum, & non inuenio corpore eius, venerunt dicentes, se etiam visionem angelorum vidisse, qui dicunt eũ viuere. Et abierunt quidam ex nostris ad monumentum, & ita inuenerunt, sicut mulieres dixerunt, ipsum verò non inuenerunt.*

Græca sit habent, αὐτὰ καὶ γυναῖκες τινες εἰς ἡμῶν ἐξίστησαν ἡμᾶς, vbi verbum Græcum ἐξίστησαν, ἀπὸ τοῦ ἐξίστημι est, quod hoc loco significat τὸ ἐκπλήκτω, καὶ εἰς Πάυμα ἐνάγω, id est, mente moueo & alieno. Præterea τὸ εἰς ἡμῶν vertendum est à nobis, non ex nostris, neque ex nobis, vt referatur non ad τὸ γυναῖκες, & sit sensus: mulieres quedam nostræ sodalitatis: sed ad τὸ ἐξίστησαν, vt sit sensus: ἐξίστησαν ἡμᾶς εἰς ἡμῶν, id est alienauerunt nos à nobis, siue de statu mentis nos deiecerunt, hoc est, nos ad timorem vsque perculerunt. Budæus in commētarijs ampliora de his verbis scripsit.

Et dixit ad eos: O stulti, & tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti sunt prophete. Nonne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam? Et incipiens à Moyse, & omnibus prophetis interpretabatur illis in omnibus scripturis, quæ de ipso erant. Et appropinquauerunt castello quo ibant, & ipse se finxit longius ire. Ei coegerunt illum, dicentes: Mane nobiscum, quoniam aduerserascit, & inclinata est iam dies. Et intrauit cum illis. Et factum est dum recumberet cum eis, accepit panem, & benedixit, ac fregit,

Et porrigebat illis. Et aperti sunt oculi eorum, et cognoverunt eum: ipse euauit ex oculis eorum. Et dixerunt ad inuicem: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in uia, et aperiret nobis scripturas? Et surgentes eadem hora, regressi sunt in Ierusalem, et inuenerunt congregatos undecim, et eos qui cum illis erant, dicentes: Quid surrexit dominus uerè, et apparuit Simoni, Et ipsi narrabant quæ gesta erant in uia: et quomodo cognouerunt eum in fractione panis.

Vocat merito stultos, qui cum scripturas inter se narrent, eas tanquam fabulas ducebant, sed nec mulieribus nec discipulis crederant: tardos uero, qui nec Moy si scripturis, neque prophetarum, quas totiens audierat exponi, quod scilicet per varias tribulationes intraturus erat gloriam suam, quas Moyses & propheta locuti fuerant. Quis itaque se tutè Christianum esse gloriatur, qui sine passionibus & tribulationibus gloriam post Christum intrare desiderat? Cum igitur longius proficisci simularet, coegerunt illum manere secum. At cum uiderent assuetam panis benedictionem, agnouerunt eum: sed statim à conspectu euauit eorum, ut subito ad cæteros reuertentur condiscipulos quod & fecerunt.

† Matth.

28. g.

Mar. 16. c.

Ioã. 20. c.

† Dum autem hæc loquuntur, stetit Iesus in medio eorum, et dixit eis: Pax uobis, ego sum, nolite timere. Conturbati uerò et conterriti, existimabant se spiritum uidere. Et dixit eis: Quid turbati estis, et cogitationes ascendunt in corda uestra? Videte manus meas et pedes, quia ego ipse sum. Palpate et uidete, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me uidetis habere. Et cum hæc dixisset, ostendit eis manus et pedes. Adhuc illis non credentibus, et mirantibus præ gaudio, dixit: Habetis hic aliquid quod manducetur. At illi obtulerunt ei partem piscis assi, et fauam mellis. Et cum manducasset coram eis, sumens reliquias, dedit eis. Et dixit ad eos: Hæc sunt uerba quæ locutus sum ad uos, cum adhuc essem uobiscum, quoniã necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, et Prophetis, et Psalmis de me. Tunc aperuit illis sensum, ut intelligeret scripturas.

Nimirum

Nimirum de Deo & Christo loquentibus adesse solet præsens ipse pacificus Christus. Quòd verò præsentia Christi conturbantur Apostoli, & existimant se spiritum videre, Ioannes causam 20. cap. asserit: quia scilicet Christus intrasset ianuis clausis, ipsi verò vim corporis glorificati ignorabant. Ideo spiritum se videre putabant in forma Christi apparentem. Ad confirmandum autem eos, palpandum se illis exhibuit, vt contractis carne & ossibus, iam tum crederet verum esse corpus. Porro & alio argumento confirmat, cum re vera manducauit. At piè sentiendū est, quia post resurrectionem domini, cibi quos sumpsit, nullum ei sagina adiumentum præbuerunt, sed quomodo in ignem missa aqua absorbitur, ita mox comesti cibi spirituali eius virtute sunt absorpti. Porro non indignuit cibo post resurrectionem, sicut nec nos indigebimus, sed veram vitam voluit ostendere, non imaginariam, quandoquidem visus est, tactus est, manducauit, scripturas proposuit, & exposuit.

Et dixit eis: Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere a mortuis tertia die, & prædicare in nomine eius penitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Ierosolyma. Vos autem testes estis horum. & Et ego mittam promissum patris mei in vos. Vos autem sedete in ciuitate, quoad usque induamini virtute ex alto. & Eduxit autem eos foras in Bethaniam, & eleuatis manibus suis, benedixit eis. Et factum est dum benediceret illis, recessit ab eis, & ferebatur in caelum. Et ipsi adorantes, regressi sunt in Ierusalem cum gaudio magno, & erant semper in templo, laudantes & benedicentes Deum. Amen.

† Act. 17. a

† Ioan. 15. d.

Act. 1. a.

† Mar.

Et 16. d.

Act. 1. b.

Probata satis suæ resurrectionis & corporis veritate, iam Ecclesiæ pacem & vnitatem curare præcipit, non solum Iudeis, sed & Gentibus, incipiendo tamen ab Ierosolymis, vsque ad terminos terre. Cum autem dicit: Incipientibus ab Ierosolyma, Græcè est, ἀπὸ Ἰερουσαλὴμ. Aut eium interpret legit ἀπὸ Ἰερουσαλὴμ, id est, incipientibus, vt sit sensus: Oportebat prædicari vobis incipientibus ab Ierusalém: aut ἀπὸ Ἰερουσαλὴμ accusatiuus est ablativus, Atticè sumptus pro genitiuo. Quod autē sequitur.

Egō

Ego mittam promissum patris mei: promissum hic neutrum est substantium, non participium, idem significans quod promissionem. Nam Græcè est ἐπαγγελία, id est, promissionem, de qua Act. primo: Præcepit eis ab Ierosolymis ne discederent, sed expectarent promissionem patris. Finem igitur suæ peregrinationi impositurus, eduxit eos in Bethaniam, & benedicens illis, ascendit in cœlum. De qua ascensione peramplius in Actibus Apostolicis dicturi sumus.

FINIS *Annotationum in Lucam.*

INCIPIIT EVANGELIUM SE-
CVNDVM IOANNEM.

Cum Christi natiuitatem sufficienter asseruissent Matthæus & Lucas, pauca de diuinitate attigissent, quam hæretici oppugnare iam cœperant Carpocrates, Cherinthus, & Hebion hæretici: ad eam plenius asserendam Euangelium scribere Ioannes adorsus est. In quo consiliū illi fuit non tam acta Christi & miracula, quam diuina eius dogmata, & salutarem prædicationem mundo aperire.

CAPVT PRIMVM.

Christus ab æterno Deus, de Deo ex tempore caro factus, Ioannis baptistæ testimonio perhibetur, baptizatus autem à Ioanne, paucos vocat discipulos.

IN principio erat verbum.

Ab initio filij nomen tacere voluit, ne Iudæos, qui patrem tantum nouerant, filijque nomen in diuinitate oderant, statim ab Euangelij sui lectione arceret. Nam tertio cap. & sequentibus frequenter filij nomen repetit: tum etiam ne quid filij nomine carnale intelligerent. Verbum igitur illum Latine appellat, & Græcè λόγος. Græcis enim orthodoxis λόγος Dei filius dicitur, melius & significantius, quam Latinis verbum aut sermo. At qua ratione sermo Dei filium significet, nõ videtur, nisi qui Latine linguam, & vocem ignorat ortū.

Non